

Viața Românească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

M. Sadoveanu	<i>Insemnările lui Neculai Manca</i>
George Ranetti	<i>Grădina mea (fabulă)</i>
Dr. A. Slătineanu	<i>Un naturalist filosof</i>
Gh. din Moldova	<i>Poveste. „Recenzie”, Conștiința (versuri)</i>
C. Hogaș	<i>În munții Neamțului (spre Nichit)</i>
D. Munteanu-Rîmnice	<i>Note și schițe din Dobrogea</i>
S. Fl. Marian	<i>Ursitoarele (din mitologia română)</i>
Gt.	<i>Viața Românească în Bucovina (Nationalitățile din Bucovina după statistica din 1900).</i>
S. Secula	<i>Serisori din Ardeal (O aniversare, etc.)</i>
Leandru	<i>„ (Afacerea Vaida, etc.)</i>
G. R.	<i>Cronici Bucureștene (Iulie)</i>
Izabela Sadoveanu-Evan	<i>Cronica Literară (Bovarysmul)</i>
Dr. D. Călugăreanu	<i>Cronica Științifică (Înrudirea omului cu mama, etc.)</i>
Dr. S. Irimescu	<i>Cronica Medicală (Rezultatele obținute în spitalul de tuberculoși).</i>
I. G. Duca	<i>Cronica Externă (Alianța Franco-Rusească)</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea.</i>

Recenzii: C. Rădulescu-Motru: „Din Psihologia Revoluționarului”, — G. I.; Sofia Nădejde: „Fărâni și Copii”, — I. S.; A. D. Xenopol: „Evoluția în Istorie”, „Neconștientul în Istorie”; Nicolae Dobrescu: „Contribuții la Istoria Bisericii Române în secolul XV-lea”, — T. D.; M. P. Ciucă: „Despre acțiunea ipotermizării asupra unor infecțiuni experimentale”, — D. C.; Dumitru N. Comșa: „Cîteva mijloace economice pentru îmbunătățirea soartei țărănilor”; Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor: „România, 1866-1906”, — G. K.

Revista Revistelor: Luceafărul, Junimea Literară, Convorbiri, Revista Generală a Învățămîntului, Școala, Anuarul Institutului Pedagogic-Pedologic, Buletinul Societății Geografice Române, Săptămîna, Economia Națională, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue des Idées, Revue Latine, Revue Générale des Sciences, Annales des Sciences Naturelles, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Revue, Sozialistische Monatshefte, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

I A Ș I

Redacția: Str. Română 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1907

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — bonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.75. — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7,50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 75 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copeici. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 25 h. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERÉ și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agirbiceanu, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocîrlan, V. Cioflec, N. D. Cocea, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaș, G. Ibrăileanu, dr. S. Iimescu, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, I. Mircescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, D. Munteanu-Rimnic, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, I. Russu-Șirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, căpitan Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara-Samurcaș, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhufă, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 75 b.

Abonații care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. e.,

vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe $\frac{1}{2}$ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei.—(Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi cite un leu pe lună cel puțin, până la achitare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 b.
Un număr	1 cor. 75 b.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cite cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cite 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 25 b.

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

22.OCT.2019

Viața Românească

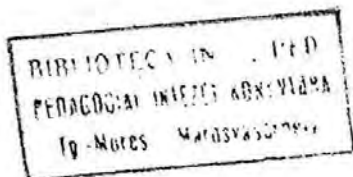

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

0868652613

35 634

Viața Românească

Revistă literară și științifică

I A Ș I

Redacția : Str. Română 4. — Administrația : Str. Manolescu 2.

—
1907

Insemnările lui Neculai Manea

(Urmare)

V.

Și iată-mă acuma în altă viață, nu în aceea pe care mi-o inchipuisem în visările mele despre *sihăstrie*. Cu teamă mă învîrteam într'o lume care deodată izvorise la lumină din liniștea morții.—Acuma urmăream cu luare-aminte, în zilele posomorite ale începutului iernii, pe cucoana Smaranda Pacu, în mișcările ei încete prin ograda ninsă. Cățelul se scutura în toate felurile în jur. Dumneaei avea o cațaveică care se cunoștea dintr'odată că îndurase douăzeci de ierni. Fumul țigării din colțul gurii o clipă numai se vedea; pe urmă se mistuia în limpezimea aerului rece.—M'am gândit o vreme la dureroasa ei căsnicie, și căutam, în înfățișarea-i care nimic nu-mi dezvăluia, o urmă de suferinți vechi. Pe urmă am intrat în vorbă cu dumneaei și n'am descoperit nimic deosebit. Tragedia aceia de demult rămăsese în întunericul trecutului. *Răposatul* era un cuvînt care răsuna foarte rar. Cu țigara în colțul gurii, cucoana Smaranda nu se da în lături de la sfat și-mi istorisea cu amănunțimi nesfîrșite despre necredințele multor soții dintre vecinele dumisale, și despre necredințele multor soți.

«Aici, o leacă mai la vale, este unul Munteanu, imi zise într-un rind dumneaei. Poate l-ai zărit pe stradă, unu' scurt ca un polobocel, cu gîtu' gros. Se duce la telegrafu' lui cînd dimineata, cînd seara, și toată ziua pesemne că-i face în cap țaca-țac țaca-țac! că nu mai știe de nimic pe lumea asta. Are-o nevastă, halal să-i fie! Toată ziua stă la geam, parcă se oglindește în el. Intr'o dimineată blegul a văzut cu ochii lui pe controlor eșind pe furiș pe dîndos—și și-a pus și el în gînd să se minie, ș'a început să mugească. Iar cucoana Matilda îi spunea, cu spaimă: «Dragă Ghiță! dac'a venit la mine și m'a amenințat cu revolverul, ce era să fac?...»—Stăi să-ți spun cum a fost. Să-ți spun *ei* cum a fost, că a fost nostim de tot!...»

Dar de la o vreme nu mai puteam urmări vorba înflorită a gazdei mele.

«Poate beî o cafea, voi bi dumneaei altădată întînd la mine c'o ceșcuță din care izvorău aburi. Uite, ți-am adus o cafeluță... Tot e 'nchisă azi vremea. Parc'are să ploae. Doamne, iartă-mă! acū, în puterea iernii. Te mai încălzești, că nici nu știî ce să mai faci cu umezeala asta. Am fost oleacă pin'la cucoana Savastița, peste drum, și tot mi se tînguia că i s bolnave fetele cele două care i-aū mai rămas. Poate le-ai văzut: slabe și cu ochii cît paharele! Eū nu i-am mai spus, da' de-acū sapa și lopata! Geme oftiga într'însele, săracele! Ș'acolo am găsit în vizită, dragă Doamne, pe *Chițigoi*... Așa le zice toată lumea. El nalt și ciolănos, ea naltă și ciolănoasă, și cînd vorbesc parcă ascut un fierăstrău. Și aū haz la o petrecere, cînd joacă... Staū tot pe ulița asta a noastră... Aū haz la o petrecere, cînd joacă! Apoi ei zic că ca dinșii nu dantează nimeni! S'apucă de după cap, ș'apoi încep a sări, uite ia așa, ca pe scripti, unu 'n sus și unu 'n jos... Cînd ea ridică capul, cînd el parcă se cufundă, cînd el se zvirle în sus, cînd ea se fereste în jos... Și pe urmă gifie, și nu mai pot, și el, cuconu' Vladimir, întrebă: Ai văzut? Ți-a plăcut? A! e ceva... Să-ți spun o întîmplare... A fost nostim de tot!...»

Cînd eșeam pe porțiță, ca să mă duc la gimnaziū, strecuram o privire spre căsuța din partea cealaltă a uliței. Citeodată zăream pe domnu Dumitru' Avrămescu, cu mustățile-î uriașe pe obrazu-î uscat și galben. Îi anzeam și lusa seacă, rară. Eșea încovoiat pe porțiță, pironia doî ochi triști spre mine și ducea mina la căciulă.—Mă miram cum de nu-l văzusem innainte de noaptea cumplită în care Radianu își răsucise cuțitul în rănile-î totdeauna deschise. Mă lăsam la vale după aceia și cercam să cunosc casele, să pătrund înfățișerile oamenilor a căror viață o aflasem deodată. Mă întilnii în cîteva rînduri și cu Alexandru Roman.—Numele acesta, Roman, îmi ducea gîndul la un prietin bun din trecut, despre care nu mai știu nimica: parcă a murit!—Priveam la barba sălbătăcită a avaruluî, cărunță, deasă, în care sticleau ochi lacomi și răi. Umbla încet, în straele-î vechi de șieac, și izbea tare în pămînt bastonu-î gros, plin de noduri. Incepea să mă ațintescă îndărătnic de departe, mă țintea cu cît ne apropiam unul de altul, apoi îl simțeam că se întoarce și se uită după mine, după ce treceam innainte. În ograda lui curată nu se zărea nici-o vietate. Casa albă avea geamuri curate, fără perdele, și părea și ea singuratică, în golul care o impresura. La fereastra lui Radianu un stor era totdeauna pe jumătate ridicat.

La școală, în clas, ațintit de privirile copiilor, mă încălzeam pe măsură ce vorbeam, și mai uitam neliniștile care mă cautaseră și mă descoperiseră în singurătatea mea. Ochii buni mă priveau, îmi răspundeau glasuri monotone, fără bucurie și fără ură. Une-orî mă fura gîndul la Radianu și rămineam cu ochii ațintiți pe geam, la iarna albă de afară, pe cînd vorbe ca din depărtare îmi mureau în urechi.—În cancelarie, nouri de fum; di-

rectorul în paltonul lui, cu căciula-î de mîel și cu minile-î umede, se plimba de colo-colo, îngrijindu-și boala de stomah; Leonard Ilescu sălta încet pe lângă scaune, zîmbind își răsucea cîlîgurile mustăcioarei, iar preotul își flutura barba, îl privea batjocoritor și-și făcea ochii mici: «Ei, Ilescule, la Ianuar ne luptăm... ne luptăm, și grozav o să vă trintim!..»

— Pe noi? zicea Ilescu cu dispreț. Liberalii trebuie să știți că nu se trintesc așa, cu una cu două!..»

Și inflăcărîndu-se, dintr'odată începeau să se certe pentru alegerile viitoare. Popa era la guvern, popa era tare și ridica glasul cît ce putea, pe cînd Vernescu, din plimbarea lui, îi căuta privirile c'un zîmbet de înțelegere abia zărit.

Acasă, în odăițile calde, citeam așezat în jilt înaintea focului. Une-ori lăsam cartea pe genunchi și mă întorceam cu gîndul la cele ce-mi spusese Radianu, și mai ales la ființa aceia chinuită pe care o iubise el odată.

Mă gîndeam și la altele; și bănuiam, pe lângă acestea, în juru-mî, ticăloșii și nefericirî, care mă nelinișteau, parcă aveam și eu o parte din ele, ori mă dezgustau ca adieri de pe miazmele bălților. Singurătatea începea să mă chinuiască, la urma urmei, în aceste lungi ceasuri, și, ca să mă ia, intram la cucoana Smaranda.

Și 'n odăița ei curată, fără un fir de colb, am găsit din întimplare, într'un rînd, acum, aproape de sărbători, pe o femeie tînără, care are ceva deosebit în toată înfățișarea ei. O chiamă Maria Cumpătă și e nepoată a gazdei mele. Bărbatu-său e funcționar la prefectură, e «om de școală nouă» cum zice cucoana Smaranda; cu carte, eșit din gimnaziul orașelului.

«Ce folos? îmi zicea apoi tainic dumneaei. Om de școală nouă, cu carte,— n'am nimic de zis, dar dacă-î brinză bună în burduf de cîine!.. O vezi pe nepoată-mea? Ai văzut-o; o fetiță; și frumușică, și deșteaptă, și gospodină... Ce-î mai trebuie? Și ei sare ca un ticăloș gardurile oamenilor.. Uite, așa o lasă, și se duce... Și ea nu se tînguește, nu-mî spune nimic, da' numai eu știu nopțile ei nedormite și plinse!..»

Și iar urmau întimplări peste întimplări, în care se amestecau oameni de toate soiurile; pînă și animalele cele mai ferulite aveau o întrebuintare, un rost, în desfășurarea necredințelor lui Grigore Cumpătă.

Băgăi de seamă că nepoata vine destul de des. Intram și eu în vorbă cu ea. Schimbam cîteva cuvinte; după aceia porneau valurile turburii ale bătrinei, povestiri peste povestiri, și noi tăceam. Ședeam razimat într'un cot, la masă, lângă fereastră și o priveam cum stă pe o margine de pat, lângă sobă, dreaptă, în rochia-î cafenie, cu fața plecată asupra horbotei pe care o lucrau repede degetele albe. Avea sprincene puternice, și de-asupra buzelor pline, o abureală ușoară, întunecată, de puf. Î se rumenea puțin obrazul smead cînd zîmbea; și avea un zîmbet lin, care venea parcă de la o rază de soare, nevăzută, strecurată de undeva numai asupra feții aceleia liniștite.

Intr'un rind, cucoana Smaranda, după ce ne dădu pe rind cafeaua, prinse a vorbi așa, din senin, despre isprăvile cucoanei Matilda Munteanu și despre *Bursucul* ei. «Trebuie numai să mormăiască și să intre într'o vizunie și-i adevărat bursuc!» Apoi deodată trecu la «odorul de nepot», la Grigore Cumpătă.

«Va!, draga mătuși, să fiu eu în locul tău i-ași face felul... Nu, drept să-ți spun, la urma urmei răbzi odată, de două ori, dar toate trebuie să aibă un sfârșit...»

Maria se opri din lucrul horbotel și ridică ochii. Mă privi în fugă pe mine, apoi se întoarse spre mătușă-sa.

«De ce vorbești mata despre lucruri de-acestea! Lasă-l. Parcă n'au să se sfîrșească?»

— Cum să-l las, dragă cum să-l las?—Uite, domnule Manea, o auzi; — și pe urmă, acasă, bocește...

— Eă? zise Maria, și ridicînd spre mine ochii, zîmbi. Cine ți-a spus? Nu, niciodată. Eă nu bocesc. De ce să bocesc? Un bărbat ca oricare alții. Parcă o femeie trebuie să aibă numai fericiiri de la bărbatul ei? Se întîmplă să aibă și necazuri.

— Cum? Nu plîngi! strigă cu mirare cucoana Smaranda. Bine! Da' eu în locul tău n'ăș putea iubi asemenea ființă...

— Nicî eu n'ăș putea iubi!» zise limpede, încet, Maria Cumpătă.

Bătrîna căscă ochii mari, iar tînăra avu un ris tăcut, deschis.

«Dumneata, domnule Manea, cred că nu te minunezi ca mătușica. Dumneata înțelegi. Ai auzit, poate ți s'a spus ca bărbatu-meu mă înșeală... Cred că e limpede. Nu poate să-mi ceară și dragoste pentru asta. Destul că nu-l înșel și eă... Dumneata ce zici?...»

Nimic mai firesc. Ascultam însă vorbele ei cu o uimire tot așa de mare ca a cucoanei Smaranda, cu o uimire care răsturna în mine toate ideile proaspete despre femeile din ulița *Dealul Mărului*. — Zile de-arîndul o văzusem venînd în casa în care stam și eă, și o întîlnisem în odaia liniștită a bătrînei. Vorbisem puțin despre una, despre alta, despre lucruri indifereente, despre întîmplări mici; și acuma deodată iată că ființa aceasta își arăta o lature necunoscută, ce scinteia parcă în lumină, pe neașteptate.

N'am zis nimic. Cuccana Smaranda, cu totul turburată, mă privea cu frică, cașicum voia să-mi ceară ea ertare. Apoi prinse a rîde văzînd că nici n'am fugit, nici nu m'am înfricoșat.

«Bine, dragă Mărioară,— așa ceva drept să-ți spun... Sta-ai și tacî. . și pe urmă deodată spuî una și bună!... Eă nu te cunoșteam așa. Hai, scurt și cuprinzător, vorbă limpede... vra să zică!

— Bine, nu mă cunoșteaî așa. Acuma ai văzut că-î bine și limpede. Ce? dacă-î limpede și firesc, cum să spun altfel? Dumneata cînd te lovești, rizi?...»

Cucoana Smaranda se uită spre mine, parcă voia să-mi împrumute înțelegerea mea. Spre mine se uita și Maria Cumpătă cu ochii seninî, și fața smeadă îi era foarte liniștită.

Acuma, în tăcerea în care stam infundat, răzbătea un cântec dintr-o depărtare foarte mare pași și glasuri. Știam ce musafir a venit gazdei mele. Cu o clipă înainte auzisem și scuturătura picioarelor, de zăpadă. Ridicam capul; priveam pe fereastră, la pomii îndoiți de vânt, la pinza albă a iernii. Pe urmă ascultam. În toate zilele acestea cucoana Smaranda se apropia de ușa care despărțea odăile mele de ale ei, o ușă astupată cu un scriu. Glasul ușor răgușit mă striga:

«Domnule Manea, domnule Manea, poate ți-i urit... Mai treci oleacă și la noi...»

În veselie glasului aceuia parcă pătrundea ceva deosebit. Parcă voia să înțeleagă ceva cucoana Smaranda Pacu, ceea ce n'avea nicidecum dreptul să înțeleagă. Mă îndreptam totuși spre ușă, bucuros pe deoparte că mă mai zmulgeam din singurătatea mea bintuită de gânduri și mai ales de umbre.

Sărbătorile Paștelui. 1893.

I

Sărbătorile iernii au adus deodată un murmur vesel, ca într-o cetate fericită. În seara anului nou am rătăcit câteva ceasuri la întâmplare pe uliți, am ascultat glasurile urătorilor la geamurile luminate, sunetul rar al clopotelor, vijăitul gilguit al triștei, bumbăitul tobei și mugetele adânci, prelungi, ale buhaelor. Cântări trăgănate răsunau aiurea; din altă parte veneau pocnetele harapnicelor, tremurările armonicelor. Și pe lângă mine, prin zăpada uliței, treceau cirduri grăbite de băeți. Vorbeau cu foc; și cei mai mici, din urmă, se tot repezeau în fugă scurtă ca să ajungă pe ceilalți. Păreau vioae și vesele căsuțele din ulița Dealul-Mărului. Numai la casa singuratică a lui Alexandru Roman era întuneric beznă. Nici Ion Radianu nu era acasă: și fereastră odăii lui era oarbă. Și mă gândeam cu mîhnire unde l-o fi dus iar patima lui în seara aceasta cînd toți își uită necazurile. Cine știe în ce colț, în ce crișmă afumată, stă singuratic, într-o odăiță rece, cu un păhărel la o margine de masă! Din noaptea cînd venise la mine cu frigurile lui de vorbă, de puține ori ne întîlnisem, și puține vorbisem. Parcă era hotărît să se întunde tot mai mult în întunericul lui!

A doua-zi, în anul-nou, liniște deplină pretutindeni, și o iarnă mai luminoasă parcă, cu arborii livezilor încărcăți greu de zăpadă, cu stîlpii gardurilor în cușme mari, neclintite, albe. Numai copiii se țeseau în stradă umblind cu sămănatul. Ași fi vrut să-i primesc și eu, să le văd obrazurile rumene și traistele pline de colaci și să le aud glasurile grăbite, pe cînd ochii se uită în

toate părțile la lucrurile din casă și la tablourile de pe pereți. Dar cucoana Smaranda avea un măturoiul cit lumea și o gură cu glas mai aspru. N'ar fi suferit cu nici un preț dumneaei să i se murdărească odaile. să i le samene toți *diavoli* cu toate felurile de sămânță. «Doar știți că n'am mincat ceapa cioare!»

Am stat singur în casă. Singur am stat și zilele celelalte ale sărbătorilor, ș'am căutat, aducându-mi aminte de împrejurările din urmă, de descoperirile nouă în viața mea, să-mi deslușesc gindurile. Dar mi se pare ciudat cum nu pot să mă opresc mult asupra unei idei, cum lunec încet-încet spre alte lucruri, cum mă trezesc departe, cu totul departe, de unde pornisem. Gindurile acestea pe care nu pot să le string la un loc, care sînt parcă un stol de păseri speriate, mă chinuesc mai mult cu neliniștea pe care mi o aduc Nimic hotărît. Nimic lămurit. Intovărășindu-le, însă, o lume de umbre se mișcă în juru-mi. Din nelămuritul acela, ca din negură, cînd stați cu ochii ațintiți înaintea focului, es unele după altele chipuri și mișcări, trec încet, se mișcă domol, și ele parcă mi rup înșurubirea gindurilor, ele mă duc pe cărările lor necunoscute. Se amestecă între ele Radianu cu tot convoiul din ulița aceasta; și din trecut mai depărtat vin, din viforul nenorocirii mele, apoi deodată mi se oprește înaintea mai stăruitor chipul cu ochii limpezi, liniștit și smead, al Mariei Cumpătă.

Cătră sfîrșitul lui Ianuar deodată au început fierberii în juru-mi: pregătiri de alegeri. Intr'o zi, în cancelarie, pe cînd eram singur, directorul s'a așezat lîngă mine și a început a-mi vorbi despre o mulțime de lucruri foarte încurcate Unele lucruri totuși le înțelegeam.

«Uite, domnule Manea, oricît ai vrea dumneata să stai deoparte, să nu te amesteci, nu se poate... Dumneata nu ești un om ca ori-care altul; dumneata ești un om capabil. Trebuie să intri și dumneata între noi; e bine, poate ai o dorință, poate ai un interes... cum am eu, de pildă, ca să mă mut.

— Nu, domnule Vernescu, eu n'am interes să mă mut, eu vreau să stau în liniștea de-ai...»

— Tocmai. Bine. Și acesta e un interes. Dacă vrei să stai aici, și să stai bine, nu face să rămii așa, izolat, ca un dușman al tuturor...»

Atunci am cercat, pe departe, să-l fac să înțeleagă de ce am venit eu în orașelul acela. Dar domnul Vernescu descoperise o vorbă potrivită și mi-o repeta, ațintindu-mă cu ochii lui reci: «Nu, nu poți să rămii așa, la o parte, ca un dușman al tuturor...» Pe urmă merse și mai departe: «Domnule Manea, pot să-ți spun că mi-am luat angajamentul cătră conservatori, cătră guvern, ca să zic așa... Trebuie să mergi pînă la Filipovici, să mergi de cîteva ori, să faci față acolo... Veți face ce veți vrea, dar de mers te rog eu să mergi... Mi-am dat cuvîntul că te-aduc...»

Un om prea hotărît se vede că n'am putut fi niciodată. M'am dus la sfătuirii acolo, la farmacia lui Filipovici.

Am aflat dintr'odată cu mirare mai multe lucruri.

Intăiu : domnul *șpiter* Gavril Filipovici nu era Romin; vorbea larg și nehotărît privind în juru-î cu ochii lui mari, albaștri, șterși; se cumpănea, vorbind, pe trupu-î scund, și făcea gesturi mari cu mini scurte, pe care și le aducea apoi repede spre lanțul ceasornicului, cașicum voia să oprească revarsarea pintelui. Și dintr'odată am început a privi cu uimire la Rusul acesta greoi, care făcea cu energie politică într'un orașel din țara rominească.

Al doilea : Popa Zaharia Lefter acum era frate de cruce cu tinărul Leonard Ilescu; și era mîndru că izbutise să convertească, să cucerească, pentru slava partidului pe un băiat cu calități așa de mari. «Leonard ajunge departe, vă spun eu, zicea cu pătrundere sfinția sa, filfiindu-și în sus minica largă a antereului. Da știi cum l-am luat? Subțire de tot! Și l-am șters, fiilor, de sub nasul liberalilor. A! ei aveau întrinsul mare nădejde... Da' băiatul e deștept, a priceput numaidecît unde se macină făina mai multă..»

Al treilea : Acolo la *șpiterie*, se buluceau numai partizani de a doua mînă. Cei de mîna întăia, boeriî, se strîngeau în altă parte, într'un loc tăinuit. Părintele Lefter trebuia să știe toate, și el făcea legătură între acei de-acolo, de undeva, și aceștia de aici.

Al patrulea : Sfatul avea loc chiar acolo, între rafturile cu pomezi și spiruri, și băiatul cel palid și trist umbla printre noi, cînd vre o servitoare intra, cerea ceva, și rîninea apoi cu gura cascătă, privind cu uimire nemaipomenită atîția oameni, toți cu țigări, toți vorbind.

Colegii mei erau în păr, afară de Ion Radianu. Despre el numai odată a fost vorba, chiar la început, după ce am intrat, în fumul odăii. Directorul s'a uitat în juru-î, și-a făcut parcă în gînd o socoteală, apoi și-a arătat dinții într'un ris răutăcios :

«Bun! vra să zică sintem toți! Prea bine. Cine lipsește, știm. Răbdare; încet. Raportul nostru a ajuns, raportul nostru e cetit, și socot că consiliul nostru de disciplină va lucra foarte repede! A! e nemaiauzit! nemaipomenit! A ajuns, domnule, într'un hal dezgustător!...»

Toți rămaseră tăcuți, cu o înfățișare care oglindea masca de adînc dispreț a lui Vernescu. Iar eu mă gîndeam la prietinel meu, zdrobit, pe care îl pîndea, aproape îl ajungea și această din urmă nenorocire!—Dar gîndurile mi-se risipiră repede în zarva care creștea. Pe cînd iute se puneau lucrurile la cale, adică pe cînd se socoteau voturi, și pe cînd se numărau tare, pe degete, cei ce trebuiau înfierați ca niște străini de lege și de neam, domnul Filipovici împărțea domol, cu luare-aminte, în păhărele, o băutură foarte dulce și foarte tare.

«Licherul acesta de mine este facut!» zicea el cu vorba-î lată, plină de dulceață.

Și deodată se ridică Leonard Iliescu, cu dreapta la cirli-gele mustății, și prinse a sălta ușor, pe lângă scaune, pe lângă rafturile cu sticle și cu borcănase; își viri degetul cel mare dela stînga în jiletcă, la subsuoară, se uită zimbînd în juru-l, și cu dreapta, cu trei degete împreunate, începu a face gesturi încete, rotunde, pe cînd vorba-l limpede curgea ușor pe sub mustățile-l subțirele.

«Eū cred, domnilor, că trebuie să procedăm cu energie... De toți acei cari nu sîntem siguri, absolut siguri, ne descoto-roșim ușor. Toți sînt în funcții, pe toți îi putem destitui telegrafic. Numai astfel putem fi siguri și de colegiul al doilea. Cum să punem altfel friu la o șleahță care a cucerit totui în țara asta, făgăduind tuturoră orice și făcînd iama în averea țării? Domnilor, știți cu toții ce grozăvii s'au intimplat sub stăpînirea guvernului lung de tristă memorie?..»

O vreme toți tăcură, iar popa Lefter făcea semne în toate părțile mișcîndu-și sprincenele și rasfrîndu-și barba, făcea semne de veselie și de aprobare și șoptea plecîndu-și capul la urechea vecinilor:

«Ce spuneam eū? Ce spuneam? Asta-l băiat de preț... Il auzi?... Domnule, vorbește strașnic!»

După ce cavîntă așa de blind Iliescu, popa prinse a răcni fluturîndu-și barba și minicile antereului, și în curînd cu toții părău înțeleși, iar Filipovici, ca un fruntaș ce era, îndulcea pe toți cu băutura făcută chiar de dinsul cu mult meșteșug. Și încet-încet, cu cît fumul creștea, glasurile se amestecau și fie care dintre partizani începea să-și de pe față părerile obișnuite, de toate zilele, despre lume, despre viață, despre toate.

Și dintr'odată mă trezii în mijlocul adevărilor lor sufletești.

Cuconu' Vasile Pascaru, judecător vechiu eșit la pensie, se uita puțin într'o parte, numai cu ochiul din stînga,—pe cellalt îl ținea închis între crețurile pleoapei,—dădea din mina stîngă și-și mișca innainte un picior parcă tot voia să pornească, și zicea încet cu voce groasă, rară, tremurată:

«Cucoane! să-ți spun eū cum a fost! Mare comedie, cu-coane!..» Și pornea să istorisească cum a bătut pe vremuri Mi-halache Sturza, acolo în țîrg, pe un boerinaș, un slujbaș nou. «L-a bătut cu topuzul, cucoane; i-a tras trei topuzuri în piept și ia așa se uita crunt la el!..» La vorba asta cuconu' Vasile Pascaru deschidea și cellalt ochi și se uita înspăimîntat în juru-l.

În curînd vorba-l rară și groasă nu mai era ascultată. Filipovici, înveselit de băutura-l dulce, dădea sfaturi și-și lăuda doctoriile:

«*Cocone!* Eū știu bine ce-ți trebuie! Am eū ape bune, crede-mă pe cuvînt! Dumneta ești bolnav de rarunchi... Ia dela mine treizeci sticle! Prund să fie, topește și dă afară!..»

Și iar își scutura încetîșor sticla cu băutura rubinie. Apoi deodată, prinzînd cu urechea o vorbă, o indoială, începea să ridă:

«Atunci să vă spun și eu o intimplare... Se ve spun și eu una intimplare!...» Și începea să dea din minile-î scurte, cum pânindu-se cind pe piciorul drept, cind pe piciorul sting.

Își făcea loc apoi cuconu' Tache Măldărescu, avocat, vorbind iute, tainic, ca dintr'o convingere adincă.

«Dar ce-ați zice dumneavoastră, infine, cind v'ași spune ce cucuș am găsit?... Un cucuș, domnule, cum n'ați văzut, ce? cît lumea, puteți să-mi spuneți ori ce și așa cucuș nu vă cred c'ați văzut!—Și da cu mina de sus în jos parcă tăia cu sabia.—În fine, ce-ți pare dumitale, e așa de frumos și așa de mare, că se uită peste gard!... Ridică, domnule, capul, și, infine, se uită peste gard, dacă vă spun!...»

-- Eeee! iar ai început-o cu-a dumitale, cucoane, zicea rar și trăgănat cuconu' Vasile Pascaru. Ia mai las-o oleacă, măi mititel ceva...—Și-și plimba în juru-î ochiul deschis și rîdea intr'un dinte.—Te pomenești că iar începî a ne spune despre istoria cu *tunelul*, pe care o îndrugaî alaltăeri!...

— Cum, cucoane Vasile, nu mă crezi? zise repede Tache Măldărescu, intinzind amindouă minile înaintea, voidî parcă să primească ceva; cum, nu mă crezi? îmi pare rău! am martori, cucoane!—Și se întorcea în juru-î vorbind către toți...—Ce? credeți că-î glumă? Cai ca ai mei, crezi că are cineva? Infine, ce-ți pare dumitale, cucoane, *mie* mi s'a întimplat, acû de curînd, cind a căzut omătu' acesta grozav... Pe mine m'a apucat la Paisei: aveam eû treabă acolo la primărie, pentru niște acte... Și pornește, domnule, și ninge, și ninge, prăpădenie! Cind să eșim din sat,—erau acolo o mulțime de oameni,—un deal de omăt, domnule,—trei case puse una peste alta, în fine! Și toți cu gura: că nu poți trece! că nu știu ce!—Domnule! cind am tras la caii mei două bice, domnule, am trecut! pe onoarea mea c'am trecut! Da, cind mă uit în urmă, boștiură, se vede satul! tunel infine! Așa, ce crezi?...»

O veselie nemaipomenită se porni după povestirea aceasta; la zarva ei păru că se trezește și cuconu' Ilie Leonte din amorțea, din tacerea lui. De pe scaunul pe care stătuse, se ridică nalt și drept, cu barba-î scurtă, albă, și zise incet, cu o pătrundere foarte mare:

«Bine, să zicem că n'a fost tocmai tunel... Dar cai să treacă așa prin omăt am văzut și eu... Eram pe-atuncea președinte de tribunal la Vaslui, încă nu eșisem la pensie... Eram pe-atunci de patruzeci și patru de ani, vristă cind se îngreoaie omul, cind se așează... Și poate mă întrebați de ce? Credeți că-î mare filosofie? Nu-î mare, dar asta nu se învață în școală... Noi, în vremea veche, n'am mai învățat așa, dar tot știm cîteceva! Apoi, dragă, 44 is tocmai două scaune intoarse. Omul de la vrista asta nu mai merge înainte. Se așează pe scaun și pot să zic că se odihnește. De-aici totul s'a sfîrșit!...»

Am tresărit din locul meu și am deschis ochii mari. Credeam că-și bate joc de toți. Nu, bătrînul era foarte serios și no-

bil, și-și rostea cu liniște, cu pătrundere, pe nas, vorbele. Nu rîdea nimeni. Bătrînul președinte de tribunal se uită cu mindrie în jurul lui.

«Ei, domnule, zise el uitîndu-se deodată țintă la mine, am fost un om care m'am ocupat mult în viață... Uite, alții au văzut... La mine acasă—ce sînt sticlutele și ulcelele acestea la Filipovici?—la mine acasă sticle mari;—și toată vara imi aduc oamenii și femeii buruene... Eu am suferit mult, și sufăr și-acuma, de-aceia mă vezi așa, slab și galben, și eu nu chem niciodată doctorul. La mine doctorul n'are trecere de loc! La mine doctoria pe care mi-o fac eu e totul. Eu am învățat multe lucruri și pe Filipovici.. Să vii odată la mine, dumneata încă n'ai văzut cîte fac eu, să vii odată să-ți arăt o mașină... Am muncit la dînsa cinci ani de zile. Sufără, dragă, foc prin foc, și fierbe o litră de apă în cinci minute! Și-i mititică, numai atîta, cit pumnul. O puî în buzunar, te duci undeva, și cînd ai nevoie de apă caldă, îi dai foc, și în cinci minute uncropul gata. Vrei cafea, faci cafea îndată. Vraî ceai, îndată faci ceai...»

Bătrînul se opri o clipă și iar privi cu mindrie în jurul-i.

«Dar pistolul? Am făcut și un pistol de aprins țigara. Să vii să-ți arăt. Este un cucuș și bate 'ntr'o cremene, și sar scinteile și s'aprînde un fitil... Și la acela iar am lucrat doi ani, ș'acela iar e un lucru foarte frumos!...»—Pe urmă cite lucruri n'am observat eu în viața mea! Eu asta fac: observ. De pildă, dumneata nu știi,—eu am dovedit că pămîntul, că pămîntul, mă 'nțelegi, produce și fără sămînță... Produce el așa! Și cum am dovedit? Filipovici zicea că nu se poate, și eu i-am dovedit că se poate, i-am dovedit că-i un prost cine crede că nu se poate! Am luat, dragi, două oacă de pămînt și le am fierț bine, bine! Ș'aun dat, domnule, un miros grozav! Nimic în lume cred că nu miroase așa de grozav, așa de tare, ca pămîntul fierț.—Și după ce l-am fierț vra să zică, cum am eu două rînduri de ferestre care staîu închise și iarna și vara, am pus pămîntul acela între ferestre.. Dacăm fierț pămîntul, nu-i așa? ce-a fost în el, sămînță, gînganie, s'a dus, s'a nimiccit... Ei, foarte bine! După două săptămîni a dat colț de iarbă!... Era închis acolo, și fusese fierț, și a dat, domnule, colț de iarbă! Cum rămîne atunci cu *teoria* dumnea-voastră, ha?...»

Apoi, cu aceeași mindrie, bătrînul Leonte trecu scurt la altceva, fără a stîrni mirarea nimănui.

«Dar cînd ți-oîi spune dumitale cum se naște șerpele din coadă de miță?... Da' cînd ți-oîi spune cum așî face eu căpcani pentru războiul? Sî fiu eu general, așî bate cu ele cea mai cumplită oaste din lume! Mai întăiî de toate dac'ar fi pe *separație*, eă eu nu mă 'mpac de loc cu Muntenii, dac'ar fi pe *separație*, cu dinșii m'așî apuca la luptă... Ei au toate, și nouă, Moldovenilor, nu ne-a mai rămas nimic... Pot să zic că ei nici nu-s Romini! La dinșii se zice: *Rumîn!* Adică. rumân, negru; ei, domnule, sînt neam de robi, de Țigani! *Noi* sîntem Romini... Și poate mă

întrebî de unde vine vorba asta : Român ? Dacă'ăi să mă întrebî, eû am să-ți răspund numaidecît ! Aû venit, vra-să-zică, pe locurile acestea, dedemult tare, felurite nații străine ! Și care cum veneau. s'așezaû aici și le mergea firește bine, că țara era bogată, cum era ea bogată odată, de demult ! Acû s'aû stricat toate. Și pe urmă nu le-a mai venit să se ducă. Venea unul, venea altul din alte părți și-î întreba : Nu mergi acasă ? Nu te întorci înapoi ? —Nu ! eû rămîn aici ! —Da tu nu mergi ? —Nu ! și eû rămîn ! —Da ! tu ? —Și eû rămîn !... S'așa, rămîn, rămîn, — și de-aicea vine numele nostru : Rămîn, Român, de-aicea vine numele nostru !

După această ispravă filologică, cuconu Ilie Leonte, ostent, se lasă încet pe scaunul lui, — iar ceilalți, colegii mei advocații, pensionarii, începură iar a vorbi, cașicum nu se întimplase nimic. Și la urma urmei, în adevăr, nimica nu se întimplase. Filipovici, liniștit, adusese o altă sticlă și o scutura încet căutînd cu luare-aminte păhărelele tuturor. Tinărul Leonard sfătuia, grămădit în barba popei ; Dragomir, într'un colț, nu rostise nici-un cuvînt, nici măcar întrebării lui mormăite : Cum ?, nu-î dăduse drumul. Directorul se flimba încet de colo, colo, încet, rar, — și din vreme în vreme cerceta în juru-î cu privirile-î albastre fără lumină.

Acasă, am stat multă vreme cu ochii în gol, fără să-mi pot aduna într'un singur loc gîndurile risipite. Alt colț nou de lume pe care nu-l cunoscusem, și care mă turbura ! O mulțime întregă de oameni șterși, de maniaci, între care bunul simț tăcea ; între care Iliescu se strecura lîn, cu zîmbirile-î de femeie, cu glasu-î învăluitor, răsucindu-și mustăcioara, și între care directorul își arăta dinții, ca niște colți ascuțiți. Ce căutam eû între ei ? Cum putusem eû asculta istoriile din altă lume ale lui cuconu' Ilie Leonte, fostul președinte de tribunal ? Mă indoiam chiar dacă le-am auzit ; încă socoteam că m'a înșelat auzul. — Numai Iliescu, căruia i-a izbucnit singele în obraz cînd l-am întreat dacă-î mai trăsesc pârîntii la țară, căruia i-a izbucnit singele în obraz și care apoi mi-a zîmbit cu prietinie, poate să trăiască în mlaștina aceasta. El pare a avea tot ce-î trebuie, ca să se poată strecura, ca să poată ajunge la maririle lumii aceștia. «Păcat de dumneata ! «imi zicea odată directorul, cu zîmbetu-î înghețat. Și mă gîndeam la vorba asta a lui, și la mine. Poate ar fi mai bine în adevăr să pot face și eû ceva în viață, eșînd chiar dintre oamenii aceștia care strigau, la Filipovici, pierduți în fumul țigărilor ! Dar nu se poate. Mie nu mi-î rușine încă de obirșia mea ; mi-î greu să ascult cu sfințenie observațiile științifice ale seninului Leonte ; nu pot să șoptesc grămădindu-mă în barba popei ; și nu pot zîmbi cu dragoste unui om pe care nu-l pot suferi. Mai trebuesc poate și alte lucruri pe lingă acestea ca să poți răzbate ; dar nu le am. nu le simt în mine, și s'a sfîrșit, trebuie să rămîn aici, în umbra mea. — Gîndindu-mă bine, cercetînd o clipă mai afund în sufletul meu, totuși descopeream

atunci o părere de rău. E păcat poate, mă gindeam, să iasă în lumină, să domnească, nimicul și ticăloșia! Pe lângă aceasta mai descopeream în mine și o umbră de invidie spre Leonard Iliescu. Omul acela trebuie să fie multămit și fericit, și de ceea ce face și de ceea ce nădăjduște să ajungă. Și un grăunte de indoiială parcă incolțea în ființa mea.—După aceia, încet-încet, lunecam cu gîndul în altă parte, și, foarte slabe, se ștergeau și indoelile, și umbrele rivnirilor mele la măririle vieții.

O clipă luat de unda aceia turbure a trebuit să merg înainte până ce va veni alinarea.—Așa au urmat sfaturi după sfaturi la Filipovici, și între acestea și cel dintâiu nu aflam nici o deosebire; au urmat țesăturile iuți în trăsuri, pe la case, pe la crișme, în ajunul alegerilor, și însfirșit imbulzeala de iarmaroc, în ziua cea mare! Iliescu, foarte grăbit, din fuga trăsorii tăcea cu minile în toate părțile semnului sărutării; părintele Lefter își flutura cu minie și cu grabă nemalpominită barba roșcată și o neliniște mare îi tremura în toate mădularile: nu avea astimpăr cit e picul! Toți se repezeau în toate părțile pe dinaintea mea: și cuconu' Vasile Pascaru, și Filipovici, și Tache Măldărescu, până și pe Dragomir l-am auzit vorbind în zilele acelea de cumpănă. Figuri nenumărate de oameni parcă eșiseră din pămînt, figuri sarbede, figuri triste, figuri cu ochii blinzi, ori cu ochii crunți mă priveau; le priveam și eu cu mirare cum se grămădesc în juru-mi tot mai multe,—și abia atunci parcă îmi dădeam seama ce lucru mare e o alegere de deputați, și mai ales cătră ce culmi de slavă să îndreaptă tinărul Leonard Iliescu.

Apoi, deodată, în ziua din urmă, focul cel mare: colegiul al treilea și năvala sătenilor. Gemeau crișmele; toți caii gifiiau asudați, toți birjarii se cumpăneau pe caprele lor. Și un murmur greu începu a crește pretutindenii pe uliți,—și înțelegeam, din vîntul de spaimă care alerga parcă în toate părțile, înțelegeam că sînt două tabere. Opoziția deodată se ridica, se zvirlea înainte cu putere. Am auzit tarafuri de lăutari cîntînd, am auzit cuvîntări neînțelese, răgușite, pe la colțuri de uliți, și am zărit în fruntea unei armii de ciomege pe Iliescu și pe popa Lefter. Li înconjurau priviri turburi, rătăcite, îi învăluiau, parcă îi săltau în sus, nesfirșite urale,—mi se părea ciudată acolo, lângă ei, o arătare ca din alte lumi, un Lipovan uriaș, c'o barbă năstrușnică, care juca prin văzduh, c'un braț cu mușchii de criță, un par cu care ar fi putut doborî ș'un bivol dintr'o lovitură. Își sălta și-și învirtea parul, își flutura barba, și juca înaintea armiei mugitoare, dînd ocoluri, clatinîndu-se, gemînd adînc din vreme în vreme în jurul celor doi tovarăși. Și iar înțelesei spre ce culmi de slavă se înalță tinărul Leonard.

Pe urmă, seara luminații, facile sfirșitoare, muzici nesfirșite; și în toate crișmele deschise băutura curgea fără întrerupere, și pe toate mesele, în toate crișmele, un om rostea un discurs înflăcărat, ținînd un păhar într'o mină și o garafă în alta. Și

erau jocuri, și cintece, era un muget nesfârșit: tirgul parcă era un stup uriaș. Și iarăși, din vreme în vreme, treceau învingătorii în goana trăsurilor, treceau în toate părțile, se înmulțeau; și-i văzui și dinnaintea farmaciei lui Filipovici în revărsarea unui foc bengal, care izbucnise sub mîna chiar a spițerului, întovărașit de chiote prelungi, văzui iar, pentru a nu știu cîtea oară, pe popa Lefter și pe Leonard; dar acū erau foarte oboșiți, foarte palizi; abia se țineau pe picioare, abia mormăiau, și clipeau încet, orbiti de lumina roșie, parcă le venea să se pue jos acolo, în zăpadă, și să doarmă pin'a-doua-zi.—

După aceasta, intrați în liniștea odăițelor mele, așteptînd sfîrșitul iernii.

II.

Pin'la sosirea primăverii însă mai aveam de îndurat. Două întimplări zvirliră o umbră deasă asupra sufletului meu, în curge-re lunei Fevruarie.

Cea întâiu a fost moartea bătrînului Alexandru Roman.

Intr'o noapte, stam în tăcerea adincă a odăii. N'aveam nici gust să citească, nu-mi era nici somn. Focul se stînsese și lampa parcă mă țărcea într'o mreajă de lumină de pustiū. Și deodată intră Radianu, deschizînd scurt ușa. Tresărit. Parcă din pămînt izvorise, cu ochii lui innegurați, rătăciți, palid la față și foarte slab.

Se opri în mijlocul odăii și începu a ride. Zise cu liniște, dar parcă avea un glas strein:

„Chiar azi, spre seară, am venit dela București...”

Eū avui o tresărire în adincuri. Nu răspunsei, nici mă mișcaî din locul meu. Il priveam; ochii numai îl întrebaū.

Și el ridea acuma uscat scurt cum nu-l auzisem niciodată rizînd. Își coborî glasul:

«S'a sfîrșit! grăi el. De-acuma s'a sfîrșit. I-am dat dracului!...»

Înțelesei deodată. Mă sculaî scurt, c'o înfiorare de ghiață prin șale. Înțelesei că omul rămăsese pe drumuri așa, în scurt, că consiliul de disciplină se arătase de data asta foarte drept și foarte aspru, cum nu-i era obiceiul. Rămînea Radianu pe drumuri, cu durerea și cu patima-i grozavă.

„Stai stai, nu te tulbura! zise cu liniștea-i cumplită Radianu. Am isprăvit. M'am dus acolo și le-am spus ce avem de spus.—Domnule, zise președintele, avem aici raport lămurit, scurt, hotărîtor... Sint mărturiile sint dovezi...—Bine, zic, și pe urmă?—Domnule, zise presedintele (și trebuie să știî că-i grozav de gras, și nu-l puteam suferi. Chiar din întăia clipă nu l-am putut suferi). Domnule, zice, dumneata ai o pasiune înjosoare și ești nedem de învățămînt—Da, zic, am o pasiune înjosoare dar nu sint nedem de învățămînt.—Domnule, zice, cum vorbești?—Domnule, zic, vorbesc cum îmi place!—Mărturisești?

zice.—Mărturisesc.—Și ce ai de spus?—Asta, zic, am de spus, că mi bat joc de dumneavoastră! Imi bat joc grozav!—Atuncea s'a uitate ca niște proști unul la altul...»

Radianu se opri deodată, se lasă pe scaun și prinse a ride cu multă mire, privind-mă cu ochi care sticleau.

«Teribil le-am răspuns! rosti el apoi, ațintindu-mă cu priviri rătăcite.

— Și pe urmă?

— Pe urmă atita-i. M-au îndepărtat din învățămînt. Ce puteau să-mi facă altceva?»

Întrebai, după o tăcere:

«Ș'acu ce-ai să faci?»

El păru că se gîndește. Apoi începu a ride iar.

«Mai întăi și mai întăi, grăi el repede, am să mă bucur că bătrînul se duce! Ce! Care bătrîn? Acela pe care-l urăsc eu strașnic. Alexandru Roman.»

Mă înflorau ochii lui ațintiți, neclintiți, cari parcă nu vedeau nimic. Indată urmă rar, parcă scrișnea: Da, da, se duce. Deacuma se duce, nu mai are mult! Știu eu astacam de multă vreme, și abia așteptam să isprăvesc acolo, în Capitală, cu mizerabilii aceia. Trebuia să mă întorc aicea cu orice preț. Altfel putem să mor ș'acolo, parcă ce? Nici n'aveam bani nici nimica. De unde să am eu bani? De acū mă gîndeam că tot nu mai am nici o rușine, de-acū s'a isprăvit. Sta! zic,—și mă alăturez de un bătrîn, pe bulevard. Iubite domnule, zic. Sta! te rog. ai îndurare, am să-ți fac o rugăminte. Am fost profesor. Iată diploma, iată acte. Poți să mă privești. Astăzi m'au eliminat din învățămînt, și n'am cu ce mă întoarce de unde am venit!

— Și i-ai cerut bani? Ai ajuns să faci lucrul ăsta?

— Da, desigur. De ce să nu cer? Eū acuma nu mai am nici-o rușine! Și, pe urmă, mă grăbeam.

— Și ți-a dat?

— Nu mi-a dat. Zicea că n'are. După aceia, m'am apucat ș'am oprit pe altul. Am oprit eu pe mai mulți. Tot m'am întors. Trebuia să mă întorc. Și înțelegi acuma că bătrînul moare și eu sînt foarte bucuros de aceasta!...»

Un vînt ghețos îmi bîntuia prin suflet, pe cînd prietînul meū, cu bucuria-i sălbatică, cu glasu-i străin, dintr'odată începu să-mi lămurească vorbind bogat, cu amănunțimi, cu întreruperi, începu să-mi lămurească moartea singuraticului și asprului bătrîn. Parcă-și vorbea sie-și, parcă nu mă mai vedea pe mine,—și mie îmi treceau pe dinainte, într'o lumină sură, viziunile fierbinți ale unei nehunii.

Era vorba despre o cumplită, aprindere de suflet a bătrînului, în anii lui iernatici. O viață crunt muncise, punînd pară lingă pară, se chinuise, se lipsise de toate, zdrobise cu sălbătăcie o tovarășă, zdrobise fără milă prietenii, împrumutase cu cămătă și pe urmă călcase în picioare pe sarmani, sărăcindu-i, vînzîndu-i la mezat; cu greu, cu oftări amare își creștea comoara

fără rost, și cine știe care-î erau bucuriile-î bolnave cînd tremura și-și simțea aurul strecurîndu-i-se prin virfurile degetelor! Pe urmă, deodată, la bătrînețe, i se aprinse sufletul. Era o femeie, o văduvă. În fundul unei uliți înguste și întunecoase, o femeie oarecare. Cine știe cînd, cine știe cum, i se aprinseră așa, simțurile nu sufletul. Și deodată se cufundă cu capu 'n jos ca într'o bulboană. Patima aceasta a bătrîneții rodea pe cea dintăi; patima aceasta tare, aprigă, patima morții trăia din patima cealaltă a vieții... Incet-încet banii strînși în zile amare se duceau; ca să poată trăi, ca să se poată bucura, bătrînul își rodea inima. Trăia și se bucura prin durerea morții aceștia, a risipei banului crunt cîștigat, în zile multe, lungi, neguroase. Așa s'a zbatut, așa s'a apropiat de fundul sacului,—ș'asa, dintr'odată, cînd nu mai avea nimic de cîștigat, femeia aceia necunoscută i-a închis ușa, s'a mistuit, cașicum nici n'ar mai fi fost. „A fugit c'un tinăr foarte elegant! Nu știu sigur, dar așa înîmîchîpui!“ zicea Radianu dînd din mîni, cașicum voia să aducă înnainte mî umbra tinărului foarte elegant.—Și astfel, dintr'odată bătrînul a căzut ca să nu se mai scoale! Vînturile iernii îi cîntă pe la ferestre, și el în casa-î rece stă închis ca 'ntr'o ocnă. Nimeni nu-l cercetează. Numai un băiat de la o băcănie, din colț, de lângă grădina publică venea de două ori pe zi cu mîncare săracă, fluerînd, zvirlînd în toate părțile cu picioarele zăpada.—Tăcut, moșneagul umbla ca o umbră prin odăile scunde și printre mobilele nedescuiate de ani; noaptea, lampa cu țilindrul neșters ardea ca în ceață, într'o roată mică de raze; prin pod, prin crăpături, se înfundaî citeodată unde de vînt cu țipete slabe, omeneshi; apoi în liniștea greoaie a odăilor, deodată se auzea o mobilă trosnînd, ori în tavan o pipăire ușoară, un scirțit slab, prelung. Bătrînul n'avea liniște și umbla ca o umbră. Zădărnicia cumplitelor înnfrînări trecute, și vîforul care-î luase aceastălaltă din urmă patimă cumplită ca moartea, prăvălisere o stîncă peste sufletul lui, îl zdrobisera, lângă mormîntul deschis.

«Eû il aud, zicea încet cu ochii mari, Radianu, il aud cum umblă încet, fără hodină. Nu mai are astîmpăr, și oftează și oftează într'una. Il aud cum oftează. Și vorbește și singur noaptea. Scirție patul. Atuncea se pune pe pat cu fața în sus și vorbește. Vine lângă dînsul umbră chinuită, cu plete despletite, cu genele plecate,—așa o văd și eû. . și cu mîinile pe piept. Vine fi nța aceia care a fost o mucenică: veșnic a tremurat înnaintea tiranului ani a stat închisă în odăile întunecoase, ani n'a slobozit un cuvînt, și zi cu zi a fost zdrobită și ucisă încet, foarte încet ucisă... Și știu foarte bine că prin sufletul lui șueră d.sperarea; îl înțeleg! căci umbră aceia care vine și stă așa lângă el, cu genele plecate, n'are să-l erte niciodată... Și el vorbește încet, o întrebă. cere ertare.. Și eû ascult cum îi tremură cuvintele în pustietatea casei... Așa se duce, așa are să moară,—vezi tu? Eû il simt că are să moară!...»

Se opri. Se uita acum într'o parte, în pămînt. Tăcurăm amîndoi un răstîmp.

«Hai să-l vezi! tresări deodată Radianu. Eă il ascult decind m'am întors. De acuma trebuie să moară...»

Se ridică de la locul lui și se uită cu indoială spre mine. «Știi cum le-am răspuns? murmură el, și iar începu a rîde — Asta, zic, am de spus, că-mi bat joc de dumnevoastră! Imi bat joc grozav! — Ș'atuncea s'aū uitat ca niște proști unul la altul... — Mergi? adăogi el, și mă privi pe furiș. Mergi să-l auzi?

— Ce s'aud?

— S'auzi cum vorbește singur. Intrebă, dar nu-i răspunde nimeni...»

Imi trăsese repede paltonul pe minici și, cu un fior în spate, mă strecurai afară, după el, în liniștea nopții nouroase. Mergea repede, lingă mine, fără să mă privească. — Portița de la casa singuratică scirții, apoi se izbi în clampă.

„Să mergem încet!“ șopti Radianu prin întuneric.

La bătrîn era lumină slabă, neclintită, care lumina pe dinlăuntru perdelele trase. Pășeam încet, în virful degetelor, în urma tovarășului meu.

„Întăiū să intrăm o leacă la mine, zise Radianu. Ai un chibrî?...“

Eă mă oprisem și cântam prin buzunare. Și dinlăuntru, din odaia bătrînului, ca dintr'un gol, ca dintr'un pustiū, deodată pătrunse un gemăt, ceva care n'avea nimic omenesc.

«Il auzi? il auzi?» șopti cu liniște Radianu. — Apoi amîndoi tăcurăm; și'n tăcere, tremurul unei neliniști mă pătrunse și prinse a-mi alerga prin tot trupul; tremurul unei neliniști ș'o milă dureroasă deodată pentru singuraticul care se stîngea așa de aproape de mine. Pusei, la stînga, mina pe clampă; deschisei încet ușa, — și deodată mi se risipiră parcă innainte mobilele rari și mi se arată în fund divanul. Și deodată zării și pe bătrîn. Era întors pe-o coastă și privea spre usă, cu ochii împetriti, mari negri, pe obrazul aib ca varul, privea neclintit, cu spaimă.

Tresării.

«Mai innainte a întreat cine-l, zise încet Radianu la spatele meu. Pe urmă s'a întors ș'a murit!» Se alătură de mine și privea și el lung la trupul ghemuit acolo, pe patul tare «S'a întors pe-o coastă și s'a dus!...» imi șopti iar la ureche tovarășul, pe cînd mortul parcă ne privea țintă pe amîndoi. Fiorul de neliniște creștea în mine în muțenia ce mă împresura; și'un zgomot nepriceput trecu prin bagdadie, pe sus, ca un scirțit prelung, apoi o mobilă trosni scurt și tăcerea căzu ca un val peste mort, după aceia se întinse și asupra noastră.

Cu inima strînsă petrecui după aceia celelalte zile, care mi se părură nenumărate. Așteptam în fiecare clipă, cu groază, pe Ion Radianu. Il zăream de departe căci priveam într'una spre uliță. Venea încet prin zăpadă tirindu-și încălțările trecînd drept pe lingă zăplaz. Cu umerile ridicate, cu capul scufundat cu minile în buzunări și cu coatele în laturi, venea domol privind țintă în

pământ, parcă urmărea ceva ce fugea pe jos înainte-î. Intra cu teamă, ferindu-și privirile, și de la ușă cu un fior murmurat, tremurat printre dinți, întindea minile spre sobă. Îmi năvăleau lacrimile sub pleoape cînd îl vedeam așa de pierdut, cu sufletul, cu mintea așa de risipite.

După ce intra, părea a-și aduce aminte de ceva. Fără să mă privească, zicea răgușit:

«Trebuie să mă duc afară să mă șterg pe picioare întăi. Se supără cucoana Smaranda...»

Eșea repede, apoi intra suflînd, obosit.

«Așa, acî nu se mai supără. Dacă nu mai am galoși, ce să fac? I-am dat. Am avut nevoie de niște parale...»

Intr'o zi după ce se alătură așa, tremurînd, încet, de sobă, își întoarse fața trudită spre mine, cu un zîmbet umilit.

«Alaltă-eri m'au întilnit ca directorul, vorbi el, cașicum ar fi spus o veste fericită. M'am întilnit și i-am spus, așa, că am nevoie de un franc...»

Eu îl ascultam cu sufletul răcit, ca totdeauna.

«Dacă mi-a dat? zise el încet. A scos un franc din pungă, și mi-a dat...»

Pe urmă rămase gîndindu-se și-și freca încet minile. Șopti pe urmă repede:

«Așa, se uita la mine parcă i-ași fi făcut un rău... Își arăta dinții... Vernescu e un cine: îl cunosc eu!—El mi-a făcut raportul... Zice: «acest profesor dă o pildă rea elevilor și se expune în public turmentat...» Așa a scris el acolo; și-a dat dovezi! A dat dovezi nenumărate! Zice: «acest profesor intră și în clas turmentat și astfel demoralizază pe elevi...» Nu, asta nu-î adevărat! șopti el cu blindețe. Asta nu-î adevărat. Zice pe urmă: «intră în crișmele cele mai ordinare...» Asta e adevărat. Am fost ș'am băut într'o crișmă ordinară francul pe care mi-l-a dat el! Am băut rom. Coniacul e prea scump!—Se opri frecîndu-și palmele, cu ochii ațintiți:—Apoi urmă: L'am întilnit și astăzi. Pe Vernescu. Și i-am zis așa: Măgarule! Tu ai scris că intru în clas turmentat. Nu e adevărat! Asta e o infamie! Și iar i-am zis: Măgarule!—Strigam tare; și s'a strins lume foarte multă. Și făceau haz!...»

Mă privi pieziș și prinse a ride cu umilință.

Două zile nu dădu pe la mine. Am aflat că a căzut și că a fost dus pe sus la spital.—M'am dus să-l văd, și l'am găsit palid, întunecat, cu fața în sus în așternutul alb. N'a zîmbit, n'a zis nici-un cuvînt cînd m'a văzut. M-a privit mult, țintă. Și așa am stat lingă el o vreme în tăcerea odăii largi plină de paturi pe care zăceau bolnavi tăcuți, pe spate, cu ochii în bagdadie. O fișie de soare intra de afară pe un geam și lumina ei era foarte tristă în liniștea aceia a suferinței.

Intr'un tirziu Radianu șopti deodată, pe neașteptate.

„Mai am de stat o săptămână. Pină atuncea mă fac bine. Și am să es.

— Și pe urmă ce-ai să faci ?”

El mă privi cu zîmbetu-î de umilintă :

«Doctorul mi-a spus, șopti el, că îmi dă drumul ; n'are ce face cu mine... A zis așa : Să nu mai bei ca o bestie !—Aî văzut, zice, în ce hal ai ajuns ? Iti dai socoteală ? Acuma nu mai ești bun de nimica, zice, acū ești ca un animal ! De-acū nu mai ai mult, zice... De-acū ai să piei undeva, într'un șanț ! Și mă gîndeam și eū : Asta-î foarte adevărat — Nu ți-î rușine obrazului zice.—Eu am tăcut.»

Apoi păru că nu mă mai vede. Cu un gemăt slab, se întoarse domol în așternut, pe o coastă, și rămase cu fața în jos, cu fruntea răzîmată de braț.

După ce eși din spital, începu a rătăci iar pe uliți prin sloata celor din urmă zile ale lui Fevruarie. Se ferea acuma de mine ; mă ocolea de departe. Il vedeam la colțuri de străzi alăturîndu-se de un om grăbit, oprindu l și vorbindu-î ceva, cu capul plecat pe un umăr ; îl vedeam apoi întorcîndu-se, ridicîndu-și umerile și strecurîndu se pe lîngă ziduri. — Dar într'o noapte, pe cînd suna cu întristare anstru 'n livezi, iar tremura înaintea focului meu, grămădit în jilț, pe cînd eū il priveam din umbră cu inima îndoită. In tremurul acela moale, neostenit, parca fugea vieața din el picătură cu picătură ; slab, palid, trist, sta în jilț, cu barba crescută, cu musteața rară și sbirlită, cu ochii cufundați în orbitele cernite. Avea cite un val de vorbă din cînd în cînd, rostită cu osteneală, cu mihnire, cu glasu-î străin, răgușit ușor. Și privea țîntă la foc ; își întindea spre flacări degetele care tremurau.

„M-am întîlnit cu Ilescu, rostea încet. El nu mi-a dat nimica. A chemat o trăsură, s'a suit și s'a dus. Pe urmă m'am întîlnit cu popa. Și nu mi-a dat nici el...”

Se opri.

„Treceam pe lîngă grădina publică, zise el iar. Și veneau de la deal trei băeți. Am uitat cum îi chiamă. Nu învățau tocmai bine la latina. Unuia i-am pus în cea din urmă zi nota patru. Acela m'a salutat. Ceilalți se uitaū în altă parte. După ce-am trecut, s'au oprit și se uitaū după mine. Eū mi-am scos mînile din buzunar. Voiam să las și umerile în jos, dar mă durea grumazul. Nu li s'au mai auzit pașii, și am înțeles că s'au oprit și se uită la mine.—Hm ! de acū s'a sfîrșit.—De ce se uitaū după mine ?” întrebă el deodată și întoarse spre mine capul, fără să mă privească.—Eū nu răspunsei. El iar întoarse capul spre foc. Incepu iar :

„Hm ! Zice președintele : Cum de ți-ai făcut pân' acudatoria, zice, ș'acuma ai ajuns astfel ?—Hm ! zic, dracu'știe cum mi-am făcut pân'acū datoria ș'acū am ajuns astfel !—I-am răspuns foarte bine ! Ei se uita la mine.—Degeaba, zic, te uiți ; așa-î cum spun eū ! Și pe urmă nu s'a mai uitat la mine...”

«Numai unu s'a uitat la mine și m'a salutat, vorbi el trist. Le spuneam băeților lucruri foarte frumoase. Și ei toți mă priveau cu ochii țintă, și știu că țineau la mine. Știam multe lucruri, de mult, de mult. Eu am fost totdeauna întâiu, ori unde. Eram tare ca oțelul; nu m'am temut nici de vinturi, nici de ploă. Acum nu mai sînt tare ca atunci. De-acum nu mai am mult. Doctorul mi-a zis: Nu ți-i rușine obrazului!—Eu am tăcut. Și mi-a zis că nu mai am mult. Da de ieșit din spital tot am ieșit.»

«Intr'o noapte, șopti el după un răstimp, într'o noapte vorbea *bătrînul*, și chema. Il auzeam foarte bine cum chema; dar nu-i răspundea nimeni. Atuncea m'am gîndit la Olga, la nevasta lui, cînd trăia. Ea n'a avut nici-o bucurie cît a trăit... Eu tot m'am bucurat de tinerețe; iar acum nu mai am de ce să mă bucur... Acuma cer dela unul și dela altul; dar nu-mi dă nimeni...»

Dădu din cap încet, de sus în jos. Minile începură să-i tremure mai tare.

Zisei cu greutate:

«Poate ai nevoie de ceva. Poate vrei să-ți dau parale...»

— Ei, nu, șopti el, nu! Dela tine nu-mi trebuie, dela tine nu vreau. Tu mi-ai fost prieten. Nu, dela tine nu vreau să iau...»

Vreme îndelungată tăcurăm amîndoi, și el tremura tot mai tare în jilt, pe cînd austrul învăluia livezile, vîind adînc.

Deodată gemu, într'un răstimp de liniște, gemu stîns, și două lacrimi îi alunecară pe fața arsă.

«Te rog să nu te superi... Poate ai o bucățică de pine... De trei zile n'am mîncat nimic... Nici n'am băut, nici n'am mîncat!...»

Fără să-l fi lovit cineva în cap pe neașteptate, așa sări din locul său. Avem în dulap friptură rece și pine proaspătă. I le adusei, i le pusei alături, pe masa de lîngă sobă. El tăcea și mă urmărea cu ochii, și tremura. Apucă o bucată de pine, o duse la gură și mușcă odată încet. Mesteca domol, parcă îi erau înclătate fălcile.

«Nu mai pot, zise el după aceia oftînd, și puse pinea pe masă. Știi cînd ne-am întîlnit și-ți era milă de mine. De atunci numai tu mi-ai fost drag, altfel eu sînt un om foarte rău, ș'acuma nu mai am nici o rușine...—De acum mă duc, adăogi el scurt, și se ridică cu greutate de dinaintea focului»

— Unde te duci? Ce ai să faci noaptea pe drumuri? Stăi aici.

— De-acum mă duc zise el iar. De-acum mă duc...»

Șovăi spre ușă, își ridică umerile, își puse pălăria în cap și eși.

În urma lui, rămăseși cu inima strivită cu de un clește. Abia acum parcă înțelegem ce grozav îi suna glasul, ce grozav oftase, și cum deodată îi izvoriseră lacrimile, chemate de istovire, de foame! Îmi lua repede paltonul în spate, îmi puse în cap căciula, și mă repezii prin întuneric după dînsul.

Apucaî la vale. Mă opream din cînd în cînd, priveam prin întuneric, cercetam colțurile, porneam iar. Nu-l vedeam. Doi oameni singuratici la vreme tîrzie, suiau agale pe lingă zăplazuri venind dinspre grădina publică. Se opriră ei, mă oprii și eu Radianu se ghemuise în zăpadă, într'un colț, între două garduri, și stătea acolo neclintit. Ceî doi oameni se plecau tăcuți, se învîrtea în jurul lui, cercau să-l cunoască.

«De ce te-ai pus aici, Radiene? zisei eu blind. Hai, scoală, —ce, vrei să mori aici, în omăt?»

Radianu mormăi încet, nu-mi răspunse. Ceî doi necunoscuți întinseră minile, îl apucau și eu de umeri, pe cînd ei îl trăgeau de mîni. Bolnavul se sculă în picioare. Nu zise nimic. Apoi deodată se zmunci cu putere, și șovăind, cumpănindu-se porni în goană la vale.

Fără nici-o vorbă ne zvîrlirăm după el. Se izbise de stîlpul unui felinar, lunecase într'o parte, și noi îl ajunseserăm și-l apucărăm iar, strîns. Gîfîia; în lucirea felinarului ne privea cu spaimă, cu ochii mari.

Deodată strigă sălbatec: «Dați-mi drumul!»—Și cașicum s'ar fi rupt ceva în el, se muiă în mînile noastre, se îngreuiă ca plumbul, se zmunci parcă, și să grămădi la pămînt, tremurînd, clănțănindu-și tare dinții. Nu zicea nimic; se întinse; conțeni și clănțănitul; și muri deodată cu un șuer ușurel printre buze, parcă se mira de ceva.

(Va urma)

Mihail Sadoveanu

Grădina mea

— Fabulă —

Grădina mea din București
Nu-i mare cit o 'mparație,
Așa ceva-i greu să găsești
Cu una mie lei chirie.

Într'un minut poți s'ocolești,
Că-i doar doi stinjeni de pământ
Grădina mea pe care-o cînt;
Pe-o 'mparație 'nsă n'aș da
Grădina mea !

Cresc ierburile pălămidei,
Cucută crește, și susai,
În cele biete brazde două,
Dar nu le-aș da în schimb pe nouă
Grădini ale Semiramidei.
Ori nouă parcuri din Versailles!
Însă, pe lângă balarii -
(Ce'n van le rupi, n'ai ce să faci.
Caci se prăsesc cu mii și mii.
Cum se prăsesc vinjoși copii
La vetrele celor seraci,
Neîngrijiți, trudind din greu,
Având drept orice „guvernante“
Numai pe bunul Dumnezeu) ;
Pe lîng'aceste proaste plante
Vă rog să credeți, cetitori,

Ca 'n grădinița-mi am și flori...
 Ici, călțunașul* se ridică
 Pe sfori, cutezători, hai-hui,
 Întocmai ca un parvenit
 Colea, pierduta'n umbra lui,
 Zadarnic biata viorica
 Pîndește raza soarelui;
 Ș'o prinde doar către-asfințit
 Precum descris în cartea sorții
 (Urta carte, arz-o focul!)
 Ca oamenii cei buni—norocul
 Sa-l vadă doar în clipa morții!...
 Mai am și roze în grădina,
 Și micșunele și verbina,
 Vanilie și margherite...
 Și toate cele-s înflorite,
 Și-a lor mirezme 'n vraja serei
 Slăvesc triumful sfînt al verei!

Dar parc' un blestem, o osînda
 Apasă mica mea grădina,
 Ca'n van la geamuri stau de pînda
 Sa văz un flutur, o albina,
 S'aud un svon de aripioare
 Sburînd cu drag pe ling'o floare!...
 Zaresc doar ziduri reci și mute,
 Și resemnate flori, tăcute,
 Ca fetele nemăritate....
 De rouă încă 'nlacramate,
 Ce melancolice se scutur—
 Și nu-i albina, și nu-i flutur
 Ca să culeaga cu amor
 Parfuinul sufletului lor,
 Suspinul sufletului care
 Se stinge făr'o sarutare!...

*) Nemțîșorii

Tirziu... cînd trista toamnei boare
Imi pustiea scumpa grădină,
Zariiu în brazde-o sburătoare...
Ș'atita vreme jinduite
De 'mbrățișarea unui mire,
Fecioarele imbatrinite
Plecară capul cu uimire,
Și nu știeau, incremenite,
Să spuie-o vorbă de iubire...
— „Cum se 'ndura 'n sfîrșit să vină?
Gemea murindul trandafir,
„Aicea-i ca 'ntr'un cimitir,
„Voios nu vine-un musafir!“
...Eu, de la geam, nu m'am mirat,
C'aflaiu îndată ce-i cu ea,
Cu sburătoarea ce sosea.
Era o viespe !... M'a 'nșepat, —
Și ce venin amar avea !...
....De ce'n grădina ta pustie,
Sărmane suflet înșelat,
Acest amor înveninat,
Acest amor mai fu să vie ?

George Ranetti

Un naturalist filozof

Elie Metchnikoff: „Essais optimistes”.
Edit. A. Maloine. 1 vol. 438 pg.—

Incercările optimiste, pe care le dă acum la lumină profesorul Metchnikoff, sînt continuarea „Studiilor asupra naturii omeleşti” de care mulți din cetitorii acestei reviste au cunoștință.

Ceea ce caracteriză noua operă, pe lângă originalitatea ideilor, e bogăția extraordinară de fapte observate și adunate. Pe acest tărîm stă foarte bine în tovărășie cu „Origina spețelor”.

Opera, în aparență discontinuă, este alcătuită din două părți: prima pur biologică, ultima filosofico-sociologică, servind ca încheiere a celei dintâi.

O veche și desăvîrșită educație de naturalist hotărăște pe eminentul magistru să ncerce a-și clădi pe baze biologice un măreț edificiu filosofic.

Considerabila valoare științifică a autorului face ca încercările acestea să prezinte un interes capital.

Chiar acolo unde i se pot aduce obiecții serioase,—cum s. e. la concluziile sociologice,—modul său de a vedea lucrurile ne arată, mai bine decît foarte multe dovezi, cît de profund sînt separate diferitele domenii intelectuale.

Renan, care (fie-ne permisă judecata) era mai subtil filosof decît Metchnikoff, ajunge la încheeri aproape identice, fie că este vorba de un „bun tiran”, fie că o „constituție aristocratică” încredințează conducerea destinului statului numai savanților.

La începutul părții biologice avem un studiu remarcabil asupra „bătrîneții”. Ca și Tolstoi, profesorul Metchnikoff se întreabă: ce este moartea?

Atit genialul om de litere, cît și savantul desăvîrșit rămîn uimiți de profunda noastră ignoranță în această direcție.

Nu avem din nefericire nici o dată pozitivă, riguros științifică, asupra morții.

Înainte de cercetările personale a lui Metchnikoff—aceiași

lipsă de date științifice precise se putea constata și în ceea ce privește mecanismul bătrâneții, stadiul premergător morții.— Stim că, după cercetările ilustrului savant, bătrâneța este caracterizată printr'o slăbire a celulelor nobile ale organismului, care devin prada fagocitelor numite macrofage.—Acest mecanism a fost viu combătut, mai cu samă în ceea ce privește distrugerea celulelor nervoase.—Numeroși autori străini, precum și profesorul Marinescu de la noi, combat acest mod de a vedea. În special, aceasta din urmă nu admite acest processus de fagocitoză a celulelor nervoase, bazat pe faptul că celulele fagocitare (satelite cum le numește domnia sa) nu conțin în interiorul lor rămășițe provenite din sfărămarea celulei nervoase.

Profesorul Metchnikoff a însărcinat pe unul din cei mai buni tehnicieni din laboratorul său să reia chestiunea și acesta, grație unei tehnici foarte fine, a putut proba că celulele satelite sunt într'adevăr fagocite de oarece se poate regăsi în interiorul protoplasmei lor detritusuri provenite din substanța cromatică a celulei nervoase.—Acest processus de distrugere prin macrofage a celulelor nobile, autorul îl urmărește la țesutul muscular senil, la țesutul osos, ovarian, etc. arătând prin aceste numeroase exemple că avem într'adevăr a face cu un processus general, iar nici de cum cu un processus particular și întâmplător. Corelativ cu studiul bătrâneții și mecanismului ei, autorul studiază longevitatea și mecanismul cauzelor care se opun morții naturale.— În ceea ce privește longevitatea, autorul studiază întâi durata vieții în regnul animal, și apoi în cel vegetal.

Durata vieții animalelor oscilează în limite foarte mari. Încă de mult s-au căutat legile, care ar putea regula această durată.—Odinioară observația superficială a făcut să se creadă că animalele au viață oarecum proporțională cu talia lor. Elefantul de o parte, șoarecii, pisicile, cinișii etc. de alta, păreau a da dreptate acestei păreri. Corbii, papagalii și alții însă întrec ca longevitate foarte multe mamifere și paseri cu mult mai avantajate ca talie.

S-a crezut apoi că lungimea perioadelor de gestație și creștere ar fi un indicator sigur al longevității. Buffon ajunsese la incheerea că viața este de 6—7 ori mai lungă decât perioada de creștere. Flourens în aceeași ordine de idei scoboară la 5 factorul cu care trebuie înmulțită perioada de creștere, pentru a avea durata vieții, deoarece pentru el perioada de creștere nu sfinșea decât la 20 de ani.

Weismann arată netemeinicia oricărui raport între perioada de dezvoltare completă și durata vieții. Milne Edwards pledînd împotriva deducțiilor lui Buffon și Flourens amintește că omul trăește mai mult decât calul, deși durata vieții lui intrauterine este mai scurtă, că unele paseri a căror incubatie ține cîteva săptămîni trăesc peste 100 de ani.

Bunge căuta să stabilească un raport constant între durata vieții și perioada la care animalul nou născut își îndoește greutatea.

Fapte precise și experiențe de ale autorului arată variabilitatea factorului lui Bunge.

Weismann crede că longevitatea este un mijloc de adaptare pentru perpetuarea spețelor puțin fecunde. Exemple numeroase citate în text arată că vederile lui Weismann nu sînt prea întemeiate. Oustalet crede că numai regimul alimentar influențează asupra longevității: un regim vegetarian prelungește viața, altul carnat scurtînd-o. Durata vieții paserilor răpitoare este suficientă ca obiecțiune.

Și între nevertebrate, ca și între vertebretele inferioare, durata vieții dela o speță la alta e extrem de variabilă. În general, cu cît organizația e mai superioară, cu atît durata vieții e mai mică.

Weismann crede că unul din factorii care influențează longevitatea e rapiditatea sau încetineala cu care se fac fenomenele vitale. Aquila, condorul, papagalul, lebăda, corbul și în genere toate paserile au o viață relativ colosal de lungă, față de rapiditatea cu care se execută fenomenele vitale.

Cu cît ne suim în scara mamiferelor mai perfect organizate, vedem că durata vieții este mai scurtă dacă o comparăm cu aceea a paserilor. S-a învinovățit fecunditatea, însă dacă ne gîndim că produsul, față de producător, stă într'un raport cu mult mai defavorabil pentru cel din urmă la paseri, și dacă mai considerăm că bărbații deși au o parte neînsemnată de pierdere la productivitate față de femei, totuși trăesc tot atîta, ba chiar mai puțin, rămîne atunci să căutăm în altă parte cauzele care la mamifere influențează așa de manifest asupra duratei vieții. — Organele de digestie într'adevăr păstrează în ele deslegarea enigmei.

Dintre vertebrate numai la mamifere intestinul gros capăta o desvoltare considerabilă. — Wiedersheim și autoritatea lui Gegenbauer dau complectă dreptate lui Metchnikoff să-și întemeieze teoria pe date de anatomie comparată. De o parte avem faptul constat că mamiferele au în general o viață mai scurtă relativ de cît paserile și celelalte vertebrate, inferioare, de alta avem data pozitivă că cele dintîi au intestinul gros cu mult mai lung decît toate celelalte vertebrate.

Rostul acestui intestin gros ca organ digestiv uu poate fi de loc invaderat. Foloasele pe care le-ar putea trage organismul din proprietatea lui de a absorbi substanțe nutritive, în cazuri anormale chiar, sînt minime și insuficiente. Pentru Metchnikoff intestinul gros joacă rolul unui rezervoriu de înmagazinat rămășițele digestei. Date fiind condițiile de traiu ale mamiferelor se poate pricepe dimensiile considerabile pe care le-a atins acest organ, fără slujbă digestivă la mamifere.

În interiorul intestinului gros trăesc sumedenie de microbi ai putrefacțiunii, care prin secrețiunile lor de o parte, prin faptul că ar putea pătrunde prin mucoasa intestinală lezată de altă parte, produc slăbirea organismului și moartea lui ca urmare.

Dar am văzut că sint, și printre mamifere, animale care trăesc mult (elefanții), după cum sntt și printre păseri unele care trăesc relativ puțin (alergătoarele).

Examenul florei intestinale se arată foarte sărac la cele cu viața lungă, din contra, extrem de bogat la cele cu viața scurtă, fie ele păseri sau mamifere.

Nu cumva păsările au o organizație proprie, care le dă longevitatea și concomitent sărăcia florei intestinale?

Nu, căci printre păseri sint unele, în deosebi alergătoarele, la care flora intestinală este extrem de abundentă și la care durata vieții nu este lungă, relativ vorbind.

Neexistența unui intestin gros, propriu zis, la lilieci, face ca flora intestinală a acestui mamifer să fie extrem de săracă.

Mijloacele de apărare proprii fiecărei speci intervin și ele ca un factor de rezistență în prelungirea vieții, și așa se explică cum omul, cu o floră intestinală așa de bogată, atinge o longevitate vecină cu a elefantului.

Durata vieții omenesți după Hallev ar fi trebuit să fie de 200 de ani. Buffon și Flourens credeau că omul ar muri de bătrinețe numai la 90—100 ani. Mortalitatea cea mare o dau copii până la un an și bătrînii între 70—75 de ani. Bodio vedea în mortalitatea exagerată a sugacilor un fenomen natural pentru împiedicarea suprapopulației. Reducerea mortalității infantile prin măsuri riguroase de igiena, infirmă părerea lui Bodio. Ebstein dă 75 ani ca limită vieții normale, de oarece cele mai multe decese au loc la această vîrstă. Faptul că oameni ca Plato, Goethe, Victor Hugo, Michel-Angelo ș. a. au produs capodopere peste limita lui Ebstein, faptul că cele mai multe morți întimplă la limită sint numai în slabă parte datorite debilității senile, precum și faptul că sint încă și astăzi așa de mulți centenari, arată deiajuns cît de artificială e limita imaginată de Ebstein.

Viața cea mai lungă înregistrată pînă acum este cea a lui Thomas Parr de 152 ani 9 luni. Autopsia i-a fost făcută de marele Harvey. Vedem dar că s'ar putea lua ca limită superioară a vieții 150 ani. Această longevitate nu este numai a panagiului omului alb. Femeile par a fi mai favorizate. Ereditatea pare a juca rolul important în această longevitate exagerată: Thomas Parr a avut un fiu, care a murit în posesia tuturor facultăților sale intelectuale la 127 ani. Orientul dă un număr mai mare de centenari decît occidentul.

Sobrietatea este unul din factorii de viață lungă, însă cu siguranță nu e unicul, așa: chirurgul Politiman, mort la 140 ani, se îmbăta în fiecare seară; o centenară care a murit la peste 114 ani, bea pînă la 40 cești de cafea pe zi; o bătrînă, moartă la 104 ani, trăia numai din pomeni și tuma din cea mai fragedă tineretă; în fine la Chailly (Franța) e satul unde se consumă cel mai mult alcool, totuși din 523 locuitori, 20 sint octogenari. Așa că rămîn încă necunoscuți o mulțime de factori care contribuiesc la longevitate.

Pfluelger ajunge la incheerea că „condiția principală a longevității se găsește în esența intimă a fiecărui om”.

Pentru că longevitatea umană recunoaște adesea un caracter local și se întilnește la soț care au numai felul de traiu comun, este îngăduit să căutăm a vedea în flora intestinală și în mijloacele de apărare ale organismului niște factori înrîurind această longevitate.

Am văzut rolul important pe care-l joacă, după părerea autorului, intestinul gros, pe care nu l găsim în completă dezvoltare decît la paserile alergătoare, la mamifere și deci la om.—Acest intestin gros, ar fi un organ dezvoltat ulterior de necesitățile luptei pentru traiu, mamiferile fiind silite prin felul lor de viață de ași ascunde materiile focale și de a nu le putea elimina în timpul alergatului (cînd ar fi urmărite de un inamic). Prin urmare intestinul gros nu e decît un soiu de rezervoriu așezat în porțiunea terminală a tubului digestiv.—În acest rezervoriu, numeroase varietăți microbiene găsesc și terenul și temperatura favorabilă pentru a se dezvolta.—Acești microbi produc otrăvuri numite toxine.—Toxinele secretate de ei, pătrund în organism și-l vatămă. E probabil că arterio-scleroza atît de frecventă în țara noastră e datorită acestor intoxicațiuni de origine intestinală.

Pentru a evita aceste intoxicațiuni e necesar să se facă antisepsia tubului digestiv. Diferite substanțe incercate (calomelul, salolul, benzo-naphotul și altele) s'au arătat insuficiente. Cauza care e că autorii preconizau aceste substanțe, experimentau *in vitro*, unde în adevăr lucrau cu antiseptice împiedicînd dezvoltarea microbilor. În organism lucrurile se scimba. Intrebuințarea așa ziselor antiseptice intestinale nu dau nici un rezultat. S'a încercat să se curețe tubul intestinal prin purgative, care lucrau mai mult în mod mecanic. Rezultatul, deși mai satisfăcător totuși nu ajunge la scopul dorit.

Profesorul Metchnikoff, preocupat de ideia cum ar putea steriliza mediul intestinal, și a adus aminte că tot el, acum vreo zece ani a găsit de ce holera se dezvolta la unele persoane și la altele nu,—cu toate că vibrionul ezistă în ambele cazuri. El demonstrase că ezistă în intestinul omului microbi ziși favori zanți, care permit dezvoltarea holerii, și alții care au o acțiune neted împiedicătoare, fie prin prezența lor, fie prin substanțele pe care le secretează.

Printre acești microbi producători de substanțe care transformă chiar reacțiunea mediului, un loc de onoare îl ocupă fermentul lactic descoperit de Pasteur.—Acest microb transformă zaharul din mediul de cultură în acid lactic,—Grăție acestui acid lactic produs, o sumă de produse alimentare—cum e varza acră castravetii murați—se conservă atîta timp. Acidul lactic secretat, care împiedică dezvoltarea microbilor putrefacțiunii explică mecanismul acestei conservări.

Pe de altă parte, în terapeutila medicală acidul lactic era întrebuințat în mod empiric de prof. Hayem, care-l folosea împo-

triva diareelor fetide ale noilor născuți. Dar Metchnikoff are meritul îndoit: întâi că a explicat în ce mod lucrează acidul lactic, apoi că a înlocuit acidul, produs chimicește, prin culturi de ferment lactic care produc acidul lactic în tubul digestiv.—El a întrebunțat la început iaurtul (în special iaurtul bulgar *); dar cum în iaurt mai sînt și alți microbi streini, s'a decis să întrebunțeze culturi pure de un bacil izolat din iaurtul bulgar. Acest bacil lucrează pe de o parte ca ferment lactic, iar pe de alta, printr'o serie de substanțe proprii, care împiedecă, dezvoltarea altor microbi.

Proprietățile acestui bacil au fost amănunțit studiate la Institutul Pasteur din Paris, așa încît poate fi consumat fără nici un pericol. Printr'o serie de experiențe, foarte bine conduse, s'a învederat acțiunea lui antiseptică asupra conținutului intestinal, precum și faptul că se aclimatizează destul de repede în intestinul omului și persistă destul de mult chiar după ce s'a încetat cu administrarea lui. În acest chip ingenios, Metchnikoff a găsit mijlocul de a împiedeca fermentațiunile intestinale anormale și dăunătoare, neintroducînd în organism nici o substanță vitaminătoare. După ideile autorului, faptul de a evita fermentațiunile putride e de o importanță capitală, de oarece aceste fermentații au o influență considerabilă în slăbirea organismului și deci la provocarea morții.

Din puținele studii făcute asupra cauzelor morții naturale atît în regnul vegetal cit și în regnul animal, reese că de cele mai multe ori cauza morții, zise naturale, nu e decît o intoxicație.—Pentru ca să ne dăm samă de greutatea pe care le prezintă acest problem, putem cita faptul că ilustrul botanist De Vries, întreat de profesorul Metchnikoff asupra acestui subiect, și-a mărturisit ignoranța.—Acest mic amănunt ne dă o idee mai hotărîtă asupra importanței problemei ridicate de profesorul din Paris. Judecînd prin analogie cu ceea ce se petrece în fermentații, știm că la un moment dat fermentii lactic, butyric, alcoolic etc., se opresc în dezvoltarea lor stînjiniți fiind de excesul de substanță produsă. Avem deci a face cu o adevărată moarte naturală produsă prin auto-intoxicație.—E de ajuns pe de altă parte ca să ridicăm excesul de substanță produs sau să-l neutralizăm, pentru a vedea cultura fermentului prosperînd din nou. La multe plante, împiedicînd maturațiunea semințelor, se poate determina transformarea lor în plante vivace. S'ar putea zice că împiedicînd această maturațiune nu se mai produce în organismul plantei substanța toxică care o omoră.—Natural că Metchnikoff nu dă acest lucru decît ca o simplă ipoteză,—ipoteză însă care probabil va fi rodnică. Faptul care o justifică e că, de curînd, un experimentator ingenios, Weichardt, a constatat că la animalele obosite pînă la surmenaj, se formează o substanță toxică, care

*) Acest iaurt, numit bulgar de Metchnikoff, este identic cu iaurtul și laptele covasit, așa de răspîndit la noi.

injecată la alte animale sănătoase, le omoară.—In contra acestei substanțe toxice s'a putut face o anti-toxină, care injectată la animalele surmenate, le readucea la viață, făcînd să dispară toate fenomenele de oboseală pe care le prezentau.—Ipoteza făcută de Metchinkoff că moartea naturală ar fi rezultatul unei auto-intoxicațiuni începe să devie o posibilitate.—In ceea ce privește cauza morții naturale la oameni ne lipsesc complect datele științifice. Procedînd și aci prin analogie, autorul se folosește de asemănarea care există între somn și moarte pextru a crede că, după cum e posibil ca somnul să rezulte din intoxicația organismului (ipoteză destul de veche), tot așa moartea naturală ar proveni din auto-intoxicare. E drept însă că la oameni nu prea avem ocaziune să studiem moartea naturală. Boalele infecțioase sau discrazice suprimă pe om cu mult mai înainte de a-și fi parcurs ciclul vital. Prin ciclul vital nu trebuie să înțelegem un nu știu ce finalist sau providențial, ci simplul fapt pe care experiența ni-l arată, că durata medie a vieții la un om ar fi de 90—100 de ani.

Autorul isprăvește studiile sale biologice răspunzînd citorva contradictorii, in ceea ce privește origina simiană a omului. Răspunde victorios contradictoriilor săi aducînd o serie nouă de argumente care pledează in favoarea acestei origini: reacția identică față de serul emolitic, lungimea brațelor etc. In special, studiul organelor rudimentare, mamelele la om, mamelele supra-numerare, și mai cu seamă un magistral studiu asupra organului lui Iacobson și asupra celei de a treia membrană a ochiului, îi procură arme formidabile împotriva adversarilor săi.

După citeva considerațiuni asupra societății animalelor, care-i dau prilejul de a face o sociologie cam simplistă, autorul trece la partea operei sale, care nu e mai puțin interesantă decît partea biologică și care, fiind de un interes mai general, va stimula poate mai mult curiozitatea cetitorilor acestei reviste.

In această ultimă parte a operei sale, Metchnikoff încearcă a-și clădi un sistem de morală științifică întemeiată pe datele biologice, date la lumină in „studii asupra naturii omenești” și in prima parte a încercărilor optimiste.

Incepe cu studiul genezei pesimismului. Ii arată origina orientală iudeo-indiană și cercetează după aceea, in parte, pe cei mai de seamă reprezentanți ai pesimismului modern.

Arată că pesimismul pornește in deosebi dela convingerea că „viața e scurtă și trecătoare”.

Dar pe lingă constatarea aceasta, care a servit de leit-motiv unei generații întregi de poeți (n-avem decît să ne amintim de prea cunoscutul „le Lac” al lui Lamartine), autorul mai relevă ca împrejurare favorizantă a pesimismului că mai toți poeții pesimiști (Leopardi, Byron, etc.) erau bolnavi. Metchnikoff constată, apoi insistă in deosebi și asupra faptului că pesimismul e apanagiul tinereții.

Dă chiar o explicare verosimilă a acestei afirmări: la acea-

stă vîrstă, partea sentimentală a psihicului nostru își atinge culmea dezvoltării și precumpănește asupra rațiunii și voinții, care se dezvoltă mai tîrziu. Controlul sever al acestor din urmă asupra celei dintîi nu se poate exercita cu toată rigurozitatea, așa că o bună parte a tineretului, din pricina vîrstei, posedă o hiper-sensibilitate aproape maladivă, care e în stare să vibreze duros la cele mai mici excitații exterioare.

Această disociare între sensibilitate de o parte, rațiune și voință de altă parte, formează baza psihologică a pesimismului. Cu timpul, rațiunea și voința ajunse la dezvoltare completă, preponderază asupra sentimentului și numai atunci se poate pricepe rostul firesc al vieții.

Autorul crede că la vîrsta de 40—50 ani omul poate prețui drept valoarea vieții, pe cînd tineretei i se întîmplă ceea ce Nietzsche numea „inversarea valorilor“.

Ca exemplu citează cazul demonstrativ al lui Schopenhauer, care în tinerete formulează magistral concepția pesimistă a vieții, fără însă să ajungă la concluzia practică care i se impunea, la suprimarea ei. Mai tîrziu, la o vîrstă înaintată, cu ocazia unei aniversare, el constată cu plăcere după cum ne spune biograful său medical, Möbius, „că conform preceptelor Upanișadului, și după cum i-a afirmat și celebrul fiziolog Flourens, (care-i era prieten), mai are încă mulți ani de trăit“.

E foarte exact punctul psihologic prins așa de bine de ilustrul savant: tineretea are un profund dispreț pentru viața, pe care bătrîneța, mai adînc cunoșcătoare a rosturilor vieții, o prețuește mult mai mult.

Rareori bătrînii vorbesc ca «Moïse» al lui Vigny:

Vous m'avez fait mon Dieu puissant et solitaire
Laissez-moi m'endormir du sommeil de la terre

De cele mai multe ori, bătrîneța se exprimă după felul lui Ch. Renouvier, filosof francez care ajuns la vîrsta de 88 de ani și simțind că moare, se analiza cu multă sinceritate și spunea: «Cînd depășești 80 de ani, devii fricos, nu mai vrei să mori.—Și cînd știi, fără să te mai poți îndoii, că moartea e aproape, te cuprînde o mare amarăciune. Nu e filosoful care protestează, în mine: filosoful nu crede în moarte, ci e omul,—omul bătrîn.—Bătrînul nu are curajul să se resemneze. Cu toate astea trebuie să ne resemnăm la ceea ce nu putem evita.—Metchnikoff găsește o ilustrație splendidă a teoriei sale în studiul vieții lui Goethe.

Gîndind la rolul considerabil pe care îl joacă „l'éternel féminin“ în viața poetului, autorul studiază transformările mentalității marelui cugetător, avînd ca fir conducător, de o parte influența „femininului“, de alta influența tineretei și a bătrîneții asupra ideilor lui. Cu privire la rolul jucat de femeie în geneza operelor lui Goethe, se poate spune că genialul poet n-a fost nici-

odată bătrîn. Dela 16 ani pînă la 83 a fost veșnic inamorat. Ca transformist, Metchnikoff ia aplicările artistice drept caractere sexuale secundare. După el, geniul poetic e strîns legat de funcțiunile sexuale. Lucrul nu este așa de greu de demonstrat.

Orice cunoscător oricît de puțin adînc al istoriei literaturilor, cunoaște înriurirea covârșitoare exercitată de femei asupra talentelor poetice. Dante, Chateaubriand, Musset, Lamartine, Sainte-Beuve, Wagner, etc., într'un cuvînt poeți, prozatori, muzicanti, pictori sau sculptori, și-au găsit facla conducătoare în chipul unei Ariane oare-care.

În «Gioconda» lui d'Annunzio avem măsura acestei influențe, cînd streina intrînd în atelierul artistului, spune femeii legitime:

„... Dar cînd el intra aci, unde-l așteptam eu, cum aștepti pe un dumnezeu creator, era schimbat. În fața operei sale își regăsia tăria, bucuria, credința. Da, un foc neîntrerupt îi infierbînta singele, un foc a cărui ardoare o întretineam,—și asta-i mîndria mea întregă; dar la văpaia acestui foc a făurit o capodoperă“. („Victoires mutilées“, tr. fr. Hérelle, pg. 70).

Și dacă morala obișnuită ar avea de ce murmura poate, e totuși de netăgăduit că trebuie să aducem prinos de recunoștință acestui «éternel féminin», care a fost părintele atitor frumuseți artistice. Interesant e și faptul că, printr'un privilegiu special, vremea stricătoare a atitor bunătați, nu le aduce pagube prea mari, celor mai mulți.

Inima lor e veșnic tînără.

Exemplul de curînd al lui Ibsen, mai de demult al lui Michel Angelo, Victor Hugo și Goethe adevărese cu prisosință această tineretă, fără bătrînețe pentru suflet.

Dacă influența „femininului“ este ușor de învederat pentru producțiunile artistice, nu tot așa se întîmplă și cu producțiunile științifice. Mai puțin noroc pentru aceste din urmă a avut »l'éternel féminin«, căci n-ar putea dovedi cu ce a ajutat la descoperirile lui Newton, Lavoisier, Claude Bernard, Pasteur, Metchnikoff.

Goethe, vecinicul inamorat, nu-i datorește nimic pentru minunatele lui opere științifice, care i-au dat gloriosul titlu de premergător al Darwinismului. În nici o biografie a lui Goethe nu găsim partea ce se cavine „femininului“,—din descoperirea osului inter-maxilar sau din teoria vertebrală a oaselor craniului.

Influența tineretii și a bătrîneții asupra pesimismului și optimismului lui Goethe este vădită și dă prilejul fericit lui Metchnikoff să dea o interpretare admirabilă celui de al doilea Faust.

Interpretarea ilustrului profesor face o legătură biologică, ca să zic așa, între primul Faust și cel de-al doilea. Mulțumită acestei interpretări, cel de-al doilea Faust nu mai este o enigmă, așa de nepătrunsă ca pînă acum.

E curioasă coincidența că cea mai bună interpretare a lui Faust să o dea un biolog.

Ca și biograful lui Goethe, Bielchowski, care admite că Goethe era Faust și Faust era Goethe, Metchnikoff crede (ca mulți alții) că Faust e o reprezentare mai exactă a lui Goethe decît Werther. În timp ce primul Faust, operă a tinereții, e impregnat puternic de pesimism, arată desnađejea sufletului, care vrea să cuprindă prea mult și nu poate, cel de al doilea Faust, opera vieții întregi a lui Goethe, atunci cînd pricepuse rostul vieții, respiră din toate colțurile un optimism convins și puternic. Goethe era conștient de desarmonia profundă care exista în sufletul său, cînd spunea în celebrul monolog:

«Două suflete locuiesc în mine, care tind să se despartă, unul viu și pasionat ține la lumea aceasta și se agață prin toate organele corpului, celălalt, scuturînd puternic viața care-l împresoară, se avîntă către ceruri».

Acestui prim Faust atît de conștient de disocierea psihică, în care se găsea, cit de mult i se opune cel d'al doilea Faust, cînd răspunde unei întrebări ironice a lui Mefisto:

«Acest glob pămîntesc oferă terenuri destul de largi pentru acțiunile mari. Trebuie să săvîrșesc ceva măreț. Mă simt destoinic pentru lucruri mari».

Apoi în alt loc:

«Acela singur e vrednic de viață și de libertate, care a știut s'o cucerească».

Pe toți care, ca și mine, gustau părți izolate din al doilea Faust, fără ca să-l priceapă în întregime, îi rog să-l recitească ajutîndu-se de firul conducător al lui Metchnikoff și vor vedea cît de lămurit apare ceea ce înainte îi era de neapătuns.

După exegeza fericită a lui Faust, genialul savant francez caută să găsească o formulă morală, care să servească de fronton templului monumental de morală, întemeiat pe baze biologice.

Trecînd mai iute asupra diferitelor teorii morale și după o execuție cam sumară a lui Kant, Metchnikoff se oprește la vechea formulă «*sequere naturam*». Dar după el, ca și după mulți dintre filosofi antici, *a urma natura* nu înseamnă a da friu liber tuturor pasiunilor; din contră, convins că omul nu poate să-și ajungă dezvoltarea desăvîrșită decît la o vîrstă înaintată, — *sequere naturam* înseamnă să-ți înfrînezi toate aplecările care ar putea vătăma dezvoltării individuale.

Pe aceste baze de un egoism strict, caută el să-și întemeieze idealul unei omeniri viitoare, care ar fi destul de puternică și de conștientă pentru a nu da voie nimănui să o ajute.

După cum savanți iluștri aplicînd selecțiuni sistematice au izbutit să creeze varietăți utile atît de multe, încît ar putea fi privite aproape ca noi spețe, tot astfel știința modernă, prin cercetările și descoperirile ei, va fi în stare să înzestreze viitorimea cu arme îndestulătoare pentru îndeplinirea idealului de a

avea o omenire mai conștientă, mai bine înarmată și care să n-aibă nevoie de ajutorul nimănui.

Pe aceste căi, oarecum «terre à terre» Metchnikoff ajunge la încheerea că baza moralei este *expansiunea vieții*.

Probabil, fără ca să știe, ajunge la concluziile pe care le-a formulat Guyau: «baza moralei este acțiunea și expansiunea vieții». Acesta, mai poet și cu un spirit mai pătrunzător, întrece pe Metchnikoff prin aceea că vede posibilitatea existenței unor ființi superioare, care întreprind și riscă cu mult mai mult decît altele, fie prin gîndire, fie prin acțiune. Pentru astfel de individualități expansiunea vieții este atît de puternică într'un moment dat, încît tot ceea ce urmează în timp, ca viața fizică, după aceea, nu echivalează intensitatea vieții sufletești trăite în acea clipă și conduce uneori chiar cu plăcere, la sacrificiul definitiv al ființii, ca entitate biologică.

Guyau spune textual :

«Même en se donnant la vie, même en mourant, elle a conscience de sa plénitude, qui reparaitra d'ailleurs indestructible sous d'autres formes, puisque dans le monde rien ne se perd». (Guyau, Essai d'une Morale, pg. 250).

Opera lui Metchnikoff adaugă încă o floare din cele mai frumoase la cununa, pe care cu atîta rîvnă și-a impletit-o până acum și-i asigură odată mai mult, și mai bine, titlul de cel mai de seamă om de știință dela începutul acestui veac.

dr. A. Slătineanu.

Poveste

„Doamne, Doamne, ce-ai gindit
„Lumea, tu, cînd ai clădit?...
„De-ai facut-o tot din chin,
„Din durere și suspin....“

Ci-ca-așa se tînguia
Un creștin obijduit,
Și de foame, și de dor
Și de sete biruit.

Dumnezeu mi-l auzea,
Drept în Raiu ca-l aducea
Și la masa mi-l poștea,
--Iar la masa lui ce-avea?

Mere, mere, din Domnești
Și Cotnari și Odobești....

Și-i umpleau cele ulcele
Numai fete din Sacele!

„Recenzie“

Văzuiu în geam la librării
Expus un nou poet român;
Legat volumu-i în vițel...
Dar... autoru-i mai bătrîn !

Conștiința

„Eu sînt o mină de țarină...“
Atuncea cum dar de 'nțeleg
Și bucuriile mulțimii,
Și pasul unui neam întreg ?

—Tu ești o mină de țarină;
Dar—mii și mii!—în tine porți
Împrăștiatele fărîme
Din sufletele celor morți.

Gh. din Moldova

~~~~~

In muntii Neamțului *)

— Spre Nichit —

.... Adouazi, dimineată, cînd porțile ce străjuiau intrarea din cîmp în ograda Floricicui, se închiseră, scrișnind în urma mea cu neunse și hrențuite incheeturi de fer ruginit, mi se păru că ceva ascuțit mă înțeapă în suflet, sau că ceva greu și înalt îmi cade pe spete, și că răsuna a sec din lumea aceasta tocmai în lumea cealaltă!...

Și cum măsuram eu sau, mai bine zis, cum măsură Pisi-
cuța, la gebea, drumul plin de colb, de pe care soarele, de o su-
liță înalt pe ceruri, nu sorbise încă umezeala diminetii, — toate lu-
crurile, sub ochii mei, luau înfățișările aiurite din lumea cealaltă.
Soarele, ce plutea în albastrul adînc și painjinit de ceată al bol-
ților cerești, se uita, parcă, chiorș la mine cu înțepenirea lucie
și sticloasă a unui ochiu de mort înșot și încrămenit în umbra
depărtată a orbitei sale vinete și reci; arborii înst rari de pe
marginea drumului, în neclintita lor însuflețire, trimeteau, parcă,
din înălțime, cu șoapte de frunze și de vînt, ultimul «rămas
bun» celui ce calcă pentru cea din urmă oară hotarele așezate
între cele două lumi; adierile răcoroase și ușoare din răsărit îmi
atingeau fața și treceau pe fruntea mea ca filiiul rece și flo-
ros de aripi fantastice ale unui stol de lilieci cu zbor negru,
iute și tăcut; florile cîmpului mă priveau cu ațiția ochi roșii ai
duhurilor pustiului; Pisiuța, străbătînd, parcă, drumul înalt al
celor nouă vămi, mi se părea că merge pe o cale îngustă nu-
mai cît o muche de cuțit și, hipnotizat de eterna legănare a pa-
sului ei, așteptam pe flece minut să mă prăbușesc în noianul
gol și fără fund de sub picioarele mele... Ființa mea se topise,
se idealizase și, ca un fir de ață fără sfîrșit, mi se părea că su-
fletul meu se deapănă lung în urma mea...

— Sărmane om, sărmane lut netrebnic și peritor!... cuge-
tam eu mergînd la gebea. — Pentruce, adică, cel ce te-a plasmuit,
a mai înveninat atomul nimiciei tale cu năzuinți vecine cu
nebulia?... Și dacă, din noroiul în care te-a înmormîntat pîna
la git, ți-a îngăduit să ridici capul și să îndrepti, arare, ochii

*) Vezi „Viața Romînească”, II, 2.

tăi spre ceruri, pentruce, lingă o clipă de sublim, a așezat o eternitate de ridicol? Pentruce, cu descintece și cu vrăji dumnezești, să se sape țăpăstii fără fund și fără de margini între două sărutări; și pentruce, încă, între două inimi îndrăgostite, să se ridice, ca un zid de oțel, o efină formulă sacramentală? Și, mai la urmă, pentruce?...

Intorsei capul și privii îndărăt...

Prin cerdacul larg din față, stăpina de casă nu mai trebuia nimic... În haină albă de dimineața și cu capul slobod învâluit în o grimea tot albă cu țurțuri mici de mărgele roșii pe margine, făcuse unghiu drept din brațu-i alb, rotund și gol până la cot; cu palma-i diafană pusese despre soare o mică perdea trandafirie privirii; cu celalalt braț, săpat în marmură vie, stătea răzămăta de balustrada cafenie a cerdacului și, nemișcată, privea în zarea depărtată a drumului... O mai frumoasă cariatidă nu se putea închipui... Și din soare nici o rază nu se mai dispriuse, și de pe ceruri nici o stea nu se mai mistui... Cel mult dacă depărtarea sorbea treptat în adâncurile sale chipul alb al Floricicăi, desprins încă de pe zare și incremenit în aureola de lumină țăsută în jurul ei de razele de aur în pulbere ale soarelui curat de dimineață... Ridicai în aer imensa mea pălărie neagră și de trei ori o închinai ca pe un steag cernit înspre apus... Din cerdacul larg din față filfii ca răspuns și de trei ori se închină spre răsărit, cu nestatornice forme de vint, faldurii molaticii și roșii ai unei batiste subțiri, și... depărtarea smulse soarelui o rază și golul inghiți cerului o stea... Iar între apus și răsărit, o adincă mare de întuneric se lăți... Dincolo de marginile răsăritene ale acestei mări, se întindea taina nesfirșită a lumii celeilalte...

— Sărmane om, sărmane lut netrebnic și peritor!... cuge-tam eu legându-mă la gebea prin lumea subțire a umbrelor, — Pentruce adică?...

Și drumul de sub copitele Pisicuții răsuna a sec și a hodorogit... Intrasem pe un pod ce tăia deacurmezișul peste Bistrița. Nu știam nici ce pod era acesta și nici încotro ducea. De oarece, însă, marșrutul îl lăsasem cu totul pe sama Pisicuții, nu căutai să mă dismeticesc unde mă aflu; mă mulțumii, doar, să opresc la mijlocul podului statua mea equestră și, din aerul înalt, să-mi las și gândul și privirea, să lungece un minut pe cursul fugător al undelor... Și dacă niciodată n'ai avut, fie bărbăția, fie fantazia de a-ți scutura de pe suflet și de pe inimă prostiile omenești, după cum un arbore, la suflarea vântului, își scutură foile sale netrebnice și seci, atuncea, de sigur, că n'ai rămas, în totdeauna, decit ceea ce ești: o păcătoasă «ființă superioară», un nemernic «Impărat al Făpturii...» Și nu te-ai simțit prin urmare, nici topindu-te sub o rază de soare sau o mîngiere de vînt, nu te-ai putut nici întrupa în norul alb, ce pluteste pe înalte și albastre aripi de văzduh... Nu te-ai simțit, cu alte cuvinte, o clipă măcar, trup din trupul și suflet din sufletul larg al naturii!... A sta suspendat în aer și neclintit de-asupra unui

curs de apă ce lunecă grăbit sub picioarele tale, a porunci, cu puterea voinții tale, gîndului să-ți incremenească în suflet și singelui să-ți înghețe în vine, a opri în sinul tău bătăile pripite ale ceasornicului înconștient ce-ți socotește neîndurat clipele scurte ale vieții, a te prefăce în cremene însuflețită sau în ființă decemene, ce pricepo cu simțul potențiat al urechii tale susurul colosal și nehotărît al imensului curs de viață ce însuflețește vinele lucrurilor, a sta tu singur neclintit în universală lunecare a totului către nesfirșit...

—Cît e de dulce.—cugetam eu—să ai din cînd în cînd, cite un minut, măcar, de sublimă nebulie! Și cum stăteam eu pironit cu privirea pe spetele goale și fugătoare ale unei șagalnice unde, ce se scâldea cu o nerușinată nevinovăție în razele soarelui, deodată totul se opri; Firea incremeni pe loc și statua mea equestră, cu pod cu tot, o plecă la goană pe cursul Bistriței la deal! Clipa neclintită a eternității mele se topi în văzduh, izvorul de viață vie deveni putrejun, hlamida dumnezeirii îmi căzu de pe umeri... Iar la capra din potrivă a podului, un individ cu fața îmbujorată de somn, răsărit în calea mea dintr'un fel de coteneată de scînduri, cu un soiu de obraznică oficialitate în mișcări, îmi făcu semn să mă opresc și, fără nici o «bună dimineața» sau «cale bună», întinse înspre mine o mîină ruginită și-mi ceru 12 bani.

— Pentru ce?—il întrebai eu—și de ce numaidecît 12 bani?

— Brudina, curcane; cite doi bani de fiecare picior de vită, îmi răspunse el scurt și hursuz.

Și după ce mă încredințai, numărînd cu îngrijire, că eu și Pisicuța, la un loc, aveam tocmai șase picioare de vită, scosei 15 bani și, dîndu-i somnorosului meu individ,

— Ține, prietene; iaca 15 bani; n'am 12 potrivii. Trei bani rămîi ca plătiți, pentru un picior și jumătate de vită, pe cînd m'oiu întoarce.

Lucru se păru de tot firesc omului meu, care abătînd cu o veche obicinuință clapa degetelor peste bieții mei gologani, fi înmormîntă iute în fundul ruginit al palmei sale și, fără nici o ceremonie sau «drum bun» îmi întoarce spetele, intră în culcușul său și trase după sine, cu zgomot hodorogit, ușa de scînduri uscată a coteneții sale. Eu dădîi calcăe Pisicuții și-mi căutai de drum.

Și fiindcă ideile mari au la rădăcina lor, mai totdeauna, lucruri mici.

— Ce nesocotintă—cugetam eu foarte serios—pe capul cîrmuitorilor noștri!... De le venea lor în minte să așeze biruri nu numai pe cite capete, ci, mai cu samă, pe cite picioare de vită sînt în țara aceasta, ce nesecate izvoare de aur ar fi mai curs în visteriile largi ale scumpei noastre Patrii!...

Și legănat, cu desagi cu tot, ca o limbă de ceasornic, de eterna gebea a Pisicuții, scurtam încet și fără țintă drumul către necunoscut... Iar de prin îndoiturile posomorite și adinci ale imensului amfiteatru albăstriu al munților din dreapta, negurile

albe se ridicaseră și se mistuieră în văzduh și, în locul lor, o nesfârșită și subțire rețea viorie de aburi aurii se așternuse peste marea frământată, parcă de valuri, a brădetului negru-verde, ce umplea cercul vederii de jos, de la pământ, până la hotarele senine din înaltul cerului... Din vale și de pe stînga se furișau până la mine sclipirile scurte și fugătoare ale Bistriței, ce duneca grabită, cînd răsfațîndu-și golicinnea sub razele deja iuți ale soarelui, cînd aruncîndu-și peste umeri haina țesută din umbra tainică a luncilor tinere de sălcii și de arini.

Mersesem trei ceasuri fără oprire și, alit eu cit și Pisicuța, simțeam nevoie de odihnă. Și fiindcă Pisicuța, iubitoare de singuratețe ca și mine, descoperise sau alesese, poate înadins, un drum, pe marginea căruia nici casă nici crîsmă nu se pomenia, mă hotărîi a petrece ceasurile de arșiță ale zilei și să-mi fac popasul obicinuit în vreunul din nenumăratele adăposturi de umbră verde și tănuită, pe care singuratecele împrejurimi mi le puneau la îndămină. Cîrnii la stînga și scoborii în umbra adîncă a unei tinere lunci de arini de pe malul Bistriței. Intr'o poeană mică așternută cu o earbă scurtă, deasă și de un verde gingaș și parcă anume săpată în semicerc în desișul arinilor, deasupra și pe marginea înaltă a malului Bistriței, îmi așezai conacul meu de zi. Deschिंगăi tafturii Pisicuței și-i luai povara din spete; iar pînă ce să așez eu șaua și desagii la rădăcina unui arin, Pisicuța și luă o bae de spete și de coaste în iarba verde și răcoroasă a poenii; se sculă iute, se scutură plină de mulțămire și, virîndu-și botu-i negru și fin în iarba fragedă, începu a paște. Și fiindcă pîdele bune trebuiesc urmate, îmi lepădai și eu hainele, mă virii în apă și, apoi, fiindcă din anumite împrejurări, nu puteam împărtăși cu Pisicuța fragetul ei prînz. desfăcui desagii și mă pusei în cale să-mi stîmpăr și eu foamea, care, după bae mai ales, începuse a deveni neîndurată. Băgăi de samă, însă, că desagii mei suferiseră o infrațiune, dar că hoțul, în loc să iee, pusese; astfel, găsii înlăuntru un mare pachet cu îngrijire făcut și frumos legat, deasupra căruia sta scris ca motto: «pof-tă bună». În pachet pui friplii, ouă răscoapte, prăjituri, pînișoare mici și rotunde de casă, mere domnești... Dintre mere, unul singur era învălit frumos într'o hirtie roșie, subțire și legat cruciș cu o îngustă cordea aurie, întocmită de-asupra într'un mic și foarte meșteșugit fiong.

— Aș prinde rămășag—cugetam eu—că acest măr e pus de diavolul de Magda...

Și nu mă înșelai: cînd dezlegai cordeaua și desfăcui învălitoarea, găsii înlăuntru un mic și cochec patriat de hirtie albă, pe care sta scris: «dela Magda»...

— Hotărît—îmi ziceam eu în gînd—că acest diavol de Magda nu mă slăbește nici în lumea aceasta...

Și mușcai cu furie din măr...

Iar din lumea aceasta, mi se păru că aud pe Magda țîpînd tocmai din lumea cealaltă.

De cite ori inchipuirea nu intrupează nălucirile deșerte ale minții!..

Și nu știu pentru ce, cum mîncam eu ouăle răscoapte, mi se păreau că-s moi și căutam, prin urmare, să es la capăt cu ele după metoda analitică a d-lui Georges; cu virful a două degete desfăceam foarte artistic de pe ciolane carnea de pui fripți, iar ciolanele, în mod inconștient, le înșiram pe iarbă, ca pe marginea unei farfurii; tăiam foarte elegant mărul în patru felii și încă și mai elegant despoiam feliile de coajă; ba fu un moment, cînd mi se păru că m'ros a pele rusască, că virfurile musteților mi se suiseră deasupra nărilor și că, în locul sălbatecului meu păr, mi se întinsese pe creștet luciul pustiu și gol al cheliei. Impinsei și zvirlui în toate părțile și din toate puterile, cu minile și picioarele, coji de ouă, coji de mere, ciolane de pui; ba, cu o îndemănare căpătată de copil, mi se pare că trimesei, cu virful c'obotei, tocmai în mijlocul Bistriței, vr'o două prăjituri și vr'o cite-va pînșoare pentru peștii, care, din fundul apei, holbau, poate flămînzi, ochii la mine.. Ori cum, mîncai, mă săturai și, mai presus de toate, remăsei cu incredințarea că, așa cum mă găseam, eram totuși destoinic de cea mai aleasă și mai înaltă educație..

— Și, cu toate acestea, de cite ori—mă gîndeam eu legînd desagii la gură—de cite ori biata maică-mea, D-zeu s-o erte, nu m-a plesnit cu lingura și cu furculița peste mîna și peste gură!..

Ca chestie de pvedere, pripnii pe Pisicuța de rădăcina unui arin; la tulpina altuia îmi așezai desagii drept pernă, mă înfășurai în mantaua mea imensă, îmi îndesai pălăria peste urechi și mă lungii perpendicular pe cursul Bistriței... E așa de dulce să chemi somnul în murmurul apelor, în răcoarea verde a luncilor, sub mingierile moi ale vinturilor!.. Și totdeauna m-am mirat, cum de n-a trăsînit prin minte nici unui rege sau împarat, să cerceteze cam unde s-ar putea găsi cheia tuturor fericirilor!?... Ce frumos ar fi înlocuit ei atunci coroanele lor de nestimate cu o largă și neagră pălărie mare și colbăită; ce lin n'ar fi străbătut ei poate la gebea pe spetelo unei Pisicuți meleagurile pustii ale bunului D-zeu, cu cită dărnicie nu le-ar fi pus datătorul a toate, la îndămină, ciupercile munților și apa limpede a piraelor; ce dulce nu s-ar fi legănat ei în visuri fericite cu capul pe bolovani sau pe desagi; ce saltele moi de iarbă verde nu și ar fi așternut ei spre odihnă!... Decît vezi! cînd te umflă prostia în spete, las pe ea, că te sue până și pe treptele cele mai de sus ale cîrmuirii popoarelor!..

Și cum mijiau ochii mei painjiniți și pe jumătate acoperiți de pleoapele-mi grele de somn, mi să părea că Bistrița curgea pe sub marginea răsfrîntă a pălăriei mele și, curgînd, mi se părea, în fantasmagoria dintre vis și aveau, că mă tiraște, cu mal cu tot, pe cursul ei la vale...

O! dac'aș ști că un destin
Spre-același țel ne mîna,
M-aș arunca'n al vostru sin
Ș'am merge împreună...

cugetam eu cu privirea ațipită pe lunecarea grăbită a undelor ei și cumpănindu-mă pe hotarele dintre somn și trezie.

Plecapele-mi căzură greu peste ochi ca o perdea neagră cu flori de lumină trandafirică... adormii.

Cînd mă deșteptai, soarele pășise de mult peste meridiană și umbrele luncii, împinse de lumina razelor lui, înaintau, lungindu-se, încet spre răsărit; căldura zilei era covârșitoare și nu îndrăznii încă să părăsesc răcorosul meu adăpost de umbră și verdeată; cel mult dacă, de astă dată, făcu și Piscuța o bae împreună cu mine și dacă, amîndoi, ne desfătaram ca doi fericiți, mai bine de o jumătate de ceas, în undele albăstrii de cristal rece și curgător ale Bistriței, în timp ce eu, după bae, ușuram desagii de ultimele merinde. Piscuța scoțocea și ea, pe ici pe colea, iarba rămasă prin indoiturile mai adîncate și mai umede ale poenii. Cînd soarele fu la trei părți din drumul său pe ceruri, și sta să cumpănească dîncolo de piscurile depărtate și viorii ale muctîilor *Calului*, aruncași șaua și desagii pe spetele Piscuții, încălecai, suni dimbul și apucași drumul de coastă, ce teae spre mează-zi.

Nu știu cum vor fi alții; cît despre mine, știu alita, că perd măsura timpului, de îndată ce rămîn pe voea slobodă a pornirilor mele de sălbatec, cînd, adică, biruit de dragostea neînfrînată a singurătății, îmi șterg urma dintre oameni și mă mistuiesc, sub imboldirile ei, în necunoscutul larg al Naturii, ca o frunză minată de nestatornicia vinturilor.—Și soarele poate prea bine țivi cu aur marginile rupte ale norilor, ce se întind în fășii lungi de-asupra apusului său; poate prea lesne stăpînitorul zilei să dispară în noianul de flacări, ce se aprinde pe hotarele dintre amurgul nostru și aurora altor lumi; umbrele se pot ridica din adîncuri și pot arunca lîntoliul lor mohorit peste zările fără sfîrșit ale răsăritului, chiar vîrfurile pălării mele, suit pe picioarele de umbră deșirată ale Piscuții, își poate trimete chipul său boțit din țara apusului, plină de întuneric, tocmai în împărăția trandafirică și departată a zorilor... Făptuitorul a toate își poate, mult și bine, învîrți ca o sferlează între degete universul său întreg în golul orb al adîncurilor, toate se pot... Sufletul meu singur nu e în stare să audă și să priceapă scîrțîitul fantasmagoric, cu care timpul întoarce, din fundul veșniciei, cheia colosală și ruginită a Făpturii... Iată pentru ce, cum mergeam eu pe spetele Piscuții ca un sac umplut cu gînduri, nu prinsei de veste nici cînd soarele scobor se treptele văzduhului spre lumea cealaltă, nici cînd munții de pe dreapta mă înmormîntase în umbra lor posomorită, nici cînd luceafărul de sară își țintuise în negrul albăstriu al cerului chipul său viu de lumină scînteietoare, nici cînd «regina nopții moartă» pe năsalie de nori albi începuse a pluti pe căile deșerte ale umbrelor înalte... Mă oprii în drum și cătai împrejur... tăcere, noapte și pustiu... Cel mult, dacă de prin cositură cite un greer rar mai țirica a noapte și a tîrziu... Totuși, mi se pără că, de pe dreapta, străbate din desimea neagră a pădurilor, până la mine, pîiuitul depărtat și rō-

șietic al unei flăcări înghițite în răstimpuri de întunecul des al nopții... Într'acolo făcu din friu Pisticuții chip să apuce, și într'acolo apuca și ea.—După puțin, izbutii să es pe pipăite din desişul încilcit al pădurii în luminişul unei poeni, în care, pe cît putui, de o cam dată, deosebi din departare, trei oameni trebăluiau nu ştiu ce împrejurul unui foc; un cine se însărcină să-mi vestească sosirea și, sculindu-se iute de unde stătea—se vede—lungit, se răpezi. lătrind furios, înaintea Pisticuții și năzui s'o apuce de hot; dar Pisticuța ridică capul și cînele mușcă aerul; încercă s-o atace pe la spate, dar o copită cu măiestrie și la timp îndreptată în potriiva încăpăținatului dușman, îl făcu să se rostogolească schiolălăind, și cu aceasta să înceteze și ostilitățile. Eram acum lângă foc și lângă oameni, care se pregăteau, poate, să vină în ajutorul cînelui lor.

— Bună vremea, oameni buni, zisei descălecind și adresindu-mă în deosebi unui moșneag lung, verde și drept, care stind în picioare, scurgea dintr'un ceanun apa clocotită, în care fersese niște drele și niște urechiu-i.

— Mulțămim d-voastră, răspuse el scurt, aproape fără a mă privi și rostogolind într'o mare strachină de lut drelele și urechiușile ferte, din care eșiau aburii ferbinți.—Na, măi Ghiță, ia vezi și tu de mămăligă, zise el, dînd ceanunul unuia dintre flăcăoani.—Și tu, măi Țăcălie, ia mai inchipue niște uscături pentru noapte.

Și până ce Ghiță să așeze ceanunul de mămăligă pe capătul unei cujbe, într'o bae de flăcări, până ce Vasile să vină tirind după el o întreagă pădure de vreascuri și de uscături, eu luai șeaua și desagii din spetele Pisticuții și o priponii de un țărșuș, mai de-o parte, în largul poenii.

— Iaca așa, moșule, zisei eu, venind lângă bătrîn—cu voe, fără voe, dar pentru noaptea asta o să fiu musafirul d tale.

-- Voea la d-voastră, domnișorule, răspuse moșneagul, scotînd din niște desagi, ce stăteau mai de-o parte, o căpățină de usturoiu și pregătindu-se a-i ucide căteii într'o scălfă de lemn, cu o peatră lungăreață, groasă și rotundă ca un pisoiu.—Dar, dacă nu vi-i cu supărare, încotro mergeți d-voastră pe vremea asta și pe lanurile aeste, domnișorule?

— Drept să-ți spun, moșule, aș putea să-ți spun de unde vin, dar unde mă duc, mai bine ai putea să știi d-ta, sau cel de sus.

Moșneagul se opri un moment din curățit căteii de usturoiu și mă privi nedumerit, fără să-mi răspundă.

Apoi adresindu-se lui Ghiță,

— Ia vezi, măi Ghiță, de cea mămăligă și-o fă mai mare; și tu, măi Țăcălie ia vezi de vr'o două brazde mai zvintate, să facem un așternut pentru dumnealui.

— Mulțamesc, moșule, mulțamesc; o să împărțășesc și cina și o să dorm și pe așternutul d-tale; dar dacă nu te superi, ai putea să-mi spui cum te cheamă și de unde ești?

— Apoi, domnișorule, noi sîntem tocmai de pe lângă Orășu și mie-mi zic Alexandru Coșofleață. Am venit aici după o leacă

de iarbă pentru vitișoarele noastre, pe la noi nu s'a prea făcut vara asta, și-i scumpă de tot.

— Și ilacăuanii sînt băeții d-tale?

— Ai noștri, domnișorule, și mai sunt acasă vr'o cinci mai mărunței.

— Sa-ți trăească, moșule; d'apoi știi că te ții bine? Ai și mai mărunței?..

— Apoi dă, dacă dă D-zeu, ce să facem?

— D-zeu știe ce face, moșule, da cui trebuie și cui poate.

— A fi, domnișorule, răspunse moșneagul, muncindu-se și izbutind însfîrșit să ucidă cu pisoiul un cățel mai îndărătnic de usturoiu.—Ș'apoi toate ar fi, cum ar fi, dar ne minăncă angaralele că tare s'au mai înmulțit de la o vreme încoace. Ii greu de tot, domnișorule, încotro te întorci.

— Ce să faci? moșule, la lume subțire, nevoi multe.

— C'apoi bat-o pustia de lume, că tot mai bine era mai de demult.

— Cine zice altfel? moșule; decît, vezi d-ta, roata lumii se învîrtește și noi cu dînsa.

— He, hei! domnișorule, bine-ar fi dacă s'ar învîrti; da, vezi d-ta, că nu se învîrtește; o 'mpedecat-o nu știu cine și merge de-a sîniușul; cei de de-asupra tot de-asupra, și cei dedesubt tot dedesubt,—răspunse moșneagul aducînd pe fundul scăfîții usturoiul ce se ridicase, la rîsat, pe marginile ei. Ș'apoi bat-o întunerecul de roată, zise el sculîndu-se de jos—că prea te curmă'n două, cînd te apucă dedesubt... Da, de... Se vede că ce-a orînduit D-zeu, minte de om nu poate să disfacă, inchee moșneagul luînd cu degetul din usturoiu și gustîndu-l de sărat.

Pe fundul de lumină, se desprînse din noapte înfățișarea zburlită a unei căpiți de fin, ce părea că merge singură. Cînd căpița sosi lîngă noi și se rostogoli în i la o parte, Vasile resări de sub dînsa în picioare, cu pălăria turtită și plin de pae de sus până jos. Ghița, cu peptul desfăcut și roș, cu fața dogorită și asudată de căldura focului, răsturnă și el, pe o năframă albă, din ceaunul negru, o mare și ferbinte mămăligă oacheșă. Moșneagul se trase mai de-o parte, își spală minile și le șterse de poala cămeșii, apoi, descoperîndu-și capul, se îndreptă cu fața spre răsărit, rămase un minut în picioare și neclintit în băteaua mișcătoare și roșietică a focului, șopti ceva din buze, își făcu trei cruci smerite și mari și, luînd strachina cu drele și urechiuși și scăfița cu usturoiu, veni de se așeză pe iarbă lîngă naframa cu mămăligă. Flacăuanii se așezară și ei împrejur, cu pălăriile pe cap, fără să se spele, fără să-și facă cruce...

Și-mi trecu, în o singură clipă, pe dinaitea minții adîncă prefăcere și nestatornicie a lucrurilor..

— Progres.. regres.. cugetam eu pișcînd din mămăligă și căutînd loc și pentru două degete ale mele printre cele vr'o cincisprezece, spre a muia și eu o urechiușă în mojdeiul prea sărat din fundul scăfîții..

Oricum, dar Ghiță mai ales, avea cea ce s-ar putea numi, în unele împrejurări, „pitorescul mîncării“. Cele patru degete țepene ale dreptei sale, abătute țapăn în jos pe podul palmei, se înfingeau cu îndemnarea unei vechi obiceiuinți și, ca un hirleț viu, numai atîta surpau din malul mămăligii, cît era de nevoie ca să alcătuiască din dărîmătură, cu tiparul palmei, un gălățuș lung, rotund și dastul de gros, pe care, însoțindu-l de cîteva drele sau urechiuși muete în mojdeiu, îl arunca, făcîndu-i vînt, în pustiu guri sale, unde ființa lui se mistuia fără de urmă... Cel mult dacă păreții gîtului se întindeau înainte și se fereau înlături din cale-i, spre a-i deschide drum mai larg spre pîntecele adînc al lui Ghiță. Și dacă ochii lui Ghiță lăcrămau sub apăsarea și dacă fața lui Ghiță se înroșia sub truda înghițitului, toate acestea nu puteau fi socotite decît ca dovada unei lupte voinicești dintre Ghiță și gălățuș.. Iar un *goyîtt* (înghițit) îndușit și la răstimpuri deopotrivă de scurte era singura înștiințare, că strîmturile gîtului au fost biruite...

Rupsei o bucată de mămăligă și o aruncau cînelui, care stătea pe labe, mai departe.

— Nu, măi Tărcuș, și vezi de te împacă și tu cu Pisicuța. Cine-i de vină, dacă tu vrei numai decît s'o săruți pe bot?

Cinele se uită țintă la mine, stătu puțin pe gînduri, apoi luă binîșor mămăliga și se duse cu ea mai în umbra, sub poala pădurii.

Iar cînd flăcăoanii și moșneagul, fiecare învălit în sumanul său, se lungiră, spre odihnă, pe lângă foc, mă înfășurai și eu în mantaua mea și, cu capul pe desagi, mă înmormîntai, spre același, sfîrșit, în căpița de fin, dar mai la oparte din bataia focului și cred că saltelele biblice ale regelui Solomon nu erau nici mai moi nici mai mirositoare decît așternutul meu de iarbă îmbalsămată și cosită din ajun. Și dacă înțeleptul rege își odîhnea privirea lui molatecă pe chipul aievea și mîngîios al oacheșii regine din Saaba, de ce adică visurile mele să nu fi tost și ele înflorate de chipuri tot așa de dulci și tot așa de mîngîioase și de oacheșe ca și acel al tinerei regine din țara fericită a mirzinelor?

Cînd mă deșteptai, virfurile înalte și ascuțite ale brazilor din prejur răsăreau din umbră și, ca niște săgeți neclintite de aur, spîntecau văzduhul limpede... Soarele se ivise de mult pe ceruri. Mă uitai împrejur, moșneagul și flăcăoanii năcări.. Cînd mă sculai, îi zării pe tustrei cosind în fundul deia deal al poenii, moșneagul în frunte și băetanii după el. Pusei șeaua, încălecai și mă abătui pe la cosași.

— Buna dimineață, moșule, și noroc bun—strigai eu de departe, cătră moșneag.

— Multămin d-voastră, domnișorule—răspunse el cu glas așăzat și destul de ridicat, ca să-l pot auzi.

Și până ce să mă apropii eu, moșneagul înfipse copoartia în pămînt, scoase cutea din tîoc și începui să-și ascută coasa pe palmă.

— Tot alba la roată, moșule, tot? Zisei eu cînd fui lingă moșneag.

— Apoi, dă, domnișorule, minjii la praștie, pînă s'or mai da și ei la ham; așa a lăsat D-zeu—răspunse el virînd cîtea în tioc—or să ajungă ei și la roate, n'aibă grijă!...

Și scuișind în palme, se pregătea să vire coasa în iarbă. Șosei din pungă niște bani.

— Ține, moșuie—zisei eu dîndu-i moșneagului—de cumvați s-o rupe coasa să-ți cumperi alta nouă. Și acuma te rog să-mi arăți prin pădure vr'o potecă de picior, pe unde a-și putea merge călare.

— Da unde vrați să mergeți, domnișorule?

— Ți-am spus, moșule, că știu de unde vin; dar unde mă duc, mai nu știu, nici prea vreau să știu; vorba e să mă duc. De astădată moșneagul se uita cu totdinadinsul țintă la mine și mă măsura din cap pînă în picioare, cu Pisicuța cu tot.

— Apoi dă, domnișorule, dacă-i așa, uite, apucă și d-ta pe poteca asta la deal; dacă nu-i rătăci, ai să eși la schit.

Și-mi arătă spre deal gura strîmtă a unei poteci, ce se deschidea în desîșul pădurii.

— Apoi, mai rămîneți sănătoși și cu bine, oameni buni, zisei eu dînd călcăe Pisicuții la deal.

— Să mergeți sănătoși, domnișorule, cu bine; răpunseră tustrei într'un glas.

Și intrai pe sub poala pădurii, în gura potecii.

«Dacă nu-i rătăci, ai să eși la schit»... Aceste vorbe ale moșneagului îmi răsunau încă în urechi... Va se zică, mai întăi puteam rătăci, și al doilea, prin împrejurimi se afla un schit: cu alte cuvinte, una rea și una bună... De cît, rătăcește cineva cînd are o țintă și, greșind drumul, n'ajunge pînă la ea; pentru mine, deci, care mergeam la întimplare, cuvîntul de „rătăcit“ nu putea, prin urmare, să aibă nici un înțeles. Schitul!... Schitul era altă vorbă: de ajungeam pînă la el, bine; de nu, tot bine; iată-mă, dar în regulă cu mine însumi, din toate punctele de vedere. Și cum șerpuia poteca la deal, după cum îi venea mai la îndămină, față de indoiturile largi ale pămîntului de sub dînsa, tot așa și Pisicuța șerpuia la pas, suflînd des și opintindu-se din greu, cînd drumul suia mai pieptiș. Brazilii suri și neclintiți, cu trunchiuri netede și goale se ridicau încremențiți și drepti pînă la înălțimi amețitoare; iar din bolta ciuruită de umbra neagră-verde, alcătuită de crengile lor îmbrățișate sus de tot, ca prin o sită deasă, se cerneau în liniștea largă a pădurilor picături de cer albastru; și fulgi nestatornici de lumină aurie cădeau peste mine de pretutindeni. De jur împrejur, privirea ți se oprea pe fundul pădurii, ca pe un zid de umbră depărtat; ai fi zis că te afli sub o imensă boltă de templu sprijinită pe mii de coloane, din înălțimea căreia cu greu mai străbătea în lăuntru lumina ogivală a cerului. Cheptănușii mici și negri cu gulere roșii și verzi, luncău în spirale tăcute și iuți pe trunchiul arborilor în sus; veve-

riți negre și roșii, cu cozi stufoase și lungi, din încheetura înaltă a unei crengi, își cumpăneau sborul spre copacul dinpotrivă; ciocănatori și ghionoaie cu pliscuri de oțel tocău în arbori și pădurea largă răsună a sec... Peste creșteul înalt al brazilor, lunea vântul ca un riu nevăzut și, tăindu-se în frunza lor ascuțită, trimetea până în depărtare tinguioase și prelungi note de orgă. Din toate părțile tăcere solemnă, de pretutîndeni liniște sfîntă.....

...Cu pas rar, minat de ginduri
Și de triste cugetări,
Caut, codrule, în sinu-ți
Singuratice cărări...

Și pe cea mai tainuită,
Fără țintă, neoprit.
Mă tot duc... minat de jale
Și de Joru-mi însoțit...

Ah! de ce nu pot în umbra
Și'n misterul tău cel sfînt
Să găsesc durerii mele
Pașnic și etern mormînt?..

De ce murmurul de ape,
De ce freamătul de frunze,
Șoptesc graiul plin de farmec
Răsărit pe-a sale buze?..

Raza cerului pierdută
Prin desîșul de păduri,
De ce-mi pare izvorită
Din cereștele-i priviri?..

De ce floarea ce se 'ndoae
Sub a vîntului suflare,
Mi-amintește al ei molatec
Mers și dulce legănare?

...Și de la deal, un român c'o traistă 'n băț, scobora la vale pe poteca strîmtă.

— Buna ziua și cale bună, prietene,—zisei eu cînd fu în dreptul meu.

— Mulțămim dumilor-voastre, domnișorule,—răspunse el uitîndu se cam sfios la mine.

— Da' ce ai în traistă?

— Ia vr'o doi chitici de păstrăv, să ertați, îngăimă el, luîndu-și căciula din cap.

- Și-i aduci de departe?
- Tocmai de pe Asău, domnișorule.
- Și unde-i duci?
- Apoi dă, unde putem și noi, domnișorule; ia, mai prindem și noi cite o para, două, pentru cele nevoi.

— Va se zică ți-s de vinzare?... ia sa-i văd?

Și românul scoase din traistă vr'o zece păstrăvi, tot unul și unul de mari.

— Ce să-ți dau pe ei?

Și fiindcă o manta lungă și o pălărie mare eftinește de multe ori marfa în pădure:

— Apoi dă, domnișorule, cit v'a lasa inima...

— Nu; cit cei?

Românul se uita lung la mine...

— Ia vr'un leu de parale, dacă vi-i cu voea dumilorvoastre.

Scosei doi lei și-i dădui românului, care rămase nedumerit.

— Acuma, fă cumva, te rog, și mi-i înșiră pe-o svicea, ca să-i pot duce.

Românul scoase iute un briceag, tăia o crenguță subțire de brad, o curățî, o ascuți la un capăt, și-mi înșiră păstrăvii pe ea, virindu-li-o prin urechi la fiecare.

— Apoi, foarte mulțumesc și inergi sănătos prietene, zisei eu dînd calcăe Pisicuții la deal.

— Să mergeți sănătoși și foarte mulțămim, răspunse românul plecînd la vale.

Și mergeam ducîndu-mi prînzul înșirat pe nua.

Cînd soarele fu pe la ameză, chibzuii un loc în pădure, mai la o parte, și-mi așezai lagărul de zi. Cu prilejul acesta, mă incredințai, că nu eram tocmai lipsit de oarecare talente culinare: înjghebai iute un foc mare, spintecai și curățîi păstrăvii pe dinlăuntru. îi înșirai pe o țigla cit toate zilele de lungă și, în mai puțin de jumătate de ceas, prînzul meu fu gata; scosei niște pine uscată ce mai rămăsese în desagi, sarea și piperul nu-mi lipseau, și peste altă jumătate de ceas, mai ferecat decît un derviș și mai moale decît un boa-constrictor, stăteam lungit la umbră, cu capul pe desagi... E așa de ușor să fii fericit!... cu condiția numai, ca să nu schimbi nebunia ta nevinovată pe min-tea ridiculă și nesărată a celor cumînți...

Toate ca toate; dar încotro apuci, cînd poteca se destace înainte ta ca o cracatiță cu picioarele împrăștiate pretutindeni sub desişul pădurii, și, mai cu samă, ce te faci, cînd soarele prea grăbit, parcă se pleacă la vale, dincolo de piscurile munților din potrivă și te lasă în voea umbrelor, care dau chioare peste tine?... Mă oprii la respintie, pe un gheb al muntelui și, după o scurtă chibzuire, apucaii la vale, pe una din poteci, care mi se paru mai umbiată. Nu înoptase încă de tot, cînd întimplarea mă scoase mai la limpeziș și norocul mă făcu să dau peste o așezare omenească, despre care nu-ți puteai, deocamdată, da cu sooteala, cam ce ar căuta și ce rost ar avea pe

locurile acelea... O casă mică, cu înfățișare destul de curată pe dinafară, cu prispă pe dinainte, acoperită cu scinduri, împrejmuită cu un gard de răzlogi și, în ograda strîmtă, pe cit puteai deosebi prin umbră, citeva straturi, fie de ceapă, fie de usturoiu, ba și niște tufe mai mari la o parte, care puteau, prea bine, să fie cartofe.—Și fiind că dinlăuntru licăria prin fereastră, jumătate de stică, jumătate de hîrtie, o lumină slabă spre afară, descălecai și începui a bate cu pumnul într'un răzlog al gardului, care se cutremură și răsună a sec. Ușa casei se deschise și, pe fundul de lumină slabă al privazului ei, se zugrăvi repede, în linii de umbră, chipul mărunt al unei femei.

— Da' cine-i acolo?... Cine bate?—întrebi ea de departe cu un glas stîns, care totuși se silia să fie ascuțit și înțepat.

— Cine să fie?... Ia ea, om bun, dragă jupineasă; am ră-tăcit drumul și m-a apucat noaptea aici; te rog să mă primești să min la d-tă până dimineată.

Și fiindcă femeea păru că stă pe gînduri :

— Da, ia poftim, te rog, mai incoace—adăogai eu.

Femeea veni lingă gardul nu tocmai nalt și, fără să zică nimic, mi se rîta în față deaprcape, lung și cercetător, apoi ridică în sus un cerc de gînj, ce îmbrățișa doi pari alăturați ai gardului de răzlogi și împinse în lături și tîrîși o poartă lungă tot de răzlogi.

— Buna vremea și bine-am găsit—zisei eu intrind pe poartă cu Piscuța de dirlogi.

— Mulțămim d-voastre—răspunse ea dînd poarta la loc—numai nu prea avem loc de mas—adăugă ea venind în urma mea.

— Pentru oameni buni, este loc, dragă jupineasă, și într'o găoace de nucă; vorba e să trecem noaptea cum om putea.

Luai șeaua și desagii din spetele Piscuței și îi pusei pe prispă; iar pe ea o legai, deocamdată, de un răzlog al gardului.

Cînd intrai în casă, mă încredințai că, în adevăr, ioc de mas nu prea era... Toată lungimea păretelui din fund, dacă lungime s-ar fi putut numi, era prinsă de o laviță îngustă, care-și arăta, pe alocurea, goliciunea-i unsuroasă de sub spărturile largi ale unui lăvicer vechiu, cu care, chipurile, era acoperită; după ușă o cofă cu apă; dela marginea de deasupra a ferestrei până la încheetura despre ușă a păretelui, o scindură scurtă, scorojită și îngustă se cumpănia, în chip de poliță, pe două cue lungi de lemn; pe poliță citeva hîrburi vechi și afumate, iar printre hîrburi fărâmițuri uscate de mămăligă oacheșă; în colțul din potrivă și sprijinit pe un pop de brad, se ridica un horn mic cu vatră rece, puștie și fără cenușă, iar pe vatră clipea, mijind, un capăt de luminare de său într'un poponeț de lut...

Ș'atîta tot.

Iar cînd întorsei privirea, ca să fac mai deaproape, și la lumina poponețului, catagrafia mai amănunțită a gazdei mele... mă lovi amețeala... Ce voiți? M'am simțit, în totdeauna, răsturnat cu picioarele 'n sas, cînd am auzit un clapon cîntînd cu-coșește sau am văzut o femeie cu musteți!...

Nu mai încrăpe indoeală—cugetam eu—că Natura în iuteala zămislirii, se zăpăcește și ea citeodată... Altfel cum s'ar putea tălmăci, că se găesc pe lumea aceasta oameni spîni și femei cu musteți?

Așa dar, gazda mea avea musteți... și cînd zic aceasta, înțeleg două șfichiuri de păr sure și lungi, care se prelingeau în jos de pe amîndouă laturile buzei de deasupra; ceea ce, în alte împrejurări, s'ar fi putut numi față, era, de astădată, o alcătuire imponcișată de ciolane, peste pudoarea cărora sta așternut un săftian galben, cum îl apucase vremea: boțit pe alocurea sau întins până la lustru, cînd îl înțepa pe dedesupt vreun ciolan mai ascuțit... Și nu știu cine să fi fost tras în lături de cele două șfichiuri de musteți, ca de cele două baeri ale unei pungi, de strînsese așa de ascuțit și în creți așa de mulți și de mărunți, gura rotundă și în formă de smochină sbircită, a gazdei mele... de sub o cîrpă murdară și sucită pe cap, țîșnea, în toate părțile, păru-i aspru, sur și spăriet: de sub streșina întunecoasă și pastie a sprincenelor și de amîndouă laturile de deasupra ale unui nas scorjît de vechime, licăreau adînc și tremurător ochii ei mici, rotunzi și slab însuflețiți de o lumină umedă, stoarsă și spălăcită... Și de n-ar fi fost decît numai o piscătură de babă și numai cît o șchioapă de înaltă, ai fi zis că duce în cîrcă jumătate din globul pămîntesc.... Așa de mare și de rotund era ghebul din spetele ei!...

— Și stai singură, mătușă, în pustietatea asta?—o întrebai eu.

— Ba nu, dragul mamei, stau cu hică-mea și cu Gligore. Înțelegi că Gligore trebuia să fi fost feciorul ei.

— Apoi nu văd pe nici unul; sint duși undeva?

— Gligore-i dus de azi dimineată prin pădure, că-i pădurar; hică-mea trebuie să fie și ea pe-aici, dacă nu s-a fi culcat pe-a-fară, pe undeva.

Ar fi urmat, deci, să mîn singur, cu baba 'n casă... Și aș fi făcut aceasta cu atît mai bucuros, cu cît pentru întăia oară în viață mi se înfățișa prilejul de a minea între aceiași părăi cu.... Mama Pădurii... Decît lavița era așa de scurtă și de îngustă, lăvicerul de pe ea așa de spart și de plin cu bănueli; pe jos, modilicile uscate de glod așa de dese și de tari; pe sub coșcoviturile de pe părăi atîtea legiuni de ploșniți autoctone trebuiau să fi mișuit!...

— Apoi bine, mătușă dragă—zisei eu—însfîrșit, de mas om face ce-om face; vorba e, cum o scoți la capăt, cînd ți-i foame la vremea asta?...

Trebuie să mărturisesc în treacăt și nu spre cea mai mare glorie a mea, că, la drum, umbra mea, se ține nu se ține de mine, dar foamea nu mă slăbește, cum nu-l slăbește pe crocodil... Și, mai cu samă, să mă culc flămînd?... O! aceasta n-ași fi făcut-o nici în ruptul capului, de-aș fi știut că-mi rod baba și rămîn fără gazdă...

— Nu cumva ți se întimplă—adăogai eu—ceva de-ale mîn-

cării la îndămină, măcar cît de cît? Nu degeaba, bine înțeles.

— Vai de mine, dragul mamei, d'apoi ce să-ți dee mama să mininci? Ia. Gligore cînd ne-aduce de pe unde umblă el, mai imbucăm și noi cite ceva.

— Bine? Da vre-o mină de făină, vre-o cartofă, vre-o ceapă, ceva, nu găsești d-ta pe nicăeri, mătușă dragă?

Și scărpinîndu-se drept în creștetul capului cîrpa, pe care o mai suci o bucătă:

— Dă... ba așa—îngăimă ea cu glas trăgănat—poate tot s-a găsi ceva; numai dacă te i mulțami, dragul mamei.

— Da m-oi! mulțami, mătușă, cu ce-a fi, numai să fie.

Se întoarse, se înalță pe virful degetelor și, întinzînd după horn o mină uscată și unghă, trase afară o legătură ce părea a fi cu făină și o puse pe vatră; apoi eșind în ușă:

— Fă Anițo, făăă... Hei! n-auzi Anițoooo!... inceptu ea să strige cu un glas de pinză nouă și sclivisită, ce, parcă s'ar rupe pîrînd.

O pauză, și de nicăiri nici un răspuns.

— Fă, Anițoooo!...—pauza—dare-ar boala'n tine! Iar te-ai pus cu găinile la dughit... minca-te-ar lupchii să te minince!...

Nici un răspuns.

Baba scobori pragul și dispăru. Peste citeva minute, se întoarse și intră înlăuntru, iar în urmă și priponită parcă de ghebul ei prin firul subțire și nevăzut al unui fluid magnetic privazat îngust al ușii se umplu cu un fel de dihanie, căreia cu greu i-ai fi putut hotări un loc pe scara lungă a viețuitoarelor... Ceea ce baba înțelegea sub numele mîngios de «hică-meă» era, de astădată, un soi: *Quasi modo* de gen femeesc, pentru alcătuirea căruia natura sleise, cu dărnicie, toate comorile sale de monstruozițată... Astfel, între niște umere largi și fără nici o inclinare în jos, lipise, fără mijlocirea gîtului, un cap cît o stamboală de mare, sau, mai bine zis, o clae de păr negru, aspru și incilcit la un loc cu puele murdare și gălbii ale strohului cald, din care chiar atunci se părea că eșise; pe aceeași linie cu bolta frunții înguste și sub cele două arcuri negre ale unor sprincene stufoase, zvirlise, ca cu mistria și la întimplare, două priviri albicioase și holbate, din care o încremenire hipnotică stînsese, parcă, orice lumină; nasul, tupilat și cu pîntecele la pămînt, își ridica în aer numai nările sale imense și largi, deasupra unei guri spintecate până la urechi; iar de sub buzele-i groase, veștede, cărnoase și răsfrînte una 'n sus și alta 'n jos, înaintau, spre afară, două raghile rari de dinți ruginiți; ci-neștii, mai îndrăzneți, încălecaseră peste amîndouă încheeturile umede și lucitoare ale buzei dedesubt; pe dreapta și de sub barbă, alîră greu și nodoros, până din josul sinului, o traistă vie de piele caldă cu pete galbene, vinete și roșii... Și de n'ai fi știut că aceasta e o gușă, ai fi zis că duce în brațe un copil schilod și neisprăvit.

Înțelege, deci, oricine, că nu suferii pe Anița să se ames-

tece în bucătăria mea : singur răsai de pe ceaun rămășițele de coajă uscată ale unei vechi mămăligi, singur mi-i clătii cu apă și singur mi-l așezai pe cei cițiiva bolovani înșiruți, ca pirosții, în jurul unui foc, aștat afară de Anița : iar când apa începu a fierbe, tot singur aruncaii în ceaun pumnul de făină ce aveam la îndămină, singur curatii și tăiaii în falii subțiri citeva cartofe și o ceapă, ba, dacă nu ma înșel, toi singur hăcuii pe palmă citeva fire de mărar și le aruncaii pe toate în apa care clocotea umflată cu făină, cu tot... Și de multe ori stau eu și mă gândesc, cum de-și greșește cineva menirea, citeodată!!... Unde-ași fi eu astăzi, de mă faceam bucatar!... Iar când răsturnai, pe niște foi late de brustur, mămăliga mea heteroclită și începui a cărăbani din ea cu o foame de lup, mă încredințai că pot exista descoperiri și mai mari decit ale lui Kepler sau Kopernic... Mincai și, în loc să-mi spăl minile, frecai după legea artei, palmă de palmă, iar mămăliga lipită de ele, căzu cernindu-se în ciuciuile uscate și mici, ca un fel de libațiune postumă pentru zeitățile flămînde ale pădurii!...

Până ce baba și cu Anița să mai trebaluească nu știu ce, dădui ocol casei, spre a chibzui un loc mai potrivit pentru cvarțirul meu de noapte și, spre marea mea bucurie, descoperii dindos și la lumina unui chibrit, o poeată de scinduri plină cu fin, bine închisă de toate părțile afară de ușa care stătea în laturi.

Sententia compos voti!...

Ar fi strigat cu entuziasm Horatiu, dacă și el ar fi avut ca mine prilejul fericit de a fi cal pentru o singură noapte măcar.

Cu greu, nu e vorbă, dar înduplecai în cele din urmă pe baba mea, să-mi îngăduie de a minea peste noapte în poeata cu fin...—Ba că am să-i imprăștii finul, ba că Piscicuța o să-i minince finul, ba că o să arunc, cine știe cum, vre-un chibrit în fin și o să-i dau foc casei, ba că ce-are să zică Gligore, cind s-a întoarce și-a auzi...

— Ian ascultă, mătușă dragă, — zisei eu tîind scurt scînciturile babei mele, — mai întai de toate o să-ți plătesc orice stricăciune și pagubă ți-aș face în finul d-tale. Cit despre Gligore să-i spui că a trecut silvicultorul pe aici și că a mas peste noapte în poeata lui cu fin, acum înțelegi?..

— Da... nea-ta... ești?..

— Ei da! Eu sint mai mare peste păduri, altfel ce crezi d-ta c'aș căuta eu pe-aici?..

— Apoi atuncea mîi, mamă, unde vrei și să ne ertai, că dă, noi nu știm...

— Nu face nimica, mătușă dragă.

— D'apoi n'o să avem ce vă da de așternut...

— Nu te supăra cu nimica, mătușă dragă, am tot ce-mi trebuie; du-te de te culcă.

Baba intră în casă și trase ușa după dinsa, Anița rămase afară și se perdu în noapte, eu umflai șeaua și desagii și intrai în poeata cu Piscicuța de capăstru...

Aprinsei, în loc de lampă, fitilul cu benzină al unei mici chibritelniți de buzunar, legai pe Pisicuța într'un colț al poeziei, și aruncași dinainte un braț bun de fin, închiseși și întepenii ușa pe dinlăuntru cu un par zdravăn, puseși șeaua în loc de pernă și, înfășurat în manta, mă trintii spre odihnă în finul moale și adinc... Stinsei lumina.

Cit voi fi dormit nu știu, destul că într'un tirziu mă deșteptai, sau cam așa ceva mi se păru că se întâmplase cu mine... Știu eu?... Poate că nu sfârșisem de visat încă vre-un vis îndărătnic ce ținea morțiș la integritatea sa și își mîcîa, deci, fără sfială fantasmagoria lui peste hotarele pipăite și aievea ale treziei mele... Se poate!... Mai știi?... Oricum însă, auziam sau mi se părea că aud, cel puțin, acum din înaltul cerului, acum din adîncul pămîntului, acum de aproape, acum de departe, o muzică, o orchestră, o fanfară... mă ridicai într'un cot prin intuneric și ascultai.. Da! O instrumentație bizară din concertul careia nu lipsea nici piculina, nici oboiul, nici trîmba, nici flighehornul, nici contrabasul, nici ocarina, nici flautul, nici doba cea mare și mai cu samă cimpoiul, care acum se umfla cu țîpet înalt de trișcă crăpată, acum se desumfla cu fosăit de giscă sau de cucuveică ce doarme sub o streșină de biserică... Și nici într'un chip nu puteam prinde cu urechea depărtarea dela care venea această bizară orchestrație wagneriană... Poate că visam încă... mă pipăii, mă scuturai cu amîndouă degetele cele mici în fundul urechilor, ba, mi se pare, că-mi arsei și o palmă prin intuneric... Unde!... Eram deștept după toate regulile!... și cu toate acestea fantastica simfonie, minată cînd incoace, cînd încolo, de lunecarea ne statornică a unor valuri de vînt, se juca, parcă, de-a *prinde-mă* cu zăpăcitul meu auz.. Sau poate.. Dar ce să caute pe locurile acestea și la vremea asta vre-o oaste cu muzica'n frunte?... Dar dacă?... Și în inchipuirea mea, cuprînsă de groază, mi se părea că văd pe babă cu botul mult mai ascuțit, cu părul mult mai spăricit, cu mustețile mult mai lungi și cu doi cărbuni aprinși în loc de ochi, cum, sub lumina roșietică și fioroasă a lumii, diriguește, cu o vargă de aluu, un taraf negru de duhuri necurate.. Sării ars în picioare, prin intuneric, drept în mijlocul poeziei... Să aprind chibritelnița?... Ar fi fost lucru necugetat: Știu eu ce putea să fi fost afara?... Bijbiind și tiptil mă apropiei de ușa, lipii urechea și ascultai.. Sus în aer țîpa o trîmbiță cu sunet rupt, în podul poeziei răsuna o trîmbiță, din spre pădure surla un cimpoi cu toate triștile sale, la stînga țîpa o piculină, sub picioarele mele fosăia ceva repede greu și mîdușit.. Căutai să mă acăț de ceva ca să mă suiu mai sus... Nu găsiți nimic.. îmi veni ameteală... Nu știu ce făcui, dar făcui ceva... poate că-mi făcusem cruce... poate... știu atîta că mă trezii în mîna cu chibritelnița aprinsă... «Alea jacta est»... Sinuncii parul, deschiseși ușa și eșii afară... Și cred că în clipa aceea, omenirea număra un erou mai mult... Și iar ascultai, într-o mină cu chibritelnița și în cealaltă cu degetul pe trăgătoarea revolve-

rului... Fanfara se depărta și din concertul infernal, cel mult dacă mai străbătea până la mine, de peste intunerecul pădurilor, biziitul depărtat și nehotărit al cimpoiului. Tot nedumerit, dar cel puțin mai liniștit, intrai în poeată... N-apucăi bine să pun mâna pe ușă și s'o închid, și fanfara începu de pretutindene mai îndrăcit... O reacțiune se produse în toată ființa mea, și furia luă locul fricei... eram pe punctul de a descărca în toate părțile cele șase focuri ale revolverului meu, când, în inconștiența mișcărilor mele, privirea mi se îngropă în lipsa neagră a unei scinduri din susul peretelui din potrivă... Poeata era despărțită în două și pentru o clipă, cel puțin, mi se păru că pe spărtură izvorăște diabolica fanfară până la mine. Iute ingrămădii fin peste fin, Pelionul peste Ossa, mă suii, mă acățai, mă înălțai și ajunsei la spărtură... Inaintai chibritelnița și virii capul. Privii în lături... privii în jos... Și acum mă mir că n-am rămas petrificat: Silită de căldura culcușului său de pae și fără teamă de privirile oarbe și discrete ale nopții, fără grijă și cu fața 'n sus dormea... Anița; și... Și mă mir și acuma că n'am rămas petrificat: iar din gura ei cu umflări și desumflări ritmice, izvora infernala fanfară...

— Ptiu... ucigă-te crucea!...

Retrasei din spărtură capul cu chibritelnița cu tot și mă culcai din nou, dar nu mai putui adormi.

Dimineată, până'n zua, dădui babei ce dădui și apucaii la vale pe poteca din pădure.

— Hm! Ș'apoi să mai zică cineva că istoria cu capul Meduzei e o poveste!...

Fără voe, întorsei capul și privii îndărăt... nu mă urmărea nimeni.

C. Hogaș.

Note și schițe din Dobrogea

După ce Dunărea își imparte apele, la despărțirea celor două brațe. Chilia și Sf. Gheorghe, vaporul își încetinează mersul și, după o mare cotitură, apare în fața Tulcei, care se ridică pe malul drept ca un imens amfiteatru de verdeată, din care răsar, de la dreapta spre stînga, mai întăiu căzărmiile, apoi eleganta și roșatica biserică protestantă, minaretul alb și svelt al geamiei celei noi, farul, biserica lipovinească cu clopotnițele în verde deschis și-nsfîrșit colnicul „Horă” pe care se înalță impunător monumentul anexărei Dobrogei, ca un paznic neclintit al hotarelor răsăritene. Și tocmai sus, pe creasta dealurilor, în fundul amfiteatrului, își mișcă aripile, ca niște fluturi uriași, vre-o treizeci de mori de vînt care dau orașului un aspect rustic și înviorător.

Un tovarăș de călătorie, cunoscător al împrejurărilor locale, îmi spune că acum cîțiva ani erau astfel de mori și în vale, în vecinătatea cheiului, între clădirile cele noi; dar necesitățile modernizării l-au silit pe răposatul prefect Nenitescu să încerce ca să le dărîme. Inșă proprietarii s'au opus. Și-atunci prefectul—se zice—că a pus de le-a dat foc și îndată ce-au ars, le-a și plătit. Iată deci o anecdotă care mă informa de mai înainte asupra unor moravuri din această provincie romnească, pe care un prieten, funcționar prin partea locului, o botezase «*Africa romînă*».

La debarcaderul *austriac*—ca și vaporul cu care venisem—mi se cere numele, profesiunea și locul de unde vin, de cătră un «*polițai*» în vechia uniformă argintie și înflorată. La vamă, de unde trebuia să ridic un cufăr cu cărți, mi se spuse că trebuie să aștept.

— Pentru ce ?

— Tocmai azi a venit d. șef, d. Icnescu, căci d. Petrescu a fost permutat. Mai așteptați puțin. Vine numaidecît... s'a dus să bea o cafea...

Insfîrșit, după vre-un ceas și jumătate, am putut pleca spre otel. Până la trăsura mi-au dus bagajul niște copii de Turci. Curînd apoi, pe drum, am aflat că birjarul e Evreu, iar *harabagiul* care-mi duce cufărul, e Bulgar. Otelierul, d. Catanici, e Sîrb. Dar e numai antreprenor, proprietarul fiind un German, d. Tott. Chelnerul e Grec, iar chelnerița e Romîncă din Ardeal. Poate acestui cosmopolitism se datorește faptul că otelul, deși mic și simplu, e curat și îndestulător d'n toate punctele de vedere. Unii unii spun că se păstrează tradiția proprietarului, care, ca toți Germanii de prin partea locului, sînt ordonați și gospodari. De altfel și-n împrejurimile Tulcei sînt cîteva sate—colonii germane—modele de gospodărie casnică și agricolă.

Și orașul e curat și îngrijit, mai ales în centru. E pavat cu dalaj de lavă de Italia, careuri mari, albe și neagriceoase. Mîrindu-mă că nu s'a pavat cu piatră din carierele Dobrogei, unul din însoțitorii mei mi-a dat drept cauză chiverniseala unora sau altora. Dar m'am convins curînd că aveam a face cu un opozant perpetuu, adică unul cărînia nici un prefect nu i-a dat slujbă.

Mîncarea în oraș e destul de vic. Ceea-ce e caracteristic e mulțimea cafenelelor și ceșineriilor, unde Lipovenii blonzi, ițăși și gălăgioși beau ceai, petrec în sunetele vreunei caterin-e, sau se ceartă. Și-apoi căruțe, în toate părțile, căruțe cu nemiluita. Lumea care primează e «lumea afacerilor». Încotro te întorești dai numai de figuri străine.

Din cînd în cînd dai și de figura Romînului, care dacă e o-rășan, poartă o nuanță deosebită de... autoritate. Orice Romîn se crede aici *mai stîpîn* de cît ceilalți. Asta se vede din toate relațiile, din toate împrejurările vieții oficiale, publice și zilnice. Nu-i vorbă, am întîlnit și Romîni care la orice ocazie vorbesc: ...«Apoi noi *Romînii*»... Iar alții, deși culti și-n situații frumoase, mi-au spus mai pe șoptite: — Noi, Mațedonenii, mai bine se spunem că sintem Greți de cît să fim bănuți...

Funcționarul romîn e pentru populația *indigenă* un tip curios și consacrat. Funcționarii sint supranumiți «geamantanari», pentru că mereu vin și repede se duc. Populația și-a dat repede seama de lipsa de stabilitate, ca și de împrejurările care-i aduc și-i gonesc. Aici vin mai ales izgoniții, oamenii fără protecție sau *oamenii* cutărui prefect, primar etc., care venînd în Dobrogea și-i aduce cu dînsul. După citva timp se supără și-i mai dă afară. Aceștia fac opoziție, unîndu-se cu oamenii fostului prefect. De obicei, prefectul e străin de localitate și aflîndu-se într'o provincie cu *administrație specială*, e într'o situație analogă cu *pașa* care guvernase pînă la 1877. Izolarea de București mărește și mai mult credința asta în sufletul populației.

Cum ajungi, nu sint puțini acei care te bombardează cu întrebarea:

— Stai bine cu guvernul? Ți-aș spune ceva.

Și dacă-i arăți oare-care interes, apoi se pornește:

— Ehei, domnule, ce hoții se fac pe-aici! D-voastră, «de dincolo», n'aveți idee. Uite, șeful cutărui serviciu, de unde a făcut în trei ani 100,000 de lei? A venit vre-unul dela minister să cerceteze vre-odată la fața locului? Dumnealor cercetează după hirtii. Domnule, să-mi dea mie odată numai cutare parte din Deltă, și să vezi ce mai venit aș aduce... statului!

Sau:

— Am fost și eu consilier comunal. Primaru e un dobitoac. La toți Bulgarii le dă slujbe și ghebururi. Și-o să-i meargă rău. I-am spus eu: «Mă, ești tînăr, ia-mă pe mine ca ajutor și faci... avere. N'a vrut, ba m'a făcut să și demisionez...

— Și ce-ai făcut? cu ce ai trăit?

— M'am apucat de avocatură, dar de! mergea greu, cal bătrîn în buestru. Mi-au dat pe urmă o slujbuliță la prefectură. Dar nici cu prefectul n'am dus-o bine. M'a dat afară și-am vrut să m'apuc iar de avocatură...

— Și-a mers ?

— Da de unde ? Stai să vezi, că n'au mai vrut să-mi dea autorizația de avocat. Aici sînt legi speciale...

— Bine, dar cu ce motiv ?

— Foarte simplu : eu, care votez la Galați, aici sînt pericolos siguranței publice. Dar nu cred s'o ducă mult... Or veni ei ai noștri...

— Cum ai noștri ? Doar nu veți fi făcînd și d-voastră politică de partid !

-- Nu prea pînă mai acum cîți-va ani. Dar ce vrei ? Vine un prefect de-al liberalilor, ori unui de-al conservatorilor. Opoziția i-i viră nasul și-aici. Apoi legături, interese și supărări pă guvernul care e tot al din București... Avem și două gazete : una liberală, alta conservatoare. Primarul e fiul lui X. Y, mînsru de mai multe ori...

— Te cred. Dar cu străinii de-aici, cum o duceți ?

— Bine cu *unii*, ca Rușii, Grecii, Evreii, Nemții, Lipovenii și Armenii, care-s foarte puțini. Turcii sînt cei mai ascultători și cinstiți, ca și Tătarii. Dar Bulgarii sînt dușmanii noștri. Fac bani, iau slujbe și onoruri la comună și județ și-apoi toți strigă pentru școlile lor, și-și trimit copii la școli în Bulgaria, și-și mărită fetele pî la Silistra și Sofia. Și cu ăștia, domnule, se unesc prefectii și primarii noștri, care le dau slujbe și decorații.

In spre seară, m'am ferit de-a mai avea vre-un însoțitor și m'am dus să văd deaproape vestitul monument al „anexării”, poate cel mai frumos monument istoric ce-l avem. Drumul, o stradă dreaptă și largă, cu plantații, trece prin mahalaua lipovenească. Strada e plină, mai ales de femei și copii. Femeile sînt mari, blonde, foarte grase, dar searbede la față și bătrîncioase, deși tinere. Copiii chiar, au figura aceia bătrîncioasă și sbircită, care-ți amintește mutrele muscalilor bucureșteni. Și-s blonzi, blonzi pînă aproape de alb. M'am apropiat de-un grup și-am întrebat :

— Știi rominește ?

— *Nu ști!* mi-au răspuns mai mulți rîzînd. Cînd să mă depărtez, unul izbucni într'un ris strașnic și apoi mi se adresă mîndru :

— Ju cietește la cartie !

— Ce spui, mă ? unde ?

— La școală !

— Și in ce clasă ești ?

— La clasa doi !—și dă-i ris cu toții.

I-am dat un gologan și am pornit la deal, gîndindu-mă la influența școlii rominești asupra populației dobrogene.

În drum am dat peste biserica lipovenească, împrejurul căreia se închinau Lipoveni *bespopovți*, adică fără preoți, Ruși e-relici-sectari, foarte evlavioși, cu idei și practice religioase misterioase. Lângă monument, am găsit tot un Lipovan, soldat român pentru paza monumentului. Purta însă pantalonii lui, de-acasă, de-o materie țesută de ei, cum poartă toți „gospodinii“.

L'am întrebat :

— Știi rominește ?

— *Nu știi !* și rîdea ca și copiii de-adineaurea.

— Da ce faci aici ?

— *Sintiniela !*

Și nimic alt rominește n'am mai putut scoate de data asta de la „sintiniela“. Dar după ce ocolii colnicul, îmi veni în minte să-l întreb altceva :

— Ce ești tu ? Român ?

— Nu ești—și începu iar să rîdă fără rost.

— Da ce ești ? Rus ?

— Nu Rus... Iu Lipovan... creștin !.. Rus radi barbî... iu nu radi...

Și-și duse mina, cu o oarecare mîndrie la cele două smoace de barbă roșie-blondă, abia răsărite la dreapta și stînga bărbiei. Și rîdea fără încetare...

Am plecat și eu rîzînd, firește cu gîndul la «barbî sintiniellei». Mi s'a spus apoi că Lipovenii, spre deosebire de Ruteni, nu rad barba.

M'am dus apoi să cercetez cu deamănuntul monumentul... E așezat cu fața spre Rusia, spre malul dimpotrivă. Pe un soclu enorm de piatră străină, alternînd cu piatră dobrogeană, se ridică o coloană uriașă, cu inscripții, cunune și ramuri de lauri, turnate în bronz. La stînga coloanei e un dorobanț gigantic, iar la dreapta un vultur falnic, cu aripele aproape ntinse. Mare artist a fost autorul grupului ! Ca compoziție, chiar monumentul e cel mai frumos de la noi. Cine a observat atitudinea de pază și aținare a mîndrului dorobanț, ca și privirea-i îngrijată, dar energică și ațîntită spre Rusia, va vedea imediat puterea artistică a celui ce și-a închipuit și turnat astfel pe cuceritorul, apărătorul și sentinela Dobrogei. Nici vulturul nu poate fi prețuit mai jos. E în aceeași atitudine de pază și gata de plecare, la cel dintâi semnal, cu plîsul deschis și cu privirea îngrijată și întrebătoare spre dorobanț... Din apropierea, privirea și atitudinea amîndurora, îți se pare că-s tovarăși în așteptarea atacului și vulturul întreabă :

— Ce ne facem, frate ?

...Mult am admirat monumentul... aproape până s'a înoptat. M'am scoborit pe gînduri, întrebîndu-mă ce-am făcut noi de 80 de ani pentru Dobrogea, cum i-am cultivat populația, frumusețile și bogățiile, cum e administrată și apărată—și dacă trebuie sau nu să dăm drepturi politice Dobrogenilor?...

D. Munteanu-Rimnic.

Ursitoarele

— Din Mitologia română —

Ursitoarele, numite altmintrelea și *Ursitori*¹⁾, *Ursoi*²⁾ și *Ursite*³⁾ iar în Macedonia: *Mire*, *Albe*, *Hărăsite* și *Cașmete*⁴⁾, după credința și spusa Românilor din cele mai multe părți, sint *trei fete mari* sau mai bine zis *trei zâne surori*⁵⁾ care *ursec* viața și croesc soarta fiecărui prunc nou-născut.

Pe lângă numirea colectivă de *Ursitoare*⁶⁾, fiecare dintre

1). *Țara nouă* an. III. București 1887. p. 444 și 445;—*Sezătoarea* an. II. Budapesta 1876. p. 26.

2). *Familia* an. XX. Oradea-mare 1881. p. 584.

3). I. Slavici: *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und in der Bukovina*, Wien 1881 p. 167;—*Familia* an. XIX Oradea mare 1883 p. 302;—Dr. Henrich v. Wlislocki: *Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen*, Hamburg 1889. p. 9;—W. Schmidt: *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens*, Hermannstadt 1866. p. 25: „*Urbitele*“ fals tipărit, ia loc de *Ursitele*.

4). T. T. Burada: *Obiceiurile la nașterea copiilor poporului Român în Macedonia* publ. în *Convorbiri literare* an. XXVI. 1892. p. 44.

5). T. Frincu și G. Candrea: *Românii din Munții apuseni (Moșii)*, București 1888 p. 148;—*Sezătoarea* an. II. p. 26;—*Țara nouă* an. III p. 444—445;—Slavici. Op. cit. p. 167;—Wlislocki, op. cit. p. 9;—D. Bolintineanu: *Călătoria la Români din Macedonia*, București 1863. p. 89. spune că ar fi *trei femei spirite*, fără a le defini mai de aproape;—T. T. Burada, op. cit. p. 44: „*Aceste trei Mire*, numite și *Albele*, *Hărăsitele* sau *Cașmetele* se crede că sunt *trei fete mari* sau neveste îmbracate în alb“... și com. de Iosif Olariu, fost învățător în Banat, com. Doman: „*Ursitoarele* se cred a fi *trei surori nemăritate*“.

6). În *Gutinel* an. I. Baia-mare 1889 No. 31. p. 3, cetim „*Ursitoarele*. Mai ales de mult erau și *urziau* pruncilor nou născuți spunându-le viitorul (bun sau rău). *Ursitoarele* nu fac rău nimănui, ele sunt numai vestitoarele viitorului. Profețiile lor însă oamenii nu le pot ști (Tohat)“.

Autorul acestor șire se vede că a confundat numele sfinților mitologice, despre care ni-i vorba și care *ursec* viața și soarta pruncilor nou născuți, cu *ursitoarele*, adică femeile, care *ursec* ghebele de tort pe *ursitoare* sing. *urșitoriu* înainte de-a întinde *urzala* pe stative sau resboiu.

aceste trei fete fecioare curate, nepătate, pe jumătate sfinte și nemuritoare¹⁾, mai are încă și cite o numire a sa proprie și a-nume cea mai mare: *Ursitoare* și *Ursită*, cea mijlocie *Soarte*, eară cea mai mică, mai hitioană, mai serioasă și totodată și cea mai rea dintre toate, *Moarte*²⁾.

O samă de Romini însă cred și spun că *Ursitoarele* ar fi numai două la număr³⁾.

Iară la cei din ținutul Făgărașului, în *Transilvania*, se află chiar și o legendă despre originea lor, și anume:

«După ce a străbătut *Alexandru cel Mare* pînă la raiu, a aflat un rege anume *Ioan*, șezînd pe tronul său și ținînd picioarele în apă clocotitoare de izvor.

«Intrebat fiind: de ce face el aceasta, zise regele *Ioan* că apa, astfel întrebuințată, are darul întineririi.

«*Alexandru cel Mare* se rugă atunci se-i dea și lui puțină din această apă, și ceea ce o primi o păstră foarte bine.

«Cu toate acestea însă cele două servitoare ale sale i-o furară, și de-atunci, fiind ele vecinic tinere și cunoscînd viitorul fiecărui om, la nașterea sa, îi *ursesc* soartea»⁴⁾

Imbrăcămintea *Ursitoarelor* e lungă, albă⁵⁾ și întretesută cu fluturi și cu fire de aur⁶⁾. Cea mai mare însă adeseori umblă imbrăcată încă și într'o blană de aur⁷⁾ iar în briu poartă o furcă⁸⁾, la care se află legat un caer de lînă albă sau neagră⁹⁾, amestecată cu mătasă și cu fire de aur¹⁰⁾, și precum rup firul, așa curmă ele, cînd voesc, și zilele omului¹¹⁾. Cea mijlocie ține în mina dreaptă o păreche de *sorti*, iar cea mai mică, în aceeași mînă, o păreche de *soarfeci*¹²⁾.

Ursitoarele, după credința unora, vin totdeauna în săptămîna, în care s'a născut copilul, în nopțile fără de soț, adică:

1) Cred. Rom. din Bucovina;—și a celor din Transilvania, com. de d. Anton Georgiu.

2) *Familia* an. XIX. p. 312;—*Țara nouă* an. III. p. 445.

3) W. Schmidl, op. cit. p. 25: «La nașterea unui copil vin două *Ursite*, care leagă nou născutului darurile corpului și ale spiritului»;—Dim. Cantemir: *Descrierea Moldovei*. Ed. Academiei romine p. 155: «*Ursitele*. Acestea le cred a fi două *virgini*».

4) W. Schmidl, op. cit. p. 25.

5) Wlislöck, op. cit. p. 10.

6) Cred. Rom. din Bucovina;—și a celor din Transilvania, com. de d. Anton Georgiu.

7) *Șezătoarea* an. VI. Budapesta 1880. p. 50.

8) După spusa Rom. din Transilvania, com. de d. Romul Sim, învățător în Orlat;—Frincu și Candrea, op. cit. p. 148.

9) Com. de d. Rom. Sim.

10) A. T. Laurian și I. C. Massim: *Dicționarul limbii romine*, p. 529: «*Ursitoarele* vor ordi copilăria tea din fire de aur».

11) Frincu și Candrea op. cit. p. 148;—com. de d. I. Georgescu, învățător în Secadate, Transilvania.

12) După spusa Rom. din Bucovina;—*Familia* an. XIX. p. 312.

a treia¹⁾, a cincea și a șaptea noapte²⁾; după a altora însă în cele trei nopți dintâiu după naștere³⁾ și cu deosebire în cea dintâiu⁴⁾, în care, dacă se 'ntimplă că femeea tocmai atunci se trudește să nască, asistă chiar și la nașterea pruncului⁵⁾; și iarăși după a altora abia într'a opta noapte, și atunci îi croesc *ursita*⁶⁾.

Iar oara sosirii lor se crede de comun a fi pe la *miezul nopții*, când toți cei de casă dorm⁷⁾.

Mai înainte însă de a se porni, a veci și a croi soartea, se sfătuiesc asupra *urseei* copilului. Cea mai bătrână întreabă pe celelalte: ce soarte să-i croască? Cele două mai linere răspund: să-i *ursească* bine. Ea însă *urșește* după cum a fost mai înainte de-aceasta mulțămită sau nu, adică bine sau rău, zicînd: *să aibă traiul meu din (cutare) zi și somnul meu din (cutare) noapte!* Celelalte două, știind prea bine că în acea zi și noapte ea n'a fost mulțămită, o roagă să fie mai bună, mai miloasă⁸⁾.

După ce s-au înțeles în privința *urseei*, se pornesc tustrele la casa, unde se află copilul nou-născut, ca să-i *ursească*.

În rimpurile vechi, pe cînd oamenii erau mai buni, mai dreupți și mai priincioși, și nu așa de răi, invidioși și păcătoși, ca în ziua de astăzi, se zice că mulți le vedeau cînd vin și le auziau cum ursesc, cu deosebire însă moașele, care privigheau pe copiii nou-născuți precum și pe mamele acestora⁹⁾.

1). Frîncu și Candrea, op. cit. p. 148;—G. S. Ionean: *Mica colecțiune de superstiții pop. rom.* Buzeu, 1888. p. 15;—Laurian și Massim, op. cit. p. 543;—Slavici, op. cit. p. 167;—*Țara nouă* an. III p. 445: „Dar veni ziua *Ursitorilor*, adică la trei zile după naștere, la miezul nopții veniră să dea hotărîre de ceea ce are să pățească copilul, cînd o să ajungă om”;—Em. V. Degan: *Datini și credințe pop. romînești din comitatul Hunedoara*, publ. în *Familia* an. XXXVIII. p. 391: „ziua a treia dela naștere e zi mare pentru fie-care om, căci atunci vin *Ursitorile* să decidă soartea lui”.

2). Frîncu și Candrea, op. cit. p. 148.

3). *Țara nouă* an. II. București 1886. p. 250;—Bolintinean, op. cit. p. 89: „ca și țărani noștri din Principate, *Romîni Macedoni*, au *Ursitorile*. Trei zile dela naștere, cred că trei femei spirite vin în casa unde s'a născut pruncul și țin sfat la căpăliul leagănuului despre a lui *ursită*”.

4). *Sezătourea* an. II. p. 26.

5). Cantemir, op. cit. p. 155: „*Ursitele*. Acestea le cred a fi două virgine, care sunt de față la ori ce naștere de copil, și-i impart, după voia lor, daruri atit sufletesti cit și trupești, spunînd de mai înainte toată fericirea și nefericirea ce are se întîmpene copilul în tot decursul vieții sale”.

6). Wislocki, op. cit. p. 9: „În aceste șase săptămîni a *opta noapte* după naștere e de mare însemnătate pentru toată familia, pentru că în această noapte vin cele trei *Ursite* în casă și hotărăsc soarta nou născutului”;—W. Schmidt, op. cit. p. 25.

7). *Țara nouă* an. III. p. 445;—*Familia* an. XX. p. 585;—I. Pop Regeganul: *Povești ardelenesti*. Partea I. Brașov 1888. p. 12.

8). Frîncu și Candrea op. cit. p. 148;—și com. de Ios. Olariu: „Din cauză că *Ursitoarea* cea mai mare a fost din capul locului rea, de-aceea ea și astăzi e cea mai rea dintre surorile sale, dar cite odală se lasă și ea după sfatul celei mai mici, care e cea mai bună din ele. Și cînd se 'ntimplă aceasta între *Ursitori*, pruncii aceia devin oameni mari și trăesc bine. Va să zică: Cînd *Ursitoarea* cea mai mare lasă după voia surorii sale celei mai mici, pruncii aceia trăesc și devin oameni învâțați și avuți”.

9). Com. de d. I. Georgescu;—*Țara nouă* an. III. p. 444; „Pe cînd lumea bună era și *Ursitorile* le auzia”.—În unele părți din Transilva-

În timpul de față însă nu se mai arată, nici nu mai spun nimărui nimic, pentrucă moașele precum și alte persoane din timpurile trecute, care le văzură și le auziră, au destăinuit toate secretele lor, și de-aceea acuma se feresc de urechile lumii și cu atita mai mult de ochii ei¹⁾.

Afară de aceasta nici nu e bine ca omul să-și știe *ursila*, căci, după cum spune un cântec din *Bucovina*:

De-ar ști omul, ce-ar păți,
De 'nainte s'ar feri.

Sau:

De-ar ști omul, ce-ar păți,
Nici din casă n'ar ieși.

Și de oarece în timpul de față nimeni nu știe, nici nu vede, cînd sosesc *Ursitoarele*, pentrucă ele, după cum am mai spus, vin de regulă pe la miezul nopții, cînd toți cei de casă dorm și anume cît se poate de incetșor și vorbesc șoptind²⁾, de aceea după credința Romînilor din unele părți ale *Munteniei*, e bine, cînd un copil se naște, și cînd se presupune că se arată *Ursitoarele* la fereastră, să se țină ușile și ferestrele deschise, și să fie cea mai mare liniște în timpul facerii³⁾.

Asemenea e bine ca opt zile dela nașterea unui copil, părinții lui să fie tot veseli, iar nu triști, căci dacă sint triști, se

nia, după cum ne spune W. Schmidt, op. cit. p. 25, se mai crede încă și acuma că fie-care moașă, care duce o viață fără prihană, vede și aude oaspeții aceștia și poate de pre vizita lor da cu de-annunțul ori și ce deslușire.—În alte părți, tot din Transilvania, după cum ne spune Wislocki, op. cit. p. 10, numai moașa poate să vadă pe cele trei ursite și să le audă vorbele, însă și acestea, numai atunci, cînd în privința religioasă și morală se bucură de o deosebită vază.—Moașele din Munții apusei ai Transilvaniei, după cum zice Frineu și Candrea, op. cit. p. 148, se laudă că le aud cu ocaziunea cînd aruncă apa, în care au scaldat copilul întăia dată.

1). Cred. Rom. din Transilvania, com. de d. I. Georgescu;—cf. și Em. V. Deșan, op. cit. p. 391: „Spun bătrînii, că în vromile mai de demult li s'a dat voe moașelor să le poată vedea fața și să le asculte cuvîntul decizătoriu în *ursită*. Dar după ce multe dintre moașe s'au dovedit necredincioase, trădînd secretul dumnezeesc, în pedeapsă li s'a denegat acest favor“;—a celor din Banat, com. de Ios. Olariu: „Credința poporului de rînd este, că în timpurile vechi s'au auzit *Ursitorile* ce-au *ursit* unui prunc nou născut, dacă părinții cu moașa pruncului n'au dormit pînă la cîntatul eu-coșului de trei ori. Acuma însă lumea s'a spurcat, și *Ursitorile* nu se mai aud pînă ce împart cum să trăească și ce să pățească nou născutul. Dar părinții și moașa pruncului și acum grijesc de visurile ce visază în noaptea *Ursitorilor*, și dacă visază: timp verde, boi, oi etc. o semn bun pentru prunc lor, iar dacă visază gropi, porci și alte lucruri neplăcute, atunci le iau de *ursită* rea pentru noul lor născut“;—a celor din Ungaria, com. de d. Elia Pop. învățator în Șomcuta mare: „*Ursitorile* sunt niște femei bune trimise dela Dumnezeu, care în timpurile de mai înainte se auzeau vestind soartea pruncilor nou-născuți la fereastră. Astăzi însă nu se mai aud. Iar dacă nașterea s'a întimplat în *ceas bun*, ele au vestit bine, iar dacă s'a întimplat într'un *ceas rău*, ele i-au prorocit de rău“.

2). Com. de d. George Tomoiagă, cant. bis. în Suceava.

3). Ionean, op. cit. p. 8.

întristează și *Ursitoarele* și cum vor fi ele în acele opt zile, așa va fi apoi și copilul în viață¹⁾.

Mai departe, fiind *Ursitoarele* adeseori foarte tonatice și supărăcioase, Romincele caută din cu bună vreme toate chipurile și mijloacele cum le-ar putea mai bine intra în voie, anume ca să *ursească* nou-născutului copil o viață îndelungată, bună, senină, liniștită și fericită.

Așa în Macedonia. unde există credința că *Mirele, Albele, Hărăsitele* sau *Cașmelele*, adică *Ursitele*, în răstimpul acesta stau prin grădină sau pe sub streșina casei, iar noaptea se primbă și prin ograda, cînd iesă cineva noaptea din casă afară ca să se ducă prin ograda, trebuie numaidecît să tușească și să-și facă cruce, zicînd vre-o rugăciune, *Tatăl nostru* sau *Sfinte Dumnezeule*, aceasta pentru ca să audă cele *trei Mire* și să se ferească ca nu cumva să fie călcate în picioare, ceea ce ar fi un mare păcat²⁾.

În unele părți din *Transilvania* însă, nemijlocit după ce a început femeia a se trudi de naștere, moașa pune pe masă un cot de pinză nouă, fină și curată, iar pe pinză un blid plin cu făina cernută de *grâu*, apoi sare, pine, un caer de lînă și un zeceriu. Toate obiectele acestea trebuie să rămîie trei zile și trei nopți pe masă. Cînd se împlinesc trei zile de la naștere se vede pe făina urma *Ursitoarelor*. Dacă în răstimpul acestor trei zile, cit umblă *Ursitoarele*, nu află acest dar, se supără și ursește ca nou-născutul copil să n'aibă nimic în viața sa³⁾.

În comitatul Hunedoarei din *Transilvania*, în ajunul zilei a treia după nașterea unui copil, cum a prins a însera, pune moașa pe masă un blid nou, plin cu apă proaspătă; iară șapte linguri de lemn, asemenea nouă, le așază cerc răsimate de *gardina blidului*. Aproape de blid pune *poğacea moșască*, iar în șapte locuri ale mesei presură sare. Tot lingă blid pune și una sau două cepe crestate și sărate. Intrînd *Ursitoarele* tirziu noaptea în casă și dînd cu ochii de cele puse pe masă, se înșiră în jurul blidului și încep apoi a *ursi* soartea nou-născutului copil. Dar, fiind ele *vergure* de un farmec dunnezeesc, nu se pot vedea de ochiu muritor, iar soarta ce-o decid în sfatul lor, nu poate fi furată de urechea omenească⁴⁾.

În alte părți, tot din *Transilvania*, se pune în onoarea lor pe masa curat așternută un pahar cu apă și un șipușor cu untdelemn, între care se află un talger cu făină, iar în acesta șapte bețișoare împlintate, care bețișoare sînt la vîrf învălîite cu bumbac⁵⁾.

1) Ionean, op. cit. v. II;—I. St. Negoescu: *Credințe pop.* publ. în *Lumina pentru toți* an. III. București 1888. p. 473: „Nu este bine ca părintii copilului, în cele dintâi opt zile să fie triști, pentru că scribese *Ursitoarele*, și cum vor fi ele atunci, așa va fi și noul născut.”

2) T. T. Burada, op. cit. p. 44.

3) Com. de a. Rom. Sim.

4) Em. V. Degan, op. cit. p. 391.

5) W. Schmidt, op. cit. p. 23.

Și iarăși în alte părți se pune asemenea pe masă, care e frumos și curat așternută, trei talgere cu grâu focot, trei pahare cu apă și trei cu untdelemn, iară într'o scăfiță o sumă anumită de bani, anume ca prin aceasta să le despue bine. Apa, după credința poporului, însemnează viață, iar untuldelemn avuție. Și acuma, pe cind membrii familiei, stînd într'o anumită depărtare de masă, murmură unele rugăciuni, pe-atunci moașa, cum se apropie miezul nopții, prinde a lăuda bunătatea și puterea *Ursitoarelor* prin un cîntec, care se numește *cîntecul Ursitelor* ¹⁾.

În *Banat* în sara a treia după naștere, cind, după credința Romînilor din această țară, vin *Ursitorile* ca să ursească soartea pruncului nou-născut, pune moașa la capul copilului o *pogace* făcută din făină de grâu curat, iar de-asupra pe *pogace* trei cruceri ²⁾, apoi o oglindă, un pieptene și o lingură cu untură, anume ca, viind *Ursitorile*, să aibă fiecare cîte-un crucer de cheltueală, apoi ce mînca, în ce se căuta și cu ce se pieptăna. Tot atunci mai pune ea de-asupra *pogacei* încă și o pîreche de *brăciri* nouă.

A două de dimineată moașa încinge cu brăcirile pe ne-poată, iar *pogacea*, untura și crucerii îi duce și-i dă porcarului satului sau altui păstor sătesc ce trece pe stradă și mină vitele la pășune, și anume: *pogacea* ca s'o minince, cu untura să se ungă pe cap, iar pe cei trei cruceri să-și cumpere ceva ³⁾.

În alte părți tot din *Banat*, moașa pregătește în spre sara a treia după naștere o cină, numită *cina* sau *cinișoara Ursitorilor*, în următorul chip:

Ia, cam pe timpul cind e soarele la chindie, o *sînie* ⁴⁾, și o acopere cu o bucată de pînză curată și ne mai purtată. Împrejurul *sîniei* pune niște *brăciri noi*, iar la mijlocul ei un *blidășel* curat, în care toarnă de trei ori cîte trei mîni de făină de grâu cernută bine prin o sită deasă; de-asupra făinei pune o lingură nouă cu sare și ală, tot nouă, cu unt și un pahar nou și curat cu apă de izvor neîncepută, adică din care n'a băut nimeni. Prinde apoi trei lumini de ceară de toartele *blidășeiului*, iar împrejurul lui pune tot felul de cereale precum: grâu, cucuruz, pasule, etc.

După ce a pregătit toate acestea, măsură statul pruncului nou-născut cu trei fire de mătăasă roșie pe care le înfășură apoi împrejurul paharului cu apă de pe *sinie*.

Fiind astfel *sinia*—masa—preparată o pune la capul ne-

1). Slavici, op. cit. p. 167;—Wliskoeki, op. cit. p. 9—10.

2). Dacă pune numai un singur cruceriu, atunci *Ursitorile* încep a se sfădi, al cărei din ele să fie crucierul, și așa sfădindu-se ursece copilului viață rea. Însă dacă sint 3 cruceri, atunci fie-care *Ursitoare* își ia crucerul seu și îndestulîndu-se cu acesta ursece copilului bine.

3). Com. de d. Ioan Popovici, învătălor.

4). *Sinie* se numește o masă rotundă de lemn cam de un metru în diametru de mare și făcută de strugar.

poate și a nou-născutului seu nepotel, aprinde cele trei lumini de ceară de pe toarțele blidășelului, face de trei ori cruce și apoi se roagă mai de multe ori către Dumnezeu și către preacurata fecioară Maria ca să trimită *Ursitorile*, zicînd :

Doamne, Dumnezeule !
 Trimite *Ursitorile*,
 Să vină toate voioase,
 Voioase și bucuroase,
 La sinie să gusteasca,
 Lui N. bine să 'mpărtească ¹⁾,
 N. puținel să muncească
 Și mult bine să trăească !

După rostirea cuvintelor acestora lasă sinia să stea peste noapte acolo, unde a pus-o dimpreună cu toate celea ce le-a așezat pe dinsa, iar părinții nou-născutului dimpreună cu moașa grijesc că să vadă ce vor visa.

A douazi, după revărsatul zorilor, vine moașa cu trei fetițe de vîrstă pînă la șapte ani, cărora le împărțește toate lucrurile de pe sinie, ori numai unele mîncări copilărești, precum : mere, pere și nuci ; iar celelalte, luîndu-le și ducîndu-le la sine acasă le minîncă ea cu casnicii săi ²⁾.

În unele părți din *Moldova* și *Muntenia*, trei zile după nașterea unui copil, se întinde asemenea în camera, unde se află acesta, o masă mare încărcată cu mîncare, spre a îndupli-ca *Ursitoarele*, care vin atunci noaptea și care, după credința poporului, au nevoie să minînce, ca să-i *urseze* bine ³⁾.

În alte părți, și mai ales din *Muntenia*, a treia zi după nașterea unui copil, sara, se pune în casa, unde el doarme, pine, sare, vin și bani, căci în acea sară vin *Ursitoarele* copilului să-l *urseze* și să găsească ele de băut, de mîncat, și bani de cheltueală ⁴⁾.

La Romîni din *Munții apuseni ai Transilvaniei*, adică la *Moți*, lucrul cel dintăiu este, după nașterea unui copil să-i dea o linguriță cu *unsoare de urs* ca să poată rezista influenței *Ursitoarelor* ⁵⁾.

În *Macedonia* este datină ca a treia zi după naștere să se facă *masă mare*, și se procedează la un fapt, care se crede că are mare înrîurire asupra viitorului noului născut ; se pune adică un băeat sau o fată ca de 12 ani, ai cărei părinți trăesc.

1). În unele părți din Banat se întrebuițează vrb. a împărți în loc de-a ursi.

2). Com. de Ios. Olariu

3) Bolintineanu. op. cit. p. 89 ; — *Țara nouă* an. II. p. 250.

4). Ionean, op. cit. p. 15 ; — Laurian și Massim : *Dict.* II. p. 543 : „*Ursitorile* vin în acea zi noaptea, și de aceea pentru acea noapte, se pune la capul pruncului o masă cu cele mai simple mîncări : pine, sare, vin etc. din care se mînce *Ursitorile* și să fie bine dispuse pentru prunc”.

5). Frîncu și Candrea, op. cit. p. 147.

ca să frămînte o turtă micuță, făcută din aluat nedospit, care se coace în vatra casei în cenușă. Acea turtă se pune apoi sub perna pruncului și se păstrează 40 de zile. Dacă este băiat, se mai pune o pungă cu bani, o armă, o carte, călămări, hirtie și o pană, și alte obiecte după profesiunea ce părinții doresc să îmbrățișeze; dacă este fată i se pune ac, degetar, foarfeci și altele.

În noaptea ce urmează se culcă toți mai devreme și se închid ușile, care nu se deschid cu nici un preț ori cui ar veni din afară, căci se crede că în acea noapte au să vină cele trei *Mire să scrie norocul și soartea pruncului*.

De aice apoi și credința, la poporul român din *Macedonia*, că omul nu trebuie să se scribească despre orice nenorocire ce i s'ar întîmpla, căci ori ce ar fi făcut ca să se evite cea ce i s'a întîmplat, ar fi fost cu neputință, căci așa i-a fost scris să pățească.

De se întîmplă ca la casa omului să fie cîni, atunci în noaptea aceea, se trimite pe la neamuri sau prietini ca nu cumva lătrînd, să se sparie *Cașmetele* și să fugă¹⁾.

În fine, Romîni din *Bucovina* cred și spun că venind *Ursitoarele* și neafînd lumină în casă, unde se află copilul nou-născut, atunci se minie și-i *ursesc* o soartă rea. Din contra, aflînd lumina, îi *ursesc* o soartă bună. Drept aceea fiecare moașă precaută, cum prinde a se îngina ziua cu noaptea, aprinde o lumină și o pune pe masă ca să ardă toată noaptea²⁾.

Sosînd acuma *Ursitoarele*, spun o samă de Romîni, că intră foarte încet pe fereastră sau pe ușa casei în care se află copilul nou-născut, se duc până la leagănul aceluia, se pun la căpătăiul lui și acolo apoi stînd îi țes viitorul³⁾.

De la această credință se vede că vine apoi și datina Romînilor din unele părți ale *Munteniei* de a ținea, cînd se naște un copil, ușele și ferestrele casei deschise, ca să aibă pe unde intra *Ursitoarele*⁴⁾.

Cei mai mulți înși însă cred și spun că ele, după ce au sosit, se postează la fereastra casei, unde se află copilul⁵⁾, și stînd acolo încep mai întăiu și întăiu a-i toarce firul vieții, și anume: cea mai mare, adică *Ursitoarea* țînînd o furcă în mînă pune firul și învirte fusul, cea mijlocie, adică *Soartea*, îl toarce din carerul prins la furcă, ce-o ține *Ursitoarea* în briu, și-l învelește pe fus, iară cea mai mică, adică *Moartea*, țînînd în mînă foar-

1). Burada, op. cit. p. 43—44.

2). Com. de d. G. Tomoiagă.

3). Frîncu și Candrea, op. cit. p. 147; — Bolintineanu, op. cit. p. 89.

4). Ionean, op. cit. p. 8: „Cînd un copil se naște, apar *Ursitoarele* la fereastră, de aceea se țîn ușele și ferestrele deschise și cea mai mare liniște în timpul facerei“.

5). *Șezătoarea* an. II p. 26; — I. St. Negoescu: *Credințe* publ. în *Lumina pentru toți* an. III. București 1888. p. 473: „Se zice că la nașterea copilului apar la fereastă *Ursitorile*, care decid soartea noului născut“;

Familia an. XIX p. 302: „Romînul crede că la nașterea ori cărui om nescari ființe nevăzute stau la fereastră și dau noului născut soartea sa în viață. Romînul numește pre aceste ființe: *Ursite*, *Ursitori* și *Ursitoare*. De aceea zice el: așa mi-a cîntat *Ursitoarea* la fereastă, cînd m'a născut mama.“

fecele, printre tăiușurile căruia trebuie să treacă firul, cind voește, atunci stringe foarfecele la olaltă și taie firul¹⁾.

După ce i-au tors firul vieții, dacă copilul s'a născut într'un *ceas bun*, prind a cînta cu un viers foarte frumos, voios și plăcut și a-i sorti de bine, iar dacă s'a născut într'un *ceas rău*, nu numai că prind a dăuli și a cînta cu un viers foarte duicos și trist, ci totodată a-i sorti de rău²⁾; apoi încep pe rînd: una a-i da minte și noroc, alta frumuseță sau uriciune, a treia bogăție sau sărăcie, glorie sau robie, mai pe scurt a sorti soarta noului născut, spunind din fir în păr toate celea ce au să i se întimple, și cînd va muri, de ce fel de moarte are să moară.

De aici apoi, dela această credință, se vede că vine și datina moștelor din unele părți ale *Transilvaniei* de a nu privi la fereastră, cînd se naște vreun copil, temindu-se ca nu cumva să vie *Ursitoarele* și prin aceasta, fiindcă nu este iertat să le vadă, să le supere³⁾.

Ce se atinge în special de *ursița* lor, trebuie să notăm aici că ea, fie 'n bine fie 'n rău, fie ori și cum va fi aceea, după ce au rostii'o odată și au scris'o într'o carte, numită *Cartea Sortii*⁴⁾, nu numai că trebuie să se implinească, ci ea rămîne vecinică, neschimbată, nimene în lume, afară de unicul Dumnezeu, care e mai mare și mai puternic decît dinsele, de s-ar pune luntre și punte și de-ar întrebuinta ori și ce ar voi, nu e în stare să prefacă ceea ce-au *ursit* ele odată; ori să-i scape din pericolul sau dela moartea, care i-au predestinat-o⁵⁾.

Un singur mijloc prin care s'ar putea schimba *ursita* unui om, e numai acela: dacă auzindu-le ce au ursit, s'ar ruga nemijlocit după aceasta și anume până ce n'au apucat a i-o scri în *Cartea Sortii* să-i croască altă *ursită* mai bună. Dacă însă au apucat acum a o scrie, atunci e înzădar⁶⁾.

Așa, bunăoară, dacă unui copil i-au ursit că se va ineca într'un pîrau sau într'un iaz, ori va fi sfișiat de vre-o fiară sălbatică, de l'ar păzi părinții sei ori și cit ar voi, și de s'ar feri

1). *Familia* an. XIX. p. 312.

2). *Familia* an. XIX. p. 302 și 313;—*Idem* an. XX. p. 586;—Credința într'un *ceas bun* și un *ceas rău* e foarte răspîdită la poporul român. De-ace vine apoi și datina Romînilor de-a zice, cînd li merge bine: „în bun ceas m'am născut” sau: „m'am născut într'un ceas cu noroc”, iar cînd li merge rău: „în rău ceas m'am născut”. Tot dela această credință socot că vine și datina unor Romîni din Transilvania, și mai cu samă a unor moașe, de-a eși,—după cum ne scrie d. B. Iosof,—pe mică pe ceas în timpul nașterii alară anume ca să asculte pre *Ursitoare* și să audă ce vor spune acestea: ce fel de ceas e acela, în care s'ar fi putut naște? și ce fel acela, în care s'a născut: bun sau rău?

3). *Familia* an. XIX. p. 302.

4). I. Pop Reteganul: *Povești ardelenesti*. Partea IV. p. 50: „Ce-i era scris în cartea sortii, tot trebuia să i se 'ntimple;”—Cred. Rom. din Bucovina.

5). Com. de d. Rom. Sim:—*Șezătoarea* an. II. p. 27.

6). Cred. Rom. din Bucovina, și a celor din Transilvania, com. de d. Anton Georgiu.

el singur cit ar vrea, totuși în ziua și minutul acela, cînd i-au ursit că i se va întimpla nenorocirea, trebuie numaidecît să i se întimple ¹⁾).

Mai departe, dacă unuia i-au ursit că se va însura abia după ce va crește și se va face fată mare copila, la nașterea căreia din întimplare a fost de fată, sau că va moșteni pe vreun străin, cu care nu este de fel înemurit, mai pe scurt *ori și ce i-ar ursi și sorți* trebuie numaidecît să se îplinească ²⁾).

Dacă ursesc unui copil o viață lungă, fericită, liniștită, plină de toate bunătățile dela naștere și până la adînci bătrînețe, atunci, spune poporul, că toate celea ce i le-au ursit le introduc în *Cartea Sorții* cu *litere de aur*, în cazul contrar însă întrebuintează cu totul altfel de litere spre acest scop.

Un copil, la căpătăiul căruia *Ursitoarele* nu s'au înțeles, va avea o viață sbuciumată în bine și rău ³⁾).

Ca dovadă despre această credință avem o mulțime de poezii poporane răspindite în toate părțile locuite de Romîni.

Iată, spre exemplu, cum se plînge un tinăr din *Moldova* asupra *Ursitoarelor*, care, precum se vede, nu s'au putut învoi pe deplin și cu toată acurâteața asupra sorții sale :

Drum la deal și drum la vale!
Imi fac veacul tot pe cale.
N'am în lume serbătoare
Nici n'am partea mea la soare
Bat'o crucea *Ursitoare*,
Care m'a ursit pe mine :
Să n'am nici o zi cu bine !
Ostenit mereu de ducă,
Noaptea 'n codri mă apucă,
Copacilor sunt năluca,
Ochi-mi nu se mai usucă !
Unde merg, în ori ce parte,
Dragostile-mi sunt deșarte⁴⁾.

O variantă din *Muntenia* a acestei doine sună precum urmează :

Drum la deal și drum la vale,
Imi fac veacul tot pe cale,
N'am în lume serbătoare,
Bat'o crucea *Ursitoare*,
Care m'a ursit pe mine
Să n'am nici un ceas cu bine,

1). *Sezătoarea* an. II. p. 27.

2). Cf. despre toate acestea : *Familia* an. XIX. p. 312-313;—*Idem* an. XX. p. 584-587;—I. Pop. Rețeganul; *Povești ardelenesti* Partea I. Brașov 1888 p. 11-20;—*Țara nouă* an. III. p. 444-445 și 505-507;—P. Ispirescu: *Legende sau Busmele Romînilor* București 1882 p. 97.

3). Fiinea și Candrea op. cit. p. 148.

4). V. Alexandri: *Poesii populare ale Romînilor*, București. 1866. p. 277.

Ci să mă trudesesc pe lume,
 Năcazuri să mă zugrume.
 Ostenit mereu de ducă
 Copacilor sunt nălucă,
 Ochi-mi nu se mai nsucă.
 Unde merg, în ori ce parte,
 Dragostele-mi sunt deșarte,
 Că mândra mea e departe.
 Dorul când mă predidește
 Nici un timp nu mă oprește
 Viforul nu mă 'ngrozeste,
 Calea nu mă ostenește¹⁾.

Un alt tânăr, căruia *Ursitoarea* i-a ursit într'o vreme grea,
 adică într'un ceas fără noroc, spune așa :

Frunză verdi salbi moali,
 Drum pi deal. și drum pi vali,
 Ard'o focu *Ursiloari*
 La grè vremi m'o găsit
 Di n'ari douu sfârșit
 Și dragostea urit.
 Bati-on vînt
 Și reu m'aprint,
 Ies la cîmp
 Si mă sting
 Și mai tari mă aprind;
 Mai am on norocel,
 Bati vîntu citinel
 Și mă mai țin puțintel.
 De-ar bati vîntu mai tari
 M'ar da gios di pi chicioari²⁾.

În fine un al treilea tânăr, căruia *Ursitoarea* i-a ursit să
 fie singur pe pămînt, adică fără neamuri și amici, cîntă astfel :

Frunză verde de cicoare,
 Bat'o crucea *Ursitoare*,
 Și-ar topi-o sfîntul soare
 Că mi-a ursit cu urit
 Să fiu singur pe pămînt,
 Din tot ce-am iubit pe lume
 Să le știu numai de nume;
 De toți cei ce mă iubiau
 Și cu drag mă desmierdau
 Nici unul să nu trăească,
 Pămîntul să-i învălească...³⁾

1). D. Vulpian : *Poesia populară, pusă pe muzică*. București 1886. p. 17.
 2). M. Canian : *Poesii populare, Doine*. Iași. 1888. p. 155.
 3). I. Mînescu : *Doine* publ. în *Foarea Societății Romînismul*. București 1870. p. 43.

Credința în *Ursitoare*, în nemărginita lor putere de-a croi după voință soartea fie-cărui om, și nestrămutabila lor hotărîre după cit ne-am putut încredința din cele expuse pînă aici și după cum ne vom încredința și din sirele următoare, nu numai că e foarte răspîdită și adînc înrădăcinată în sinul poporului romîn, ci ea este totodată și foarte veche.

Drept aceea Romîni de pretutindene cred că asupra omului influențează un fatalism de cînd se naște și pînă moare și din cauza aceasta apoi ori și ce fericire sau nefericire o privesc cu nepăsare zicînd: *așa mi-a fost ursita; așa mi a fost dat; așa mi-a fost data; așa mi-a fost împărțit; așa mi-a fost soartea sau așa mi-i soartea; cată să mă las după soarte; așa mi-a fost scris să pățesc; așa mi-i scrisa; așa mi-a fost scris; așa mi-a fost scris în slovele ursitoare!*¹⁾

Cînd e lovit de vre-o nenorocire mare, Romînul nu caută, ca mulți alții, să-și repue viața, ei oftează numai din udincul inimei sale și zice: *ce să facem, așa ne-a fost soartea!... așa nu-a fost împărțit să pățim!... așa mi-a cîntat ursita, cînd m'am născut!*

Și de oare ce credința în puterea *Ursitei* și a *Sortii* e prefăcută, cum s'ar zice, în sînge și carne și din cauza aceasta operează instinctualmente și mehanic asupra lui, de-aceea Romînul, fie ori și cine ar fi acela, nu se poate răbda, cînd e lovit de vre-o nenorocire de-a nu se plînge asupra acestor două *Ursitoare*: de ce au fost ele atît de neîndurate cu dînsul, de ce i-au croit o soarte atît de rea, atît de tristă?

Iată, spre exemplu, cum se plînge și poetul *Andr. Mureșan* asupra *Ursitei* sale:

Să cred și eu *Ursitei*, ce lumea amăgește,
Cînd unuia-i dă toate, pe altul l-a lipsit;
Ca mama cea vicleană, ce pe un fiu iubește,
Pe altul îl departă de sinul ei iubit.

Și iarăși:

Dar unde mă voi plînge, pe cine să pun vina?
Așa mi-a fost ursita, din veac am fost merit
Să văd mărul de aur, dar să nu-l prind cu mîna,
Să fiu eu mărturie la cel ce-i fericit.

Romînul, în genere, cînd e pătruns de ce va reu, se servește mai cu samă de cuv. *soarte*. fără a mai spune: că ce fel de soarte e aceea: bună sau rea? d. e. *așa vrea soarta*, sau *mult să mai joacă soarta cu mine!* Iar cînd se află în cumpene cu starea sa viitoare, încît nu știe de-i va fi mai bine ori tot rau, zice: *mă las în mîna Sortii, ce-o vrea ea, aceea o fi!*

1). Frîncu și Candrea, op. cit. p. 148;—*Familia* an. XIX. p. 300;—și pretutindene în Bucovina.

La o întâmplare bună, din contra, zice mai mult: *Noroc mare*, de cit: *Soarte bună* d. ex: *Mare noroc m'o mai bătut*;... *mare noroc am avut*;... *mare noroc m'o aflat* sau *m'o găsit*. Cu toate acestea însă el totdeauna presupune și'n cazul acesta *puterea Sorții*, care i-a trimis *Norocul* sau ferecirea respectivă.

Cuv. *Soarte* așa dară îl întrebunțează mai mult spre a însemna printr'nsul un jug greu, ce-l poartă omul pe pământ, pe cînd cuv. *Noroc* mai totdeauna spre a însemna *întîmplări ferecile, casuri bune și norocose*¹⁾.

Am spus mai sus că în timpul de față nimăruî sau numai rar cui îi este dat să vadă *Ursitoarele* și să le audă cum și ce ursec. Cu toate acestea însă se află și acuma o mulțime de inși, și mai ales o samă de babe, care nu numai că pretind a fi văzut pe *Ursitoare* și a le fi auzit adeseori hotărîrea, ci tot odată a fi în stare de-a spune fie-căruia: care-i este *ursita*, ce *soarte* va avea în viitoriu, și de ce fel de *moarte* va muri.

Drept aceea poporul de jos, superstițios și plin de încredere în spusele și tilcurile acestor *preoți și preutese ale Ursitoarelor*, pe cari adeseori le numește el, pe lingă *Zodieri* sau *Păscălitori* și *Vrăjitori*, *Cărturărese* și *Vrăjitoare*, încă și *Ursitori* și *Ursitoare*,²⁾ tocmai ca și pe zicele din cestiune, dorind a-și cunoaște viitorul, nu odată aleargă la dinșii, ca prin darea sau punerea în cărți, prin căutarea în palmă și zodie, prin aruncarea bobilor, precum și prin întrebunțarea a o mulțime de vrăji și alte mijloace superstițioase, să i spue: ce stă scris despre dînsul în *cartea sorții*?

Însă dintre toți acești oameni plini de încredere în spusele și tilcurile zodierilor, cărturăreselor și a vrăjitoarelor, nime nu e așa de curios să-și cunoască viitoarea lor soarte ca *feciorii cei tomnatici* sau *burlacii*, cari nu s'au putut însura la timp, și mai cu samă *fețele cele slătute*, care de mult duc dorul măritişului.

Dar curiositatea acestora adeseori se mărginește mai mult numai la cunoașterea *ursitelor* sing. *ursită* și-a *ursiților* sing. *ursit*, adică la persoanele, care sînt *ursite* de către zinele *Ursitoare* ca să le fie soți³⁾: cine și cum vor fi aceștia? frumoși sau urîți? bogați sau săraci? tineri sau bătrîni? buni sau rai? blînzi sau rînzosi? isteți sau tontalai? și la cunoașterea timpului cînd se vor căsători.

Despre feciorii, cărora de mult le-a trecut acuma timpul de însurat și cu toate acestea încă tot nu s'au putut însura, se crede că *ursitele* lor sunt căsătorite cu alții, și pînă ce nu vor muri aceia, pînă atunci nu se pot însura, sau că atare babe rele *i-au legat*, adică au făcut tîrg cu *Ursitoarele* ca acestea, ori cît timp vor îmbla ei ca să se însoare, să le ascundă *ursita* (partea) din vederea ochilor ca să nu poată da în veci de dînsa.⁴⁾

1). *Familia* an. XIX p. 300.

2). Vezi: *Buciumul român, foae literară*, an. III. Iași 1878. p. 173;—și *Dat. Rom. din Bucovina*.

3). P. Ispirescu: *Legende* p. 33: „Dragii mei copii, v'ați făcut mari, mergeți de vă căutați *ursitele*, ca să intrați și voi în rîndul oamenilor”.

4). *Cred. Rom. din Bucovina*;—cf. și *Familia* an. XIX. p. 312.

Tot așa se crede și despre fete. Despre acestea încă se zice că trebuie să li se fi căsătorit *ursiții* cu altele, sau că încă le a făcut cine-va anume ca să nu se poată mărita la timp.

Deci atât feciorii cit și fetele, însă mai cu samă acestea din urmă, temindu-se ca nu cum-va să rămie până la moarte necăsătorite, se duc pe la vrăjitoare și le roagă ca să le facă pe *ursită*, adică nu numai să le desfacă legătura sau făcătura cu care sunt încātușate, ei totodată să le și spue: ori de le trăesc *ursiții* sau poate au murit? iar dacă trăesc să-i aducă ori de unde vor fi aceia și să-i facă ca să se căsătorească cit mai de grabă cu dinsele.

Și *Ursitoarele*, adică vrăjitoarele, la care și-au luat fetele refugiul, rostind unele *farmece de dragoste* precum și unele *vrăji de ursită*, îndată le împlinesc dorința, nu numai spunându-le soartea viitoare, ci și aducându-le *ursiții* și constringându-i pre aceia ca să le iee de soții.

De multe ori însă fetele, voind a-și cunoaște *ursiții* și viitorul, nu se mai adresează vrăjitoarelor, ci întrebuințează ele singure diferite mijloace spre acest scop.

Așa în diferite zile de peste an, dar mai ales în sara spre *Sf. Andreiu*, spre *Anul nou* sau *Sf. Vasile* și spre *Sân-Georgiu* leagă parii de prin garduri, topesc plumb, trezesc porcii de prin cotețe, pun peri de porc în vatra focului, și multe altele de acestea fac, prin care pretind a și cunoaște *Ursiții*, timpul cind se vor căsători, precum și soartea ce le așteaptă.

S. Fl. Marian.

Articolul acesta, desigur unul din cele din urmă studii ale sale, ne-a fost trimis de regretatul folklorist bucovinean, cu puțin timp înainte de a fi lovit de greaua boală, care i-a curmat firul vieții. Publicindu-l acum, ne îndeplinim o pioasă datorie către acel a cărui viață a fost închinată muncii conștiințioase și cinstită, asociindu-ne la frumoasa manifestare a „Junimei literare” din Bucovina întru comemorarea fostului nostru colaborator.

Viața Românească în Bucovina

— Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1900 —

După statistica făcută la 1900 se urcă numărul locuitorilor din Bucovina la 723.504 locuitori—în 1880 erau 568.453, iară în 1890 : 642.495—care se repartizează asupra diferitelor națiuni din țară precum urmează : *Românii* : 229.018, *Rutenii* : 297.798, *Germanii* (socoțiți și *Ovreeii*) : 159.486, *Polonii* : 26.857, *Maghiarii* : 9.516, *Slovacii* : 596, *Slovenii* : 108, *Italianii* : 119, *Serbi* : 6.

Românii au ajuns, în țara moștenită de la strămoșii lor, ca factor numeric, cu care se calculează în ziua de azi, în locul al doilea.

(Vezi : *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina, XI Heft. Die Ergebnisse der Volks- u. Viehzählung vom 31 Dezember 1900. Veröffentlicht von Anton Zachar. Czernowitz 1907*).

Spre a se putea vedea mișcarea populațiunii în decursul ultimelor trei decenii, în care timp s'a schimbat și raportul numeric dintre naționalități în mod așa de nefavorabil pentru Români, dăm pe pagina următoare o tabelă comparativă a statisticei făcute în anii respectivi.

Dacă scoatem din calcul fracțiunile naționale mai mici, care fluctuează neconținut și ne oprim la cele trei națiuni mai mari din țară, care constituie grosul populațiunii : Românii, Rutenii și Germanii (sub înțelesul *Ovreeii*), constatăm cu durere că *cel mai mic procent de creștere îl au în toate perioadele Românii*. Cifrele pe care ni le dă statistica oficială nu sînt cifrele cele adevărate. S'a observat poate că în aceste statistici nu se vorbește de loc de naționalități; ci de *limba de conversație*. Acest procedeu află explicație în raporturile naționale complicate de la noi și poate și în tendința ce se urmărea la făcutul statisticei. *La noi în țară există adecă locuitori cari aparțin unui popor fără să poată vorbi limba respectivului popor*. Cel mai mare procent de astfel de oameni îl au Românii. Mii de răzeși români, purtători de frumoase nume românești, în familiile cărora se păstrează amintiri din trecutul nostru glorios, și-au pierdut, trăind în contact zilnic cu elementul rutean cotropitor, *limba, fără de a și pierde conștiința originii lor*. Toți acești răzeși și mazili au fost trecuți în statistică, luîndu-se în considerare limba ce o

Populația din țară după limba de conversație în anii 1880, 1890 și 1900

LIMBA DE CONVERSAȚIE	Numărul celor ce vorbesc aceeaș limbă			Creșterea (+), respectiv descreșterea (-)					
	1880	1890	1900	1890 față de 1880		1900 față de 1890		1900 față de 1880	
				absolut	în procente	absolut	în procente	absolut	în procente
1 Românește	190.005	208.801	229.018	+ 18.296	+ 9.62	+ 20.717	+ 9.95	+ 39.013	+ 20.53
2 Rusește	239.690	268.867	297.798	+ 28.677	+ 11.96	+ 29.431	+ 10.97	+ 58.108	+ 24.24
3 Nemțește	108.820	133.501	159.486	+ 24.681	+ 22.68	+ 25.985	+ 19.46	+ 50.666	+ 46.74
4 Policește	18.251	22.604	26.857	+ 5.353	+ 29.33	+ 3.253	+ 13.80	+ 8.606	+ 47.15
5 Maghiari	9.887	8.139	9.516	- 1.748	- 17.69	+ 1.377	+ 16.92	- 371	- 3.75
6 Slovaci	1.738	536	596	- 1.202	- 69.16	+ 60	+ 11.19	- 1.142	- 65.71
7 Sloveni	38	28	108	- 10	- 26.32	+ 80	+ 285.71	+ 70	+ 184.21
8 Halieni	24	18	119	- 6	- 25.00	+ 101	+ 561.11	+ 95	+ 395.83
9 Serbi-Croați	-	1	6	+ 1	-	+ 5	+ 500.00	+ 6	-
	563.453	642.495	723.504	+ 74.042	+ 13.03	+ 81.009	+ 12.61	+ 155.051	+ 27.28

întrebuințează zilnic și nebăgîndu-se în seamă declarația lor că sînt Romîni, la cifra atît de umflată a Rutenilor. Multe sate din Bucovina au populație amestecată : *Romîni și Ruteni*, și e explicabil, dacă Romîni din aceste comune vorbesc amîndouă limbile, ba e constatat că in multe sate de felul acesta numai Romîni vorbesc rusește, pe cînd Rutenii nu vorbesc romînește de loc. Astfel de locuitori romîni au fost trecuți aproape fără excepție in numărul populației rutene. Aici se poate vedea tendința despre care am amintit mai sus. Aceste sînt exemple generale dar sînt și multe altele singuraticе. Comuna Ipotești de lîngă Suceava e locuită in mare parte, aproape exclusiv de Romîni, cari de ani de zile duc o luptă desperată pentru c stigarea rnei școli romînești, și de sigur ei vor fi trecuți in suma Rutenilor ; și comune de acestea sînt mai multe. Ar mai fi de amintit și stările anormale, care se pot constata la aș  zisa pătura cultă romînească din țară ; aici domnește o adevărată incilcire a limbelor, mai rău decit cea dela turnul Babilonului. Cine cunoaște referințele dela noi, va inț lege că un procent insemnat din aceste familii a fost trecut pe sama altor popoare, mai ales pe sama Germanilor și Polonilor. Să nu uităm apoi că granița de nord e deschisă și nu exagerăm vorbind de un puhoiu, care se revarsă incontinuu tulbure și furios asupra m noaselor șesuri ale Bucovinei, și aș  năpădite de destule lăcuste. O parte mare a inv torimii rutene din Bucovina e de origine galițiană precum in general un procent insemnat al intregii p tute culte din țară, dacă nu chiar majoritatea absolută e de proveniență galițiană.

Ni se spune că la liceul din Coșman ințiințat inainte cu c țiva ani studiază un contingent bun de elevi galițieni, cari desigur după absolvirea studiilor nu se vor mai intoarce in patria lor, ci vor r m nea in m noasa Bucovină. Acesta nu-i un fenomen singurit in felul său, ci se poate constata că Rutenii caută să-și realizeze, la noi in țară unele din postulatele lor, pe cari nu le pot realiza in Galiția din cauza Polonilor. Invaziunea celor culti nu e aș  de periculoasă și de intensivă ca cea a *calicilor, argașilor și muncitorilor* de toate breslele. Te apucă o groază c nd vezi cum in dreptul satelor celor mai romînești răsare pe incetul cite o colonie de Boici și Mazuri cu părul de buchii și ochii spălăciți, cu apucături r p rește. In apropierea Sucevii o colonie intreaag  : *Bulaiu*, pe drumul dintre Șcheia și Stroiești una in facere, pe moșia boerului din Costina alta și aș  mai departe. Să nu uităm că in numărul Rutenilor sînt trecuți la facerea statisticei și *Lipovenii*, care locuiesc in Bucovina in număr de 7000. Numărul Rutenilor galițieni era deja la 1870 de 4,261, iar la 1900 s'au aflat in Bucovina 44.539 Galițieni, cari in marea lor majoritate vor fi desigur Ruteni. Pe c nd elemente absolut străine de țara noastră năvălesc și cuprind locurile noastre, ai noștri trec in Rom nia sau se duc drumul pierzării la Canada.

Rele auspicii pentru statistica din 1910!

Am indus numai unele din cauzele, care ne explică schimbarea ra-

portului numeric dintre Romîni și Ruteni. Cu 10 ani în urmă, dela datele din statistica noastră, adevă la 1870 raportul era cu totul altul.

<i>Romîni</i>	. . . . .	209.116	la	%	40.8
<i>Ruteni</i>	. . . . .	189.195	"	"	36.3
<i>Germani</i>	. . . . .	40.065	"	"	8.8
<i>Ovrei</i>	. . . . .	47.754	"	"	9.5
<i>Poloni</i>	. . . . .	2.475	"	"	0.04

După zece ani raportul se schimbă de tot în defavorul Romînilor. La 1880 avem următoarea statistică :

<i>Romîni</i>	. . . . .	190.005
<i>Ruteni</i>	. . . . .	239.900
<i>Germani</i>	. . . . .	108.820
<i>Poloni</i>	. . . . .	18.251

iar de aici înainte merge rapid tot în jos pentru noi și în sus pentru ceilalți. De unde la 1870 eram chiar *după statistica oficioasă* cu 35.741 mai mulți decît Rutenii astăzi sîntem cu 68.780 mai puțin decît ei.

Un fenomen curios la noi în Bucovina este și acesta. Teritoriul locuit în majoritate de Romîni, adevă partea sudică și sudvestică nu este un teritor compact național, ci împetriștat cu toate neamurile ce locuiesc în Bucovina. Orașele sînt ocupate cu desăvîrșire de străini, în mare parte de Ovrei, iar la țară află Germani, mai toți cîți se află în Bucovina locuiesc în partea ocupată de Romîni, Ruteni, împrăștiați în toate districtele, Unguri, Lipoveni, Slovaci, Poloni. Teritoriul ocupat de Ruteni, partea nordică și vestică este mult mai compactă în privința națională. Din 94.524 locuitori ai districtului Coșman 83.419, deci aproape totalitatea locuitorilor sînt Ruteni, pe cînd cel mai favorabil raport pentru noi este în districtul Gura-Humorului, unde dintre 55.492 locuitori, 38.427 sînt Romîni și în districtul Rădăușului, unde din 81.602 locuitori 47,919 locuitori sînt Romîni.

În Bucovina sînt 4 districte în care majoritatea absolută o au Romîni și anume : districtul Sucevei, Gurei-Humorului, Cîmpulungului, și Rădăușului, trei districte în cari Rutenii au majoritatea și anume districtul Coșmanului, Vijnitei și al Cernăuțului. Cele patru districte politice cu majoritate romînă ocupă un teritoriu de 5499.65 km.² adevă mai mult de jumătate din întreaga suprafață a Bucovinei (Bucovina are un areal de 10.424 km²) și au o populațiune de 252.887 între cari 151.803 Romîni. Cele trei districte politice cu majoritate ruteană ocupă 3213.46 km.² adevă cam 30% și au o populațiune de 264.359 între care 195.358 Ruteni, de unde rezultă că în cele trei districte locuite de Ruteni populațiunea e mult mai deasă,¹⁾

În districtele cu majoritate romînă locuiesc în mediu cite 46 pe un km², în districtele cu majoritate ruteană însă în mediu cite 82 pe un km² : cel mai des locuit district, afară de capitala, e districtul Siretelui cu 117 pe un km², apoi districtul Cernăuțului cu 114 pe un km², apoi vine districtul Coșmanului cu 113 pe un km² și abia Suceava cu 110 pe un km², cea mai mică populație o are Cîmpulungul cu 24 locuitori pe un km², după care vine Rădăușul cu 45 pe un km².

Populațiunea în țară, în anul 1900, după limba de conversație.

No.	DISTRICTUL	Romini	Ruteni	Germani	Poloni	Maghiari	Slovaci	Sloveni	Italiani	Sirbi, Croați	Suma
I	Cernăuți oraș	9,400	13,030	34,441	8,601	37	250	6	1	1	65,767
II	Cernăuți-district	23,184	58,378	13,395	3,301	2	22	—	—	—	98,282
III	Gura Humorului	38,427	1,472	12,194	2,665	702	30	—	2	—	55,492
IV	Cimpulung	28,205	7,342	16,843	1,159	8	85	95	114	2	53,853
V	Coțman	129	83,419	2,167	1,757	—	52	—	—	—	94,524
VI	Rădăuți	47,919	8,864	21,493	1,007	2,226	86	6	1	—	81,602
VII	Siret	16,171	26,155	10,012	1,754	6,396	11	—	—	—	60,499
VIII	Storojineț	28,030	34,308	15,219	2,403	—	29	—	—	2	79,992
IX	Suceava	37,252	11,269	11,549	1,702	145	21	1	1	1	61,940
X	Vijnița	301	53,561	15,173	2,508	—	10	—	—	—	71,553
	Bucovina	229,018	297,798	159,486	26,857	9,516	596	108	119	6	723,504

căci pe un teritor mult mai mic ele au o populațiune mult mai mare, și că raportul lor numeric față de celelalte popoare ce locuiesc pe teritorul acesta e mult mai favorabil decât la Romîni.

Mai rămîn districtele mixte și anume Siretul și Storojinețul. Aceste două districte au la un loc 140.491 locuitori, dintre care majoritatea relativă, adică 60.463 (26.155 în districtul Siretului și 34.308 în cel al Storojinețului) o au Rutenii, iar 44.201 (16.171 în districtul Siretului, iar 28.030 în cel al Storojinețului) sînt Romîni.

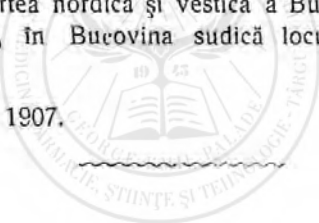
Orașul Cernăuți, capitala țării avea la un loc cu suburbiile, după statistica din 1900, 65.767 locuitori dintre care 34.441 erau Germani (Evreii subînțăleși), 13.030 Ruteni, 9.400 Romîni și 8.601 Poloni.

Pentru o supraprivire mai ușoară, a se observa tabela statistică de pe pagina precedentă.

Pe cînd în districtele rutene ale Coșmanului și ale Vijniței numărul Romînilor e disparent—129 Romîni în districtul Coșmanului și 301 în cel al Vijniței, probabil preoți și funcționari aruncați în marea slavismului,—numărul Rutenilor în părțile romînești e mult mai mare. Cel mai mic contingent e în districtul Humorului, unde totuși ajunge cifra de 1.472, pe cînd la Cîmpulung e de 7.342, la Rădăuți 8.864, iar la Suceava de 11.269. Pe cînd în partea nordică și vestică a Bucovinei a dispărut ori și ce urmă de Romîn, în Bucovina sudică locuiesc în mase compacte 28.947 Ruteni.

Cernăuți, în Iulie 1907.

Gt.

Scrisori din Ardeal

O aniversare și Világos.—Manopere „patriotice“ și Croații.—
Spre Sicilia și *Supplex libellus*.—Din inimă.

În Austria se clatină stâlpii monarhiei Habsburgilor, căci nu există un popor, o rasă dominantă, pe care să se poată răzima casa domnitoare în alcătuirea și susținerea unității de stat, stat național. Trebuie, dar, să se mute centrul monarhiei la Budapesta, inima viitorului imperiu maghiar, care va domina prin cultura maghiară, prin superioritatea sa economică, industrială și comercială, întreg Orientul european: o regiună (Ungaria maghiară) din Adriatică, până în Archipelag...

„Fantazie, fantazie!...“

Cam așa vorbeau imperialiștii maghiari, care au ajuns și se chinuesc astăzi în *horror vacui* pentru viitor, stînd la cîrma țării.

Și ca dovadă de întemeierea aspirațiilor lor, lăsăm să urmeze cîteva indicații de loialitate, sinceritate și cumiție politică, față cu casa domnitoare, pe care... vor s'o „naționalizeze“,—ca și pe naționalități.

Cu ocaziunea serbării aniversare a 40 de ani dela încoronarea de rege al Ungariei, M. Sa venind în capitala regatului său, în timpul acesta al guvernului „imperialist“ Wekerle-Kossuth-Andrassy, nu a fost întîmpinat cu feerica lumină a palatelor, cu alai și convoi de aristocrați în calpacuri (kalpak) și „atîle“, după strămoșescul uz unguresc (ca și polonez....); nu a fost primit cu o solemnă oficialitate prin.... de-ai poliției, *id est* ai stăpînirii, ci, de plebea proletară.

Plebea proletară—alături cu tăcerea mormintală a „consilierilor intimi“—a isbucnit în accente de bucurie și în triumf a dus poporul, adevăratul popor, prin penumbrele stradelor Budapestei, la palat, pe M. S. *Francisc Iosif I*, strigînd și aclamînd:

— *Trăiască Regele!*

Este împăratul și regele, care a rînduit dreptate poporului, votul de obște,—pe care „loialii“ săi slujitori nu se rușinează a nu-l aduce la îndeplinire, vestîndu-se pe sine și de sinceri, pe cînd păstrează în inima lor gînduri ascunse....

La serbările oficioase ale aniversării încoronării M. Sale Regelui,

rostitu-s'au discursuri *seci* și *ingîmfate* în fața blindului, bunului și bătrînului Suveran, de vorbitori din șirul clericilor și mirenilor oligarhi. Și....

Și Regele, care venise să stea mai mult timp în iubita sa capitală, pentru a rezolva încurcăturile meșterilor coaliționiști,—se întoarce, prin surprindere, la Viena (Kaiserstadt!).

O, voi, loialilor frați „maghiari!“

Dar să căutăm a ridica oborocul, ca să vedem lumina....

...Era în ajunul serbării aniversare a încoronării Regelui, care de patruzeci de ani poartă coroana Sfîntului Ștefan, avînd porecla de „cel mai constituțional rege“.

Eșise bătrînul monarh, pe seară, în balconul splendidului castel din Buda, care reflecta umbre întinse sub bătaia lunii și imagini tremurătoare în Dunărea adîncă....

Din umbră, o ceață se desprinde și îi împăinjenește ochii....

Să fie *umbra* lui Eugen de Savoya, înviat în falnicul bronz, care cere răzbunare pentru nerecunoștința pigmeilor ce parveniră și care au uitat că Austria i-a mîntuit din ghiara Turcului?...

Bătrînul se cutremură... Vede clar: Măreț, falnic, liniștit, demn, privește bronzul din înălțimea sa; privește, dar... în al bătrînului suflet se ridică conștiința întunecimii de patimi a sufletelor perverse, ascunse în negrele palate de peste rîu... Deodată o lumină feerică se revarsă dintr'un castel, de parea un rîu de foc... numai lumină!... văpae!...

Zimbește bătrînul—de veselie ori ironie?—și esclamă: „Világos!“

— Ce e asta?

— În toată bezna „dinastică“, saturată de patriotizm—este numai o casă luminată (pe ungurește: világos!) „în onoarea“ regelui, și acea casă, acel palat, e locuința fiului detronatorului *acestui rege*, azi consilier regesc și ministru al monarhului nostru, d. *Kossuth Franczi*.

— „*Világos*“ îi mai zice și unui orașel (Șiria pe romînește) din comitatul Aradului, unde revoluționarii unguri au depus armele, la 13 August 1849.

— Oare la ce se va fi gîndit monarhul?

— La tatăl, *Kossuth Lajos*, ori la fiul, *Franczi*? La *Világos* cri la „világos“?

— Ori la amîndoi, ori la amîndouă?

— Ori și la trecut, ori și la prezent, ori...

— *Quantum mutati ab illis!*

— Și totuși, ar zice poetul cel mare: „Alte măști, aceeași piesă...“

*

Cine nu știe despre goanele ce se fac la noi, contra reprezentanților naționalităților, goane care au ajuns la extrem, la paroxizm, priu-

procedura majorității parlamentare față cu demnul, cumintele și vigurosul luptător român dr. *Al. Vajda-Voevod!*

Dar ultimul „glas armonic”, —afară de haita în chestie, ai cărei eroi au fost cei doi președinți: Wekerle (al ministerului) și Iusth (al parlamentului),—a trebuit să-l dea Kossuth, pentru a caracteriza cu virii și îndesat „liberalismul” obstrucționiștilor de altă dată (kossuthiștii, contra guvernului Tisza). Căci deși în schimbul votului obșteșc s'a asigurat actualului guvern „mina liberă” (intemeiată pe faimosul și încă în Ungaria neistovitul principiu: *divide et impera!*) în afacerile interne,—guvernul, fără a fi împlinit într'un an de zile întreg îndatorirea sa fundamentală față cu Coroana, față de care a capitulat în chestia armatei (chestie cu care coaliția a răsturnat prin obstrucție și alegeri guvernul Tisza),—ș'a întins, „mina liberă” și asupra zugrumării autonomiei *Croației*.

Cu noi naționalitățile, crezind că au isprăvit (legea Appony, restricția drepturilor servitorilor și muncitorilor, prelungirea legii judicaturii curiale în materie electorală—cînd li se cere votul universal!) porunca lui Kossuth răsună:

— *Moarte Croației!*

Dar nu va strica să luăm mai dela obîrșie analiza problemei ce ne stă în față.

În piața preafrumosului, extrem de curatului și binerînduitului oraș Zagreb (Agram), unde marele slav, răposatul episcop Strossmayer, păstorînd ani îndelungați, a întărit temeliele credinței, învățăturii, naționalismului și patriotismului poporului său,—se înalță un falnic erou în bronz, *Ielacici*.

Cine n'a auzit de acest erou și spaimă a rebelilor maghiari, înaintea luptător în apărarea cinstei militare, a drepturilor habsburgice și a libertății patriei sale restrînse, Croația, în anii 1848—49?..

Călare, cu sabia întinsă, bronzul din piața capitalei Croației arată spre... capitala Ungariei.

Și precum acum o jumătate de veac și mai bine pe cîmpul deschis cu arme omoritoare,—acum, cu armele cuvîntului, Croații au dus lupta de apărare, în parlamentul țării noastre.

Lupta s'a dat cu bărbăție.

Cei 40 de deputați, delegați ai dielei croate în parlamentul ungar, au intrat în focul luptei, ajungînd la obstrucție chiar, în discuția și în opoziția făcută contra legii drumurilor de fer din Croația, prin care actualul guvern și-a propus să modifice *statu-quo* de pîn'acei, dînd un mai mare amestec, deschizînd o ușă mare, influenții maghiare, de maghiarizare, în Croația.

Cei ce au răsturnat guvernul Tisza prin celebra lor obstrucție, acum, ajunși la cîrmă și înspăimîntați de întinderea discuției—în limba croată—la ce remediu *liberal* au recurs?

Energice și corect parlamentarei lupte a Croaților le-a răspuns, intervenind în mijlocul desbaterilor, îngrijorat, șeful celui mai mare partid, ministrul de resort *Kossuth*, făcând *propunerea* următoare :

În locul art. 1 al proiectului din cestiune (prezentat de însuși *Kossuth*), să se pună un nou text, prin care să se spună că la căile ferate ungare sînt a se aplica funcționari cetățeni ungari care știu ungurește, iar în Croația cetățeni ungari (Croația e autonomă) care știu și limba croată. Art. 2—58 (va se zică, întreg proiectul, cu chițibușuri) se retrag, iar pragmatica funcționarilor se va pune în vigoare pe calea ordonanțelor (liberalism și respectarea autonomiei?) ministeriale.

Propunerea aceasta e primită cu aplauze, abandonîndu-se dar întocmirea unei legi, prin aprobarea prealabilă a unor ordinațiuni ministeriale.

Și acesta e constituționalism și liberalism, într'o țară cu... veleități de *Imperium Hungarorum* ?

Profitul nostru, din înțeleapta politică centralistă-maghiară, va fi că după ce noi, naționalitățile, ne-am grupat împreună în parlament, Croații, care de-acum sînt la cuțite cu Ungurii, din prieteni (nu și miluiți, ca Sașii) ce li-au fost, devenindu-le dușmani lor, ne vor fi mai apropiați nouă și mai apropiați... prietenilor... prietenilor...

Impetuozitatea coaliției mai e o dovadă de nevroză politică, de o slăbire, care numai cu mijloace extreme se poate trata, mijloace care și omoară.

Și în consecință, vom folosi aci vorba cumintelui bătrîn politician român de vie memorie L. Catargiu :

— Toamna se numără bobocii !

Ori cite ar fi neajunsurile noastre, ale Romînilor, și peste tot ale naționalităților din patria noastră, care sîntem tratați și cu legi restrictive și cu procurori speciali și cu jandarmi, dar—și tocmai și mai ales pentru aceste motive—nici poporațiunea maghiară nu este scutită de înge-nunchiare, ruinare, expatriare, de... grija oligarhiei dominante politicește.

În America se creează, după o mare țară slovească, din contri-buirile de poporație ale țării noastre în primul loc, și o țară ungurească a muncii. Dar, vai! durere, și de-ai noștri, Romîni, merg destui, mai ales fiindcă în Romînia sînt rău plătiți și mai rău ținuți și tratați...

În această ordine de idei, ne-a venit în minte că un Episcop român, preocupat de mîngierea prealabilă a sufletelor *catolice* ale emigranților, i-a însoțit pe drumul mării până în Sicilia... pe cînd alți Episcopi *romîni* se sbuciumau cu gîndul la nevoile neamului nostru.

Aci este un trist adevăr, care dă explicarea următoarelor învinuiri, făcute cu bună credință, și care amarnic ne dor, pentru neputințele noastre în fața situației :

„Fii ai lui Dumnezeu sînt Polonii din Posen, pe care nu-i pot răpune silințele cele mai mari ale celei mai puternice împărății. Aceia nu

merg cu *supplex libellus*, ci primesc lupta, pentru care sînt pregătiți cu toții. Și „Filistenii”? Cine sînt Filistenii? Ne-ar putea răspunde cutare senini și grași egoiști ai Romînilor din Ungaria?¹⁾

Este adevărat că noi sintem încă la *supplex libellus Valachorum* (Adresa mitropoliei *gr. or. rom.* către monarh, în contra legii Apponyi), —dar nici măcar acolo nu sînt *toți* prelații *romîni*!

Nici deputații nu sînt toți în parlament, cînd îl străimtoresc drojdiile parlamentare pe *Vajda*;

Nici de „*Filistenii*” nu ducem dor;

Nici... n'am putea răbda atîta, de n'am avea credință, așteptînd pe :

... fătul ăst' al patimii amare
Și-al dorului, ce moare 'n așteptare.
E solul sfînt... înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.²⁾

*

Luptele dintre partidele zise istorice din Romînia au, pentru noi, puțină importanță ca lupte de principii. Gospodăria singuratecelor guverne iarăși o judecăm nu după presa opoziției, ci după rezultatul muncii, ce rămîne, după plecarea unui guvern. Și ne mai orientăm, după vorbele somităților politice, care fac ceea-ce spun.

În consecință, bunul simț romînesc ni s'a revoltat, cînd am auzit că *un european* din regat, care e la înălțimea unei lungi cariere politice, glumește, vorbind despre frații săi de sînge:

— Cine vrea să mănînce *omelette*, trebuie să spargă întăi ouăle.

Acele nu sînt vorbe de om care te ia sau pe care să-l iai în serios,—cel puțin așa judecăm noi „Ungureni”.

Întregă suflarea romînească din Ardeal, se simte sufletește mai apropiată de lînerimea liberală și democrației ieșiți din urnă la ultimele alegeri parlamentare, și așteaptă mult dela actualul parlament pentru scumpa Romînie, deci și pentru Romînism, dar totuși — după modesta părere a subscrisului—remarcă o lipsă...

Să ne lămurim!

Fără a socoti de inomisă o amănuntă analiză a stărilor din Romînia, fără să ne avîntăm la pretențioase comparații și inducțiuni, noi credem că toate îmbunătățirile promise și puse în lucrare de actualul guvern serios, tare și cinstit, nu vor putea răsbi biruitoare, prin nămolul și peste zăgazarile *moravurilor învechite*...

În același timp, vedem că Bulgaria barbară în moravuri e în plin progres față cu Romînia, și că jur împrejur se lărgește dreptul de parti-

¹⁾ Neamul Romînesc I. 507. (N. Iorga).

²⁾ Clăcașii, de O. Goja.

cipare a mulțimii la îndrumarea sorții sale, dovedindu-se de bun lucru, această lărgire.

Se simte doar, și în România, ca și la noi, același puls care a dat noua viață, vie, tină, reală, putredei Austriei, îndrumând în spre bine—pentru rominism—până și pe naiva și neorientata Bucovina.

Sufletul ni-e mîngăiat de gîndul altor vremi, spre ale căror orizonturi senine fantazia își deschide drum, și ajungem să vedem că țărănul român nu mai vrea sînge și are pămînt și conștiință; și s'a renăscut un neam mare și viguros, din cuibul său,—ca paserea Phoenix...

Mehadia. Iulie 1907.

S. Secula.

Afacerea Vaida și comisia de imunitate.—Alianța cu socialiștii.—Obstrucția Croaților

În urma propunerii de la 10 Iunie a deputatului român dr. Iuliu Maniu, afacerea Vaida a ajuns înaintea comisiei de imunitate a Dietei ungare. Lucru ciudat însă: deși inimosul român a fost scos cu forța din sala de ședință și de pe culcuarele parlamentului, deși Maniu a numit pe vre-o zece dintre cei mai agresivi deputați unguri,—în fața comisiei nu s'au găsit de cit doi care să recunoască participarea lor la comiterea scandalului. Și aceștia doi (Șvabul renegat Hentaller și Evreul botezat Somágyi Alador) au mărturisit doar atîta, că au *vroit* numai să lovească pe Vaida, dar nu s'au atins de el, neîncăpînd de *ceilalți*, pe care însă comisia de imunitate nu-i va afla nici până la toamnă, deoarece toți cei interogați—tăgăduesc!

Iată vitejii și cavalerii Maghiari.

Sesiunea actuală a Camerei ungare se și încheie, fără ca onorabila comisie de imunitate să vină cu vre-o propunere în afacerea aceasta. Și chiar la toamnă, după redeschidere, e sigur că nu i se va da d-lui Vaida nici o satisfacție pentru insultele ce a suferit.

O probă mai mult, că n'a fost bine inspirat clubul naționalităților cînd a sfătuit pe amicul Vajda să nu meargă la ședințele parlamentului nainte de a deferi afacerea d-sale comisiei de imunitate. Ci să fi mers Vajda la ședințe îndată dupăce, respingînd propunerea de urgență a lui Maniu, Kossuthiștii și-au dat arama pe față și au arătat că îndeplinesc numai o formalitate de regulament, iar nu impun comisiei de imunitate să lucreze serios și să grăbească a propune satisfacție pentru cel ofensat.

*

În timpul din urmă presa noastră și cea maghiară au discutat mult alianța cu socialiștii internaționali (căci sînt și socialiști maghiari naționaliști!). Chestia a fost adusă în publicitate de „Budapesti Hirlap“, organul lui Appony, care denunța pe socialiștii din Budapesta că s'au aliat cu „dușmanii țării, cu naționalitățile“. „Tribuna“, înregistrînd comunicatul organului guvernamental, a spus că în vederea realizării unor

puncte comune din programul celor două partide (cum e de pildă sufragiul universal) s'ar putea, într'adevăr, încheia o alianță. Șefii celor două partide și tratează asupra afacerii și ajungînd la o înțelegere, n'ar avea nici un motiv să tăinuască legătura ce s'ar încheia. „Népszava“ a venit apoi și a constatat, că alianță nu se poate încheia cu partidele celor trei naționalități, care tolerează și ele în sinul lor elemente cu tendințe de a exploata masa poporului.... O acuzațiune absolut gratuită.

Adevărul este că șefii socialiști dela Budapesta ar pretinde ca partidele naționalităților să abandoneze orice aspirațiune națională și lupta s-o poarte numai pe chestii economice. Limbă, cultură națională, religie și obiceiuri strămoșești, să fie escluse din programe.

Cu acest preț nu se va găsi însă nici un Român, Slovac ori Sîrb care să pledeze pentru o alianță cu socialiștii. Noi ca *neam* vrem să trăim pe pămîntul acesta și în momentul în care am admite teoria socialiștilor internaționali, nici n'ar mai fi nevoie de alianța lor: partidele ungurești ezită a da votul universal mai ales de teamă că astfel se vor întări naționalitățile; în momentul în care am renunța la aspirațiunile noastre naționale ori cel puțin să primim condiția ca sufragiul universal să fie legat de știința limbii ungurești, n'ar mai sta la îndoială, ci ar veni cu proiectul de lege privitor la sufragiul universal. În schimbul chiar a celor mai largi drepturi cetățenești, noi nu vom renunța însă niciodată la drepturile naționale și sufragiul universal îl pretindem pe temeiul admis deja în Austria: *ca un mijloc de a ne întări neamul!* Vom lupta pentru el și fără alianța socialiștilor.

D'asupra tuturor celorlalte chestii, azi în Ungaria predomină *conflictul dintre Croați și Unguri*. Pe vremea de strîmtoare (cînd lupta contra Vienei), se știe: actuala coaliție maghiară a încheiat alianță cu opoziția croată. Ajungînd însă la putere, prima grijă a lui Kossuth a fost să aducă un proiect de lege, în virtutea căruia în regatul croat, cu largă autonomie națională, la căile ferate limba oficială să fie cea maghiară. Cei 40 deputați croați din Dieta ungară (*delegați ai Dietei croate dela Agram*) au purtat însă o luptă strașnică împotriva proiectului întocmit de Kossuth. Două luni de zile, aproape, în Dieta din Budapesta nu s'a vorbit de cît croaștește, lucru ce nu s'a mai îndeplinit de la 1867 incoace. Formală obstrucție! Li s'a retras cuvîntul într'o zi la 15 Croați, dar ei nu s'au lăsat. Cînd au văzut că nu poate birui cu ei, guvernul maghiar a venit cu un proiect în virtutea căruia a și fost autorizat ca în ce privește limba, pe calea *ordonanțelor* să introducă ceea ce vroia prin lege. Croații s'au retras atunci atît din Camera deputaților cît și din a magnaților. La Agram au fost primiți cu o nemai văzută însuflețire iar în Croația întregă demonstrațiunile contra Ungurilor se țîn lanț. Nu e cruțat nici noul ban, Radoczay, numit în locul lui Pejacevich, care nu a putut dezarma obstrucția croată, ci Croații îl boicotează și pe cale socială, escludîndu-l pînă și dela casina (club) lor națională. Au convocat apoi

Dieta (douăzeci deputați pot întotdeauna să ceară aceasta presidentului) dar guvernul maghiar printr'un decret regal a și prorogat-o, ca astfel Croații să nu poată protesta.

Deputații lor au lansat însă zilele acestea un manifest, în care între altele, spun:

„Delegații croați au protestat în mod sărbătoresc împotriva acestei schimbări unilaterale a unui pact *de drept constituțional*, și au declarat că *nu vor recunoaște o lege care consfințește o limbă străină pe teritoriul Croației*.

„Acum Banul a ajurnat camera. Noi vom păstra mandatele noastre de deputați și socotim ca o înaltă datorie a noastră de a urma înainte lupta neînduplecată în Camera comună croato-ungară.

„Ungaria niciodată nu a respectat pactul fundamental făcut cu Croația, ci supt motivul *unității fictive a statului* a violat neconținut drepturile Croației. Dar cu violarea cea mai nouă a pactului fundamental, Ungurii au zguduit din temelie raportul actual constituțional dintre Ungaria și Croația.

„Intrînd în Camera ungurească, noi am declarat că nu vom pune în discuție marile noastre plingeri, până nu se vor realiza reformele democratice în Croația. Dar guvernul unguresc nu a respectat această învoială, *el și-a călcat* cuvîntul, stîrnind nouă conflicte. Este urmarea naturală, ca noi să ne simțim scutiți de orice altă îndatorire. Vom lupta și de aici încolo împotriva introducerii pe furiș, prin contrabandă, a limbii ungurești și împotriva domniei Ungurilor în Croația. Vom reclama acum nu numai dreptul limbii croate la căile ferate, dar vom reclama și celelalte deziderate.

„Scopul nostru va fi mai întău *de-a face cu neputință activitatea ilegală a guvernului comun* și de-a împiedica ilegalitățile Banului. Dacă poporul croat va sprijini bărbătește și cu solidaritate acțiunea noastră, atunci se va naște o nouă situație politică a cărei urmare necesară va fi *revizuirea raportului dintre Croația și Ungaria*“.

Cu un cuvînt, prietenia dintre Croați și Unguri este desfăcută și ceea ce Eugen Brote căuta să înjghebeze încă la 1892: *Croații să lupte alături de Romni*, se realizează grație șovinismului maghiar. În viitor, este de așteptat, cei 40 Croați din Camera ungară nu vor mai tăcea cînd guvernul va veni cu legi care jignesc interesele naționalităților (cum s'a întîmplat cu proiectul Appony), ci vor sări să lupte alături de noi, știind acum din *proprie experiență* că după ce guvernul termină bine o campanie împotriva naționalităților din Ungaria, merge nainte și caută să-i slăbească pe Croați, a căror autonomie națională place tot așa de puțin șovinismului maghiar, cît a plăcut autonomia transilvană, pe care au desliințat-o la 1848, iar pe regele încoronat la 1867 l'au cumpenit să consfințească acel act contra căruia Romnii au protestat cu tărie... Așa pot păți și Croații, dacă nu se vor deștepta la vreme.

Leandru

Cronici Bucureștene

Julie

Am scris *Julie* d'asupra rîndurilor ăstora, aiții ar fi scris *Juliu*; dintre aceste două numiri, eu prefer... pe a treia: *luna lui Cuptor*, cum o porecleau părinții noștri mai pe romînește, mai pitoresc și mai neme-rit. Curat cuptor! Acei despre care merge vorba că „se hrănesc cu su- doarea poporului“, știu că or să se îngrășe în vara asta, fiindcă niciodată alimentul acesta—urît aliment!—n'a fost mai în abundență.

Pe o asemenea căldură nu-i de mirare că chiar secretele de Stat transpiră, și așa aflarăm că ne-am împăcat cu Grecii, ceea ce era fi- resc dealtminteri, dat fiind că la o temperatură atît de ridicată toate cor- purile intră în *fuziune*. Să ne bucurăm că relațiunile noastre comerciale cu Grecia s'au restabilit, că România va continua să exporteze în Grecia moșteniri de milioane, iar nouă Grecia ne va da în schimb țiri, mastică de Hio, administratori de moșii și... Injurături; Domni fanarioți se știe că nu mai importăm, Romîni refuzînd să mai consume astfel de marfă.. Să ne bucurăm și să salutăm evenimentul cu căldură, firește cu o căl- dură de 30 grade la umbră. Nu doară că întreruperea pacinicelor rapor- turi dintre România și Grecia putea să aibă urmări prea primejdioase.. Oricît de belicoși am fi fost și noi—popor de uscat muntos—și Grecii— popor de mare,—nu ne dădea voie să ne batem... Geografia; precum Istoria naturală nu îngăduie ciocniri războinice între șoimul care înnoată în valurile profunde ale norilor și între guvidia ce zboară 'n fundul pră- pășioaselor ape. Prin urmare, șoim romîn și guvidie hellenă, dacă nu din dragoste, împrieteniți-vă măcar pentru motivul că un contact vrăjmă- șesc între voi nu e cu putință.

Și iată cu.n împăcarea romîno-greacă ne-a vîrît în diplomație, iar diplomația ne conduce în mod firesc la Ambasadori.

Grădina Ambasadori,—unde joacă o trupă cu multe elemente de valoare, sub conducerea artiștilor Nottara și Niculescu-Buzău,—cu toate că mult mai vastă decît celelalte grădini, Rașca și Oteteleșanu, la un loc, este totuși mereu tixită de public, mulțumită negreșit și jocului ar- tiștilor, și atracțiunii unor spectacole picante și înveselitoare, dar mai cu seamă ieftinătății prețurilor de intrare. Dealtminteri, și celelalte grădini

pomenite fac excelente afaceri. Faptul acesta vădește tot mai mult nevoea întemeerii unui mare teatru popular în București. Singur, Teatrul Național nu poate îndestula nevoia de artă, din an în an mai puternică, a populației. Teatrul Național cultivă un gen de piese mai totdeauna superior nivelului intelectual al marelui mulțimi. Și apoi, el este și neaccessibil acesteia prin prețurile prea mari, și uneori chiar scandaloase, la reprezentațiile date de stele ale scenelor din streinătate, ba chiar de nebuloase obscure, care speculează fără sfială nevindecabila slăbiciune a protipendadei noastre pentru tot ce poartă etichetă exotică și în deosebi franțuzească. Artele în general, cea dramatică în special, nu trebuie să fie socotite ca niște juvaericele inutile și costisitoare, menite să împodobească numai un grup restrâns de ghiftuiți. Teatrul se cade să fie întrebuintat ca un mijloc de căpetenie pentru cultura și educația poporului, sau chiar numai pentru desfătarea lui, căci e atât de înțărcat de petreceri bietul popor și atât de copleșit de nesfârșitele griji ale asprei lupte pentru traiu! Dacă nu putem să dăm plebei *panem*, să-i oferim măcar *circenses*, bine înțeles distracții de o ordine morală ceva mai ridicată decît jocul ruletei dela expoziție. Cînd sufletul e plin de mulțumiri, stomacul gol e totdeauna mai îngăduitor.

Să nu se creadă, însă, că îmbulzeala publicului la teatrele de vară însemnează că viața bucureșteană în luna trecută a fost un lanț de veselii; porecla de București a Capitalei nu derivă, vai, dela cuvîntul *bucurie*, ci dela numele modestului cioban Bucur, a cărui existență umilă desigur că nu era din cale-afară veselă. Capitala are și ea grijele, nevoile și emoțiile ei. Printre acestea, una care-o frămîntă mai mult la începutul fiecărei veri este buclucul examenelor școlare. S'a mai desființat și s'a mai simplificat pe ici pe colo examenul, dar—asemenea hîcrei legendare cu capete nenumărate—tot i-au mai rămas monstrului dîstule limbi (mai ales *limbi moarte*) cu care să învenineze o lume întreagă. Și nu numai lumea celor mici,—căci necazurile și preocupările copiilor se răsfrîng mai intens asupra părinților decît asupra odraslelor lor. Iacă, de pildă, am doi buni prieteni care, în acest moment, înfățișează un contrast caracteristic: figura înveselitorului artist comic Brezeanu e sumbră ca o dramă de Ibsen, iar chipul tragedianului Nottara e mai jovial ca o comedie de Labiche. Pricina: examenele. Băiatul lui Brezeanu a rămas repetent în clasa a cincea liceală din cauză că n'a căpătat notă bună la muzică, studiu la care nu știu de ce nu se admite corigența; iar fiul maestrului Nottara a absolvit *magna cum laude* cursurile clasei de vioară a Conservatorului. Fără îndoială, nu am pretenția că aceste două evenimente au o importanță istorică prea mare. Am înregistrat, totuși, catastrofa lui Grigoraș al lui Brezeanu și triumful lui Costică al lui Nottara, numai cu scopul de-a arăta cetitorilor un nou caz de confirmare a legilor eredității. În adevăr, nu mă mir că junele Nottara are talent muzical, de cînd am citit în „Viața Rominească”, într'un articol despre teatrul în Bucovina, că actualul eminent interpret al lui Macbeth și Don Salluste, cînd a debutat pe scenă, „a excelat ca cîntăreț” în opereta

Choufleury! Maestrul Nottara tenor leger?! Nottara, pe care nu l'am-auzit în viața mea măcar șuerînd un crîmpeiu de arie!?. „Ce blăstămăție“, vorba favorită a maestrului. Și totuși, așa a fost, că de n'ar fi, nu s'ar povesti în „Viața Romînească“. Bine a făcut Nottara că a renunțat la prima sa vocație și a trecut-o pe numele valorosului său unic moștenitor, fiindcă tare mă îndoiesc că în operă ar fi putut ajunge la do-diezul la care a ajuns în tragedie. Intrucît privește cazul Brezeanu, teoria eredității se adeverește și mai limpede. Amicul meu Brezeanu, care pentru verva sa comică strălucitoare a fost cu drept cuvînt supranumit de intîmi „candelambrul Teatrului Național“, suferă de o lipsă de voce așa de fenomenală, încît chiar urechile ghetelor mele sînt mai muzicale decît acele pe care le poartă, la dreapta și la stînga, simpaticului său cap. Odată, Brezeanu, într'o piesă, avea de cîntat un r. citativ de vre-o cinci-șase măsuri, citeva duzini de note așa de ușoare, încît cel mai puțin talentat mierloiu al unui bărbier, le-ar fi memorizat în citeva ore. Ei bine, Brezeanu a studiat teribila bucată muzicală o lună întreagă, și cu ce griji, și cu ce bătaie de cap și palpație de inimă, și cum urlau toți cîinii din mahala cînd făcea el repetiție,—dar în sfîrșit a reușit s'o învețe. Cu un moment înainte de reprezentație, o fredona exact între culise; însă cînd a apărut pe scenă, vai! d'odată s'a apucat să cînte un soi de compoziție muzicală proprie, care aducea după unii cu „Deșteaptă-te Romine“, iar după alții se aseamăna cu marșul nupțial din Lohengrin, controversă pe care rămîne s'o rezolve viitorii istoriografi ai teatrului romînesc, de oarece contîmporanii aveau altceva mai bun de făcut: se tăvăleau de ris... Nu fii, deci, supărat, Brezene, că Grigoraș a rămas repetent din cauza muzicii; din potrivă, feliicită-te: el e un demn fiu al tatălui său. Imbrățișează-l și—modificînd puțin faimosul clișeu din vechile melodrame—strigă: O da, Dumnezeuule mare, îl recunosc! El e fiul meu! *Lipsa de voce a singelui* nu mă poate înșela!

... Dar iată că eu însumi aud parcă, dacă nu vocea singelui, dar vocea cerneii care mi strigă ironic:—De asemenea bagatele te ocupi d-ta în „Cronicele Bucureștene“, domnule? Ce? Grigoraș și Costică au devenit eroii zilei? Vorbește-ne, stimabile, de d. Sturdza, de d. Carp, de d. Brătianu, de d. Filipescu! Vorbește-ne de cei care fac seninul și ploaia în țara asta, iar nu de niște asemenea personalități protoplasmice!

Vocea cernelii mele, voce neagră, (căci sînt și *voce albe*) n'are dreptate. În momentul de față, la București, d-nii Sturdza, Carp, Brătianu, Filipescu, etc. nu mai însemnează nimic. Căldura caniculară ce ne bîntue i-a evaporat pe toți. Nu se mai pomenește nimic nici chiar despre d. Stere, nici chiar despre el, care a deținut timp de o lună recordul popularității în presa opoziționistă. „Incendiarul“, cum îl botezase această presă, e lăsat acum în pace de toți ca să-i tîhnească omului o vilegiatură cu trudă cîștigată, e lăsat în pace fiindcă în vremurile astea opinia publică este preocupată de un „incendiar“ ceva mai mare ca d. Stere, și anume de unul domnul Soare.

Domnul Soare e pretutindeni. El pătrunde în colibă ca și în palat, nu cruță de prezența sa nesuferită decît pușcăriile și pivnițele, totuși n'aș îndrăzni să vă recomand aceste domiciliu. Domnul Soare înflăcărează mulțimile ca cel mai periculos instigator, cu singura deosebire că, în loc să te răscoale, propaganda lui înfocată te'nmoaie și te lenevește. Domnul Soare, în Iulie, e mai autocrat decît un Țar. El pocnește doar odată din knutul său împletit din fire de plumb topit, și cu toții, mari și mici, nababi și pîrliți, ne supunem ca niște cățeluși dresați poruncii stăpînului atotputernic.—„Nu mai faceți politică! Nu mai faceți literatură! Nu vă mai faceți slujba! Nu mai faceți nimic! Cel mult, faceți... băi!” Așa ne ordonă domnul Soare. Și n'avem încotro. Zădarnic încercăm să ne luăm cu binîșorul pe lingă Cucoana Umbră ca să-l înduplece pe domnul Soare să fie mai milostiv cu noi. Dacă pe d. Soare îl găsești pretutindeni, pe cucoana Umbră n'o întilnești nicăeri la București în Iulie. Probabil că s'a dus și ea ca toate cucoanele pe la Sinaia, Slănic, Aix-les-bains sau Ostanda. E mai lesne să descoperi quadratura cercului, talentul madam Smari, e mai ușor să descoperi chiar statueta lui Lascar Catargiu care de mai bine de un an stă biata acoperită cu un cearșaf așteptîndu-și inaugurarea, decît să descoperi umbră în București. Și iată, îmi veni o idee, pe care nu ezit s'o calific genială :

O, capitaliști americani, englezi și nemți, decît să vă băgați capitalurile voastre în petrolul românesc, afacere care nu poate să vă dea decît un meschin profit de 10.000 la suta de lei—dați-mi mie milioanele voastre ca să le vir într'o întreprindere înmîit mai rentabilă. Vreau să creez, pe timpul verii, mine de umbră în București! Umbra e un articol de consumație de prima necesitate în acest timp. Ahiați de umbră, Bucureștenii n'au decît palidele șuvițe de umbră, proectate pe trotuare de felinare slăbănoage și de arbori rahilici. Ei bine, domnilor capitaliști streini, să le vindem umbră Bucureștenilor! Să le-o vindem scump de tot, căci în ce altă constau comerțul și industria inteligentă, decît în exploatarea fără milă a necesităților celor mai riguroase ale vieții? Să vindem metrul pătrat de umbră cu o mie de lei bunăoară. Nu vă ispitește gheșeftul. ce vă propui? Iar sistemul prin care o să vă procur eu o mină inepuizabilă de umbră, rămîne firește secretul meu de invențiune, pînă ce'mi veți vărsa fondurile voastre. Pe urmă, vom vedea: o să furnizez atîta umbră, încît—cum se întîmplă adesea în afacerile astea financiare prezentate ca mărețe—consiliul de administrație o să fie cel dintăiu care să stea *la umbră*.

.... Inșă, depășii deja spațiul pe care „Viața Romînească” îl consacra „Cronicilor Bucureștene”, fără ca să fac... o „Cronică Bucureșteană”.

Degeaba mă dojeniți, domnilor directori ai revistei: mi-e cu neputință. Ca să faci o „Cronică Bucureșteană”, trebuie—nu-i așa?—să existe o viață bucureșteană, iar ca asemenea viață să fie, trebuie mai întăiu să existe un București. Ori, Bucureștii, în clipa cînd scriu rîndu-

rile acestea,... s'a mutat din București. Bucureștiul e la Sinaia, la Slănic, la Govora, la Mamaia, numai în preajma Dîmboviței nu. În București nu mai zărești pe Calea Victoriei decît muscali cu cauciuc în disponibilitate, pe ilustrul filosof Bondreanu, cel care umblă cu o umbrelă într'o mîină și cu un baston în cealaltă, cu jobenul îndoliat deciteori moare cite-un cap încoronat, și cu șoșonii în picioare chiar în toiul lui Cuptor, și—înfine—pe subsemnatul.

Dar și eu îmi pregătesc calabalîcul și o s'o șterg pentru o lună la Constanța. În August, niște cronici cu adevărat „bucureștene“ nu se pot scrie decît la Constanța, întocmai cum veritabila brinză de Brăila nu se poate găsi decît la Severin, iar căciulele de Astrahan și pielea ru-sească, cea mai autentică, se fabrică la Viena.

G. Ranetti

Cronica literară

— Bovarysmul —

Artiștii, divinii noștri cîntăreși ce par că cripesc în neștire ca păsările cerului, prind de cele mai multe ori și fixează în operele lor, prin puterea de instinct, adevăruri vecinice. Tirziu le descopere apoi și cugetarea rece, reflexiunea filosofilor și le închide în armătura de fier a sistemelor metafizice. Astfel atîtea ani după moartea marelui Flaubert, un îndrăzneț cugetător, un jongleur dibaciu în minuirea abstracțiunilor filosofice, Jules de Gaultier, ne dăruiește, într'o nouă și interesantă concepțiune metafizică, un înseminat adevăr omenesc concretizat odinocară de marele scriitor în opera sa neperitoare Madame Bovary.

Fiecare din noi, zice Gau'tier, ne închipuim că sintem altul de cît cei ce sintem în realitate. Ne facem despre noi înșine o imagine căreia căutăm să-i sămănăm, în vederea căreia ne organizăm viața și ne potrivim înfățișarea externă și internă. Aceasta e iluzia *bovaryană*, temelia sistemului numit de autor *bovarysm*.

Mișcarea produsă în lumea contemporană operei lui Flaubert, și chiar semnificația ei în mișcarea noastră culturală, se datorește atît desăvîrșirii formei sale literare cît și mai ales faptului că autorul a presimțit cu înțuiția lui fină de artist un mare adevăr filosofic.

În fiecare din noi se desfășoară, cu alte proporții, același dramă ca în suietul d-nei Bovary. Madame Bovary, Charbovary, Homais etc., fiecare din aceste chipuri omenești ce se frămîntă cu gesturi tragice, dureroase sau chiar numai grotești și ridicole în opera lui Flaubert, sînt simbolul vieții noastre înseși, în care fiecare din noi ne frămîntăm, cu aceleași gesturi și atitudini, pentru a juca pe scena lumii rolul ce ni l'ani creat fiecare, cu propriul nostru suflet.

Ceea ce a ridicat scandalul enorm la apariția operei lui Flaubert nu a fost de sigur morala jignită, pudicitatea violată, a unei societăți ca cea de pe vremea lui Napoleon al III-lea. Instinctul de conservare socială a tresărit, rînit în una din iluziile sale cele mai adînc înrădăcinate. Polemicile violente ce surprind judecata și inteligența prin stupiditatea argumentării sînt răspunsul acestui instinct avertizat de primejdie. În ele

e strigătul de alarmă cu mult înainte mergător răspunsului inteligenții, ce vine târziu după mișcarea nouă și a găsit în cugetare contragreutatea care-i dă echilibru și darul de a deveni o realitate intelectuală, Aspectul nou în care Flaubert ne arată viața noastră sufletească și-a găsit rostul și însemnătatea într'un sistem general al reprezentării existenței, abia în zilele noastre. Abia acum ne dăm socoteală că el răstoarnă un întreg fel de a vedea lumea și lovește într'un sistem alcătuit din erori și contradicții, dar izvorât din nevoia politică de a ocroti mersul organismului social. Abia acum noul aspect al vieții omului, din opera lui Flaubert, și-a găsit locul și rostul în concepția idealistă a lumii, în concepția monistă ce a deironat vechea concepție dualistă și abia acum înțelegem ce urmări îndepărtate și răsuneț prelung poate avea o operă de artă genială în mersul evolutiv al mișcării noastre culturale.

A te concepe *altul de cât cel ce ești* e același lucru cu a concepe lumea încunjurătoare *alta de cât e*. Iar această cugetare formulată astfel e expresia unui fel de a ne închipui existența, a singurului fel de a o concepe lipsită de contrazicerile sistemelor dualiste și în legătură logică cu diferitele ei părți.

Descartes își propune să construiască un sistem de explicare a lumii din *întindere și cugetare*, materialismul din *întindere* din care derivă cugetarea, idealismul din *cugetare* din activitatea căreia derivă aparențele materiale. Orice sistem însă de explicare a existenței care admite două principii ca elemente în construirea acestei explicații, ne pune în imposibilitate de a formula o teorie a cunoștinței, de a ne putea lămuri *cum* cunoaștem lumea. În adevăr, a cunoaște înseamnă a pune în legătură efecte și cauze; dualismul admitând o realitate în afară de cugetarea noastră, o realitate ce există fără a fi în cugetarea noastră și fără a putea fi pusă în legătură cu ea, un principiu ce nu poate fi în legătură cauzală cu cugetarea noastră, ne pune în fața unui ce care nu poate să existe cu nici un preț pentru noi, nu poate face cu nici un preț obiectul cunoștinței noastre. Cunoaștem numai ceia ce e în cugetarea noastră, adică cugetarea se cunoaște pe sine însăși și modificările ei. Sintem dar siliți de necesitatea logicii a nu admite de cât un singur principiu, o singură substanță, pentru a ne putea construi un sistem de explicare a lumii, întemeiat pe un fapt de cunoștință ce ar fi de netăgăduit. Această substanță nu poate fi materia, dacă o consideram ca ceva ce ar exista în fenomene independente de însușirile prin care ea se face cunoscută spiritului nostru, pentru că readuce în discuție aceeași contrazicere fundamentală a oricărui sistem dualist de explicare a lumii. Cunoaștem lucrurile ca având întindere, culoare, formă anumită, pentru că în cugetarea noastră ele ne apar astfel, dar nimic nu ne poate garanta că ele ar fi tot astfel când cugetarea noastră nu ni le-ar mai reprezenta; sigur nu știm de cât ceia ce se petrece în cugetare. Sintem deci siliți de a admite ca singur principiu pentru explicarea lumii *cugetarea*,

ca singura realitate despre existența căreia putem fi siguri, *realitatea intelectuală*. Care e adevărul absolut și obiectiv?... Metafizica modernă nu ar mai fi cea ce este, dacă ar avea pretenția că ea poate să ni-l dea! Acest sistem e o ipoteză, cea mai comodă și eficientă în care să se poată mișca cugetarea noastră fără a da mereu de piedici și contradicții. Ce înțelegem acum prin această realitate intelectuală, singura dată pozitivă pe care o putem admite? E mișcarea cugetării însăși, care se divide în subiect și obiect, în subiecte și obiecte, ce se combină în mii și mii de relațiuni pentru a ne da iluzia realității aceștia complicate și variate, în care ne închipuim că ne mișcăm. Cugetarea prin faptul că se divide în obiect și subiect, ne dă dubla iluzie a persoanei ce cunoaște, a *subiectului* și *obiectului* cunoscut.

După cum deformăm realitatea atribuind unei realități exterioare reprezentările cugetării noastre, înjghebând reprezentarea cosmică în realitatea căreia credem, tot astfel o deformăm și când e vorba de propria noastră personalitate. Variația, puterea dramatică și interesul spectacolului vieții stă tocmai în iluziunea ce ne-o facem asupra noastră înșine și asupra cauzelor acțiunilor noastre. Această iluzie despre noi înșine e levierul mișcării personalității în viața socială. Credința că putem să ne transformăm după voe, să devenim mai inteligenți, mai activi, mai buni și mai puternici, e stimulentele energiei noastre și dă altă importanță și altă putere de înfrumusețare actelor noastre. Ne închipuim că sîntem altul de cît cel din actualitatea noastră imediată, și ca atrași de o putere superioară, de acel *alter ego* al nostru superior, de acea concepție de noi înșine mai înaltă, mai idealizată și mai desăvîrșită, avem prezența de a crede că putem realiza în noi această modalitate fericită, căutăm prin toate puterile să transformăm în realitate această amăgire cu care ne legănăm și, dacă mișcările cugetării noastre sunt în armonie cu mișcările sistemului nou ce-o solicită, atunci omul care *se concepe ca altul de cît cea ce este*, e în cazul fericit al bovarysmului reușit. Mișcările cugetării sale se asociază, cu acestea noi, în combinații mai bogate, energia sa e relativ în creștere. Se poate însă întimpla ca această imagine fascinantă să fie o iluzie pe care individul nu are puterea de a o realiza în el, că mișcările cugetării sale nu se asociază armonios cu noile mișcări provocate de această iluzie,—vom avea atunci un caz de disonanță intelectuală, de dezagregare a mișcărilor cugetării, de descreștere a forțelor, bovarysmul clasic al lui Flaubert! Activitatea individului și-a pierdut normele vechi și se încordează peste puterea lui în vederea unor scopuri ce nu-i sînt accesibile. Dureros se prăbușește atunci spre prăpastia nimicirii, se luptă cu gesturi și atitudini dureroase, tragice, ca M-me Bovary sau se sbate numai în mișcări grotești și atitudini ridicole pentru găsirea echilibrului pierdut, ca bietul Charbovary sau Justin, ori ca teribilul burghez Homais. A ne iluziona deci asupra noastră și asupra celor din jurul nostru, cărora le punem masca geniului speței sau a geniului cunoștinței,

simbolizînd pentru noi Fericea și Știința, e dreptul nostru, e mai mult de cît dreptul nostru, e o consecință necesară a felului nostru de a fi. Iluzionîndu-ne astfel asupra noastră și asupra altora, introducem *diversitatea* formei în substanța veșnic omogenă, batem tactul procesului după care cugetarea se deplasează și-și îndeplinește astfel rolul esențial de *lucru în mișcare*! Antagonismul acesta este cuiul pe care se articulează mișcarea realității!... Primejdia în realitate nu e că avem despre noi o altă concepție de cît ceia ce sîntem în actualitatea noastră imediată, aceasta după cum am văzut e lucru firesc, ci în acea *altă* concepțiune despre noi înșine, către care tindem și pe care vrem să o realizăm în activitatea noastră socială.

Ce rău ar rezulta pentru formarea realității sociale dacă ne-am concepe, ca generosul Don Quichotte, cavaleri fără pată și fără frică? Ar fi o veșnică aspirație spre mai bun și mai desăvîrșit, o veșnică tendință de a atinge o țintă nobilă și înaltă, o mișcare de agregare în formarea realității sociale, un factor ce ar contribui la creșterea energiei sociale, chiar dacă am avea înfățișarea duioasă și ridiculă a cavalerului de Tristă-Figură și nu am reprezenta tocmai tipul bovarysmului fericit! Nu tot astfel ar fi dacă ne-am concepe ca vre-un Napoleon modern și mediul social în care ne-am ivit ar avea neșansa să-i fim conducători, sau dacă, indivizi mai obscuri, am avea despre noi concepția că sîntem un Jaq sau un Don Bazilio?!

Bovarysm și Bovarysm : din punct de vedere psihic, procesul e acelaș, rezultatele însă, din punct de vedere moral sau social sînt cu totul altele, după om și după imagina de sine însuși ce și-o creează fiecare....

Bovarysmul e pîrghia luminii, pîrghia activității omenești și toți oamenii care au luat parte la marile evenimente ce au schimbat fața lumii au avut, desigur, despre ei, o entuziastă și chimerică iluzie bovarycă și credința aceasta a lor în reprezentarea idealizată ce și-au făcut-o despre ei înșiși, a fost desigur *ideia forță* ce i-a împins la fapte mari și glorioase.

În meseria fiecărui, în ocupațiile și îndeletnicirile tuturor, are deci o mare însemnătate iluzia bovarycă ce-și face fiecare despre sine însuși.

Așa de pildă criticul literar—își face el despre sine iluzia că e un „pîndar literar“ ce stă cu arcuîntîns, gata să săgeteze pe imprudentul versificator ce s'ar crede poet mare și ca o ciocîrlie îmbătăta de lumină s'ar avînta spre strălucirea gloriei, își face iluzia și visează gloria de a doborî o reputație literară și a zdrobi un om de talent cu veninul calomniei și insinuările perfide ale intrigii? Reușește sau nu, e un rău făcător în realitatea socială, o primejdie ce trebuie semnalată spre a putea fi zădărnicită.

Visează el din potrivă că e omul cult și subțire la gust pe care-l cere critica, arta critică modernă, pentru a interpreta și traduce altora,

celor mulți, frumusețile din operele de artă, ce rău, ce primejdie socială poate fi în iluzia lui bovarycă?

Dacă nu va avea puterea să realizeze această concepție despre sine însuși, urmările neadaptării lui se vor răsfrînge numai asupra sa însuși.—Iar dacă va fi stofă în el, va căuta să iasă din sine însuși ca atras de o putere supra omenească de această imagină, idealizată, a eului său și va căuta prin toate mijloacele nobile ale unei activități intelectuale să redea impresia puternică, vibrantă, primită de la operele de artă, să scoată în relief frumusețea imaginilor, să pue în evidență elementele caracteristice, să caute legătura celor exprimate în artă cu lucruri îndepărtate ce ar trezi idei și sentimente de acele fugitive, ce au însă mare putere de sugestie și ar mări ast-fel puterea de impresionabilitate a marelui public, făcîndu-l să guste mai plin și mai desăvîrșit frumusețea acestor admirabile flori ale sufletului omenesc.

Deci iluzia bovarycă despre sine însuși, adică un ideal moral și intelectual, pe care să ne închipuim că-l realizăm măcar în parte în persoana noastră, e un fapt cert și necesar, izvorît din felul cum e alcătuit sufletul nostru, iar din punct de vedere etic e folositor și vădește valoarea morală și intelectuală a fiecăruia, după iluzia ce și-o face de sine însuși. Așa că am putea schimba vechiul adagio astfel: „Spune-mi *cine te socotești*, ca să-ți spun *cine ești*.“

Izabela Sașoveanu-Evan.

Cronica Științifică

Inrudirea omului cu maimuța.—Trecerea corpusculilor figurate prin peretele intestinului.

E multă vreme de cînd Darwin ne-a spus că omul e de aproape înrudit cu maimuța. Au fost unii care au acceptat îndată această vedere a marelui naturalist, dar au fost și alții care s'au găsit grozav de ofensați că Darwin a îndrăznit să găsească la rădăcina arborelui lor genealogic o maimuța. Și cu toată supărarea lor, maimuța a rămas și va rămînea rubedenia cea mai de aproape a omului.

Nu am intenția să introduc aci pe cetitor în discuțiunile anatomice și paleontologice din care se vede apropierea dintre om și maimuța. Fiecare din noi a avut ocaziunea să vadă, în vr'un muzeu, un schelet de om alături cu unul de orangutan sau șimpanzeu, ori de gorilă, și a fost desigur izbit de asemănarea lor. Chiar negrii africani, fără să fie savanți ca noi, au fost așa de impresionați de asemănarea acestor maimuțe cu omul, încît printre legendele lor este una ce spune că gorila și șimpanzeul sînt oameni, care, pentru că nu voesc să lucreze, se prefac că s maimuțe.

Aș dori însă să reamintesc unele fapte de ordin fiziologic, dovezi mai prețioase de cît datele anatomice, în sprijinul acestei înrudiri.

E îndeobște cunoscut lucrul că singele felurilor mamifere nu are exact aceleași proprietăți chimice și fizice la toate. El se deosebește cu afit mai mult, cu cît îl considerăm la două animale de specie mai îndepărtată. Deosebirea se arată mai ușor atunci cînd amestecăm în același vas singele a două mamifere de specie diferită. Se vede atunci că globulele roșii ale singelui amestecat se distrug. E ca și cum s'ar încinge o luptă între aceste două specii de sînge și lichidul sanghin al unuia distruge globulele roșii ale celuilalt. Aceasta e cauza că nu se poate introduce în vinele unui om anemic sînge luat dela un alt animal, cum ar fi boul ori calul. Dacă s'ar face aceasta, omul ar muri pe loc, fiindcă singele strein e un fel de otravă pentru sîngele lui propriu. Tot așa s'ar întîmpla dacă am introduce în vinele unui epure sînge de pisică, pentru că globulele epurelui sînt distruse de sîngele pisicei.

Dar dacă aceste experiențe se fac cu sîngele unor animale înrudite de aproape, atunci fenomenele de distrucțiune globulară nu mai au loc. Așa, de pildă, se poate amesteca, fără mare pericol, sînge de porc de India cu sînge de epure, sau sînge de lup cu sînge de cîne. Cu atît mai mult putem amesteca sîngele de pisică cu sîngele unei alte pisici.

Un savant german, *Friedenthal*, a avut ideia de a amesteca sînge de om cu sînge de maimuță. Cît timp el întrebuița sîngele unor maimuțe inferioare, vedea că sîngele omului și al acestor maimuțe se comportau ca otrăvuri unul față de celalt. De îndată ce a luat sîngele dela un șimpanzeu—maimuță superioară, sau cum îi mai zice naturalistii, maimuță antropoidă—a văzut că sîngele omului se împacă foarte bine cu el. Globulele unuia și celuilalt rămîn neatînse.

După cum se vede, aci nu mai este vorba de asemănarea scheletului; e vorba de viață, de proprietățile sîngelui. Faptul că sîngele maimuțelor antropoide se amestecă fără inconvenient cu cel al omului, este o dovadă din cele mai puternice de înrudirea apropiată a acestor două animale.

Dar nu e numai atît.

Nu de mult s'a descoperit și studiat, cu deosebire în laboratorul lui Metchnikoff dela Institutul Pasteur din Paris, că maimuțele sînt singurele animale cărora li se poate inocula boala, exclusiv omenească, numită *sifilis*. Nici un alt animal nu poate fi infectat în mod natural sau experimental cu această boală.

Microbul sifilisului nu'i capabil să trăească nici în sîngele cînelui, nici al calului, nici al boului nici al epurelui, în fine nicătreă decît în sîngele omului și al maimuțelor. Lucrul acesta dovedește pînă la evidență că sîngele omului și al acestor maimuțe este identic. Am putea zice că aceste două creaturi, omul și maimuța, sînt *rude de sînge*.

*

Cam de pe la 1844, fiziologii au căutat să afle dacă corpusculele figurate, nesolubile, pot să treacă prin epiteliul intestinal pentru a ajunge în sînge. Pe dinșii îi interesa această chestiune fiindcă e în strînsă legătură cu absorbițiunea grăsimilor. Se știe că grăsimile neutre ce le consumăm zilnic se prefac în intestin în niște picături foarte mici, ce stau în suspenziune în lichidul intestinal. Era vorba să se știe dacă aceste picături fine de grăsime neutră pot trece deadreptul, fără vr'o transformare chimică, prin pereții intestinului spre a ajunge în aparatul circulator, ori dacă nu cumva grăsimea suferă mai întăiu schimbări chimice care o fac solubilă și apoi, în această stare, trece prin platoul celulei epiteliale, ca oricare corp disolvit.

Astăzi, chestiunea formei sub care grăsimile trec prin platoul striat al celulei epiteliale intestinale pare definitiv rezolvită. Grăsimile neutre sînt mai întăiu saponificate în lumenul intestinului și apoi sub formă de săpunuri și glicerină—substanțe solubile—trec prin această membrană.

Dar până să ajungem aci, a trebuit multă muncă, fiindcă dezlegarea problemei era foarte grea. Ceea ce a derutat multă vreme pe savanți era faptul că, după o ingerare copioasă de grăsimi, se găesc, la microscop, picături grase în protoplasma celulei epiteliale, începînd imediat de sub platoul striat. Această constatare a făcut pe cei mai mulți să susțină că picăturile de grăsime trec, ca atare, prin platoul celulei. Dar alți fiziologiști, care se temeau să nu fie înșalați de aparențe, au lansat ipoteza—chit ca să fie controlată prin experiență—că grăsimile neutre ar fi dedublate în intestin în glicerină și acizi grași (acești din urmă combinîndu-se apoi cu bazele din suc intestinal pentru a forma săpunuri) și că după ce aceste produse solubile au fost absorbite, protoplasma celulei epiteliale reconstitue grăsimile neutre pe socoteala componentelor absorbite.—Ipoteza, supusă controlului experimental, s'a verificat, încît putem acum afirma că absorbirea grăsimilor se face numai după ce ele au fost mai întîiu dedublate de suc pancreatic.

Cu toate astea, susținătorii absorbției grăsimilor în natură, nu s'au lăsat cu totul bătûți; ei susțin încă și acum că o parte cel puțin din grăsimea emulsionată în intestin este absorbită sub formă figurată. Intre alte dovezi aduse în sprijinul afirmării lor, este și permeabilitatea intestinului pentru prafurile inerte. Mulți experimenter au susținut că particulele figurate, foarte fine și insolubile, cum ar fi de pildă firisoarele microscopice de cărbune, pot să treacă prin epiteliul intestinal ca să ajungă până în sînge. Alții, vroid să controleze experiențele celor întîiu, nu le-au putut confirma, așa că chestiunea rămăsese în suspensiune.

Dar de vr'o trei ani, permeabilitatea intestinului pentru prafurile inerte a venit iarăși la ordinea zilei, adusă fiind de astă dată de către microbiologiști. S'a lucrat și se lucrează foarte mult, atît în străinătate cît și la noi în țară, pentru rezolvirea acestei chestiuni.—Impulsul, care a provocat această desfășurare de activitate, a fost dat de ilustrul igienist *Behring*.

Învățatul german a emis părerea că microbul ofitei (bacilul tuberculozei) poate ajunge în plămîn nu numai pe cale aeriană, dar și pe cale intestinală, mai ales la copii. Introdus cu alimentele, acest microb poate trece prin epiteliul intestinal fără ca să producă vr'o leziune aparentă a mucoasei și de acolo poate ajunge, dus de sînge, până în plămîni ori în alte organe, unde se localizează.

Se'nțelege ușor de ce mare importanță este să cunoaștem lucrul acesta, pentru a ne putea feri copiii și pe noi înșine de invaziunea tuberculozei. E o chestiune de igienă socială care justifică cu prisosință lucrările ce s'au făcut și se vor face în această direcțiune.

Dar cînd examinăm lucrările executate, se constată că s'a făcut o confuziune regretabilă, luîndu-se una drept alta două chestiuni cu totul deosebite. S'a confundat de mulți autori chestiunea trecerii prafurilor inerte cu cea a trecerii microbilor. Metodica științifică nu permite o ast-

fel de confuziune și dacă ea va persista, va fi în dauna rezolvirii ambelor chestiuni.

Trebue făcută o distincțiune radicală între modul de comportare a unui firșor de praf—corp inert—și cel al unui microb, fie el chiar și mort.

În primul caz avem a face cu un corp complect pasiv, ce nu poate atenta la integritatea unei celule decît doar în mod mecanic, prin asperitățile sale, pe cînd în al doilea caz e vorba de un organism viețuitor, care poate secreta otrăvuri, agenți chimici ce alterează mai totdeauna proprietățile funcționale ale celulei cu care vin în atingere. Chiar cînd microbul ar fi mort, el ar putea lăsa să difuzeze din cadavrul său toxine.—Așa dar nu e științific să admitem că cea ce se va petrece cu microbul, va avea loc și cu praful inert, și nici vice-versa nu e riguros admisibil. Aceste două chestiuni trebuesc studiate izolat și numai dacă rezultatele lor ar fi asemănătoare, atunci am putea să facem o apropiere între ambele fenomene, totuși nu va fi permis să le identificăm.

În scurt, se poate concepe *a priori* că unii microbi să poată străbate prin epiteliul intestinal grație alterațiilor ce le-ar fi produs toxinele lor asupra celulelor epiteliale, dar nu se poate, tot *a priori*, concepe cum un praf inert, nu prea colțuros, ar putea străbate printr'un epiteliu prevăzut la suprafață cu o cuticulă așa de bine formată.—De fapt, rezultatele căpătate de autorii ce s'au ocupat cu absorbirea intestinală a pulberilor, sînt tot ce poate fi mai contradictoriu. Desigur că o parte din ei se'nșală, făcînd oare care greșeli de experimentare. În mod fiziologic, într'un intestin intact, praful inert nu are pe unde străbate în epiteliu decît prin o soluție de continuitate, lăsată sau de căderea unei celule epiteliale (renovarea epiteliului) sau de eșirea din epiteliu a vr'unui leucocit ce cade în lumenul intestinal.

Comisiunea numită de societatea de biologie din Paris ca să studieze în mod îngrijit această chestiune, cred că nu va ajunge la altă concluzie. Trecerea corpusculilor inerte prin epiteliul intestinal apare așa de puțin fiziologică, încît ar fi cu desăvîrșire surprinzător dacă faptul ar exista.

Ceea ce ne întărește și mai mult în credința aceasta, sînt lucrările făcute la noi, cărora le dau o încredere mai mare fiindcă cunosc precauțiunile de care s'au înconjurat autorii lor spre a nu cădea în greșală.

Vreau să vorbesc de lucrările d-lor *Mironescu* și *Ionescu-Mihăești*. Acest din urmă autor, lucrînd în laboratorul profesorului I. Cantacuzino, din 47 experiențe, n'a putut pune, nici măcar o singură dată, în evidență trecerea prafurilor inerte prin intestin. Tot la acelaș rezultat ajunsese mai înainte și *Mironescu*.

Intrucît privește trecerea microbilor, ea e admisibilă, cel puțin pentru unii: mecanismul fiind pe de o parte cel admis pentru prafuri, dar mai cu seamă alterațiunea funcțională a celulelor epiteliale de către toxine și ca urmare suprimarea impermeabilității intestinului.

Cronica medicală

— Rezultatele obținute în spitalul de tubercuoză —

În adunarea generală—dela 15 April 1907—a societății „pentru profilaxia tuberculozei”, s'a prezentat un raport în care se expun: *Rezultatele obținute în timp de zece luni, în spitalul dela Filaret*. Interesul acestui raport constă în faptul că el este relativ la primul spital de izolare al tuberculoșilor din țară. Trei tabele statistice sînt anexate la această lucrare, și ele cuprind: primele două, în rubrici speciale, un rezumat complet al observației bolnavului dela intrare până la eșire, cu amănunte asupra rezultatelor obținute; iar a treia, e un tablou rezumativ asupra mișcării și rezultatului asistenței bolnavilor în primele zece luni de funcționare.—Numărul bolnavilor tratați în spital a fost de 232.

Din tabloul rezumativ se poate vedea, între alte puncte de un interes prea special, influența predominantă a condițiilor sociale asupra producerii tuberculozei. Sedențialitatea, mizeria și alimentația insuficientă, surmenajul, reaua igienă a atelierelor intervin ca o condiție de căpetenie în etiologia sa. Meseriile care dau cel mai mare număr de tubercuoză sînt de aceea: cismăria, lîmplăria, croitoria, tipografia, ferăria. Anchetele făcute la domiciliul bolnavului arată că starea locuințelor e mediocră sau rea în majoritatea cazurilor, așa de rea încît 47 din bolnavii primiți în spital ocupau aceeași cameră cu un număr foarte mare de persoane (între 4 și 10) și 8 dintre ei locuiau chiar 9 sau 10 la un loc! Condițiile de traiu mizerabile în care trăea majoritatea acestor bolnavi explică formele înaintate de tuberculoză cu care au venit la spital: 80% aparținînd stadiului al III, avînd adică leziuni foarte înaintate puimonaire. Cauza pentru care s'au recrutat formele așa de grave de tuberculoză ține de faptul că majoritatea bolnavilor așteaptă să ajungă în ultimul grad al boalei, înainte de a se îngriji, constrînși de cele mai multe ori de necesitatea economică de a-și agonisi traiul până ce boala îi doboară complet, dar destul de des și din cauza ignoranței asupra primelor stadii ale tuberculozei. Opera de propagandă a societății pentru profilaxia tuberculozei începută cu atîta zel prin conferințe instituite de membrii săi, prin broșuri de vulgarizare, va trebui să se întindă și mai mult și să fie ajutată de toți cei

care-și dau seamă de gravitatea pe care o prezintă tuberculoza ca cea mai răspândită dintre boalele infecțioase, morbiditatea și mortalitatea datorită acestei boale întrecind cu mult pe cea a tuturor celorlalte boale infecțioase la un loc. Prin opera aceasta de propagandă publicul trebuie educat asupra necesității de a consulta medicul de la primele semne dubioase de boală, de oarece dacă în anumite condițiuni tuberculoza e curabilă în toate fazele ei, rezultatele cele mai bune se obțin în formele sale incipiente.

Cu toată recrutarea defectuoasă a bolnavilor, rezultatele obținute în spitalul dela Filaret sînt cit se poate de bune: din cei 232 bolnavi primiți și dacă se scad 27 muribunzi și 17 cu leziuni așa de înaintate în cit ori ce ameliorare era din capul locului exclusă, rămîn 187 din care, au fost: 9 vindecați, 25 foarte ameliorați, 39 ameliorați, 28 ușor ameliorați, sau în total, ca rezultat al curei, 44% dintre barbați și 68% dintre femei cu o evoluție favorabilă a boalei.

Autorul raportului atrage mai cu deosebire atenția asupra rezultatelor foarte favorabile obținute în ceea ce privește greutatea bolnavilor: 53 barbați (50%) și 51 femei (63%) au augmentat în greutate cu 5 până la 20 kilograme, într'un interval variînd între 37 și 276 zile. Deși bolnavii erau în majoritate foarte înaintați, 32 dintre ei și-au pierdut baciliile din spute și pe cînd la intrare aproape toți erau febrili, 72 barbați și 57 femei și-au pierdut febra prin cura urmată în spital.

Spitalul dela Filaret cu toate greutățile inerente oricărui început—educația personalului, obișnuința bolnavilor cu un regim strict igienicodietetic—a dat deci rezultate care nu sînt cu nimic inferioare, dacă nu întrec chiar, rezultatele obținute în sanatoriile străine. Autorul citează în privința aceasta statisticile din sanatoriile franceze dela Bligny și Augicourt și dintr'un mare număr de sanatorii germane. Comparația, bine înțeles, trebuie făcută cu bolnavii din stadiul III, 80% din cei tratați în spital aparținînd acestui stadiu, deși chiar pentru acești bolnavi selecția în sanatorii e mult mai riguroasă de cit cea care a fost făcută pentru bolnavii admiși în spitalul Filaret. Bolnavii care ies din spital ameliorați, recăpătîndu-și capacitatea de muncă, și-au făcut în timpul curei o întreagă educație igienică, care le permite să continue la domiciliu tratamentul început și într'acelaș timp, prin păstrarea măsurilor prescrise în instrucțiunile care li se distribuie la eșire, să împiedice răspîndirea boalei la cei dimprejurul lor atunci cînd baciliile n'au dispărut din spute. În felul acesta rolul educativ al spitalului este dublu: prin bolnavii ameliorați, sau chiar vindecați, se dă dovada că tuberculoza e curabilă în toate fazele ei și prin educația igienică cîștigată de bolnavi se împiedică răspîndirea boalei. Scopul acestei educații e de a arăta într'acelaș timp, că tuberculozul care ia un număr oarecare de precauții, nu trebuie să fie obiectul de teamă al celor dimprejurul său, de oarece păstrînd aceste reguli, el încetează de a mai fi contagios.

În partea finală a raportului său, autorul insistă asupra necesității unei supravegheri medicale a bolnavului după eșirea sa din spital. Pe

lângă această supraveghere ar trebui să i se dea posibilitatea să trăiască în condițiuni mai igienice și să aibă o ocupațiune mai puțin oboșitoare pentru că altfel va recidiva după un timp relativ scurt. O întreagă organizație post-sanatorială e necesară pentru aceasta : azile pentru convalescenți, colonii agricole etc, așa cum ele există deja în Germania și într'alte țări.

Concluzia acestui raport e că spitalul de la Filaret, care încă dela început a dat rezultate așa de bune, să fie rezervat tot pentru formele deschise ale tuberculozei ca și până acum, chiar pentru cele din gradul III, cu restricțiunile însă care sînt cerute în sanatoriile germane (stare general relativ bună). Pentru bolnavii cașectici, cavernoși sau infiltrați pe o mare întindere a plămînilor, e nevoie de a crea pentru moment până ce măsura aceasta se va aplica pe o scară mai întinsă, un azil special alăturat spitalului. Azile de felul acesta există de altminteri și deja numeroase în Germania, în Franța, în Anglia. Cînd se face obiecția că tuberculoșii n'ar fi să între în aceste azile de unde nimeni aproape nu iese ameliorat, se uită că este vorba de tuberculosul foarte înaintat, care nu cere altceva decît să aibă un loc de odihnă și o alimentație mai îngrijită. Cine nu cunoaște odisea tristă și lamentabilă a tuberculosului, care după ce nu mai găsește nicăieri nici o ocupație, pentru că toți îl evită sistematic, bate inutil la poarta tuturor spitalelor, de unde e mai totdeauna refuzat, pentru că și în spitale numărul paturilor e prea mic pentru toți ceilalți bolnavi care se prezintă!—Tuberculosul ajuns în starea aceasta, nu voește altceva decît un pat de spital unde să inchee o viață de suferințe și de mizerii.

În lupta întreprinsă contra tuberculozei, dacă internarea bolnavilor curabili în sanatorii joacă un rol important, izolarea celor foarte înaintați în scop de a înlătura factorii aceștia așa de importanți de contagiune, se impune din ce în ce mai mult.

Crearea unui azil anexat spitalului dela Filaret n'ar fi de altminteri decît un început în opera mare care trebuie întreprinsă și la noi pentru asistența tuberculoșilor și pentru combaterea celei mai răspîndite dintre boalele infecțioase.

dr S. Irimescu
Medicul spitalului Filaret

Cronica Externă

— Alianța Franco-Rusească —

Articolele care au apărut în ziarul *Nowoie Vremya* cu privire la alianța franco-rusească au provocat în lume o vie mirare și o vie emoțiune. E într'adevăr de mirare să vezi unul din principalele ziare din Petersburg văitându-se că Franța a ajuns într'o așa stare de decadență și de anarhie încît alianța cu dînsa devine pentru Rusia compromițătoare și fără de folos.

Am mai fi înțeles dacă *Nowoie Vremya* ar fi combătut alianța franco-rusească pentru că condițiunile politice și economice din Europa sînt de așa natură încît nu mai legitimează o alianță între autocrația rusească și republica franceză. Dar să spui că nu vezi necesitatea unei alianțe cu Franța, fiind-că Franța e o țară fără stabilitate politică, o țară unde domnește imoralitatea și care ne presintă spectacolul rușinos al îndiscipliniei în armată, e de o'îndrăzneală care ar fi revoltătoare, dacă nu ar fi hazlie.

Cine se găsește să vorbească de nestabilitate internă! Rusia care de ani de zile e în revoluție, într'o revoluție atît de anarhică și atît de chaotică încît lumea nu poate aștepta dela dînsa nici macar vre-o îndreptare a situației ei interne sau vre-o îmbunătățire a destrabălării actuale. Cine se găsește să vorbească Franței în numele moralității jignite! Rusia în care imoralitatea claselor ocirmuitoare a fost ridicată aproape la înălțimea unui principiu de guvernămînt; mai mult, țara care a pedepsit cu deportațiunea în Siberia pe cine cuteza să ridice glasul în po-triva venalității administrative și a nedreptăților sociale. Unde a ajuns sarmana Franță! Ea care a calcat adesca peste interesele ei vitale numai ca să asigure omenirii triumful unei idei sau unui principiu. In fine cine se găsește să vorbească altora de indisciplină, de deserțiunile din armată? Rusia care nu a cunoscut, ce e drept, numai deserțiunea unei companii, fiind că a cunoscut deserțarea regimentelor întregi, ea care nu a avut numai nedisciplină dar revoluția în armată, ea care zilnic ascunde lumii scandaluri militare, ea care are înscris în analele ei navale epopea tragicomică a Potemkinului.

Și cînd te gîndești că ziarele rusești își permit a o lua pe tonul

acesta cu Franța cînd Franța a fost tocmai atît de corectă cu autocrația dela izbucnirea revoluției încoace. Dacă se putea face o invinuire guvernurilor franceze și mai mult chiar opiniei publice din Franța, e că ele în grija lor de a respecta cu scrupulozitate alianța încheiată au mers pînă a uita datoriile lor cele mai elementare față de nenorocitul popor rusec, au mers pînă la nepasare față de revendicările legitime ale acestui popor asuprit de tirania unui regim incapabil și odios. De cite ori n'a trebuit să și calce Franța pe conștiință pentru ca să reușească a pastra o asemenea atitudine? Cit n'a trebuit să sufere lumea cugetătoare și conștiință din Franța, acea lume însuflețită de un simț de umanitate atît de adînc și de un ideal social atît de curat, cînd vedea contradicția dintre scopurile ce le urmărea acasă și cele ce trebuia să le susție în afară ca să respecte alianța pe care o iscălise! Dar n'a avut, în anii aceștia din urmă, numai trude morale de pe urma alianței ei cu Rusia, cite grije politice și financiare n'a trebuit să îndure Franța. La un moment dat cine nu știe că situația în Rusia era atît de critică și de o gravitate atît de iminentă, încît de fapt a fi aliat cu Rușii însemna a nu mai avea aliați de loc. Și în acele clipe în care Germania devenia tot mai îndrăzneată și tot mai amenințătoare, în care împăratul Wilhelm nu se sîia să ia în Maroc o atitudine vădit dușmănoasă față de Franța, obligînd-o astfel să caute în alte părți, înspre Anglia și în spre Italia, sprijinul pe care Rusia nu mai era în stare să i-l dea, fost-a Franța necredincioasă alianței rusești, refusat-a ea să ajute împărăția moscovită?

Cine nu și reamintește graba cu care Francezii au respuns cererilor de împrumut ale Țarismului înspăimîntat? Nu împîns-au ei buna voință și spiritul de bunii aliați pînă a participa și la ultimul împrumut, la acel faimos împrumut contractat la Paris de d. Kokovzeff ministru de finanțe al Țarului, la acel împrumut care va rămîne vestit în analele finanței internaționale fiind-ca e singurul împrumut în care s'au luat bani dela creditori pentru a le plăti tot lor cupoanele vechilor lor împrumuturi? Un împrumut care —toată lumea o știe astăzi—nu s'ar fi putut contracta nici odată dacă nu s'ar fi asigurat consorțiului de bancheri comisioane scandaloase. Dacă cel puțin Franța ar fi fost sigură de miliardele ei. Dar nici atîta. Cine nu a tremurat în Franța după banii sei? Dela micul rentier care își plasase economiile în renta rusească, pînă la capitalistul cel mare care și-a riscat banii ca să creeze industrii în Polonia sau ca să exploateze petroluri în Caucaz, toți au urmărit cu spaimă întorsătura tot mai gravă a evenimentelor din Rusia. Și aceștia ar fi putut să ceară guvernului francez să intervie pentru a pune capăt regimului care în Rusia nu le mai poate garanta averiile lor, toți aceștia ar fi putut să manifesteze cel puțin sgomotos în contra autocrației. Eh bine! chiar aceștia au făcut pentru ca alianța să rămînă în picioare și pentru ca.... să citească astăzi lecțiunile de morală din *Nowoia Vremia*. După atîtea sacrificii morale, după atîtea griji politice, Franța era în drept să se aștepte din partea Rușilor la o altă respălă!

Politica nu e însă o chestie de recunoștință, politica e o chestie de interese, și când primele emoții provocate în Franța de articolele presei rusești se vor împrăștia, situația se va analiza cu singe rece și se va vedea atunci că dacă e vorba de interese, tot are Rusia mai mult interes să păstreze amiciția Franței decît Franța să rămîie aliata Rusiei.

Intr'adevăr pentru Franța alianța cu Rusia a fost o chestie de prudență și o afacere bănească. O chestie de prudență fiindcă după înfrîngerea dela 1870 și după izolarea în care Bismarck pusese Franța în Europa, era o nevoie, o nevoie imperioasă pentru Franța, să nu rămîie singură, ci să opue blocului puternic al triplei alianțe o dublă alianță. O afacere bănească fiindcă în Franța era prisos de bani, așa de mare prisos încît capitaliștii, cei mici mai ales, nu știau unde să'și plasese economiile spre a le fructifica. In asemeni condițiuni le-a fost foarte plăcut să le plaseze în efecte rusești și în întreprinderi de tot felul în Rusia, nu numai pentru că nu constituia un plasament nesigur dar și pentru că puteau obține din Rusia o dobîndă mult mai mare decît aceea ce o puteau cîștiga în Franța.

Azi aceste două interese nu mai există, sau cel puțin s'a slins mult din intensitatea lor de odinioară. Constelațiunea puterilor din Europa se presintă astfel, Franța și-a găsit atitea puncte de rezim și în afară de Rusia, încît dubla alianță nu mai apare ca o nevoie imperioasă a politicii franceze, ci une ori mai mult ca o piedică în realizarea năzuințelor ei democratice. Pe de altă parte nici afacerea bănească nu mai este așa de strălucită ca în trecut. Situația internă din Rusia e prea gravă, prea nesigură pentru ca francezii să mai fie atrași a'și plasa acolo economiile, pe cînd industria franceză din cauza concurenței germane reclamă iarăși capitaluri pentru reînnoirea utilitașului. Așa că capitalurile franceze preferă să stea în Franța decît să ia drumul nesigur al străinatăței. Astăzi alianța cu Rusia este pentru Franța mai mult o chestie de conservare. Franței îi este teamă să nu piardă o parte din miliardele împrumutate și de aceea nu vrea să lasă Țarismul absolut în voia lui și a împrăjurilor. Dealtmîntrelea Rusia își dă atit de bine seamă că ceea ce călăuzește Franța e acest spirit de conservare, încît nu ne-am mira dacă ar eși la iveală într'una din zilele acestea că articolele de Nowoie-Vremia nu au fost de cît un mijloc de intimidare întrebuițat de guvernul împărătesc, care văzînd că Franța nu vrea să-i mai dea parale, a crezut că i le va putea stoarce amenințînd'o cu nimicirea alianței. In schimb pentru Rusia alianța cu Franța are încă interes și chiar un mare interes. Pentru dînsa dubla alianță a fost întotdeauna o chestiune de bani sau mai bine zis o chestie de exploatare. Ori nevoia acestei exploatari nu a dispărut, din potrivă mai mult decît ori cînd Țarismul nu se mai menține în Rusia de cît prin puterea banului. Banul e acela care ține în respect Europa. A-tita timp cît li se plătesc regulat cupoanele, puterile nu au pretextul legiuit ca să pue capăt anarhiei interne din Rusia.

Banul este acela care face ca funcționarii să fie încă credincioși autocrației. În ziua în care lefurile nu vor mai fi atit de mari și printr'un control financiar serios nu vor mai avea puțină prin furnituri de tot soiul să-și creeze pe lângă lefurile budgetare și lefuri extrabugetare, devotamentul lor pentru Coroană va peri ca pulberea în vînt. Banul în fine e acela care întreține poliția secretă, prin bani se descoperă comploturile, se cumpără constiințele și se răsplătesc trădările. Cînd tezaurul statului înglodat în datorii, lipsit de noi izvoare de bogății, și sleit printr'o administrațiune risipitoare și venală va da faliment, zilele Țarismului vor fi numărate. Dar pentru a avea bani trebuie neaparat alianță cu Franța. Germania oferă ce e drept serviciile ei. D-nu Mendelsohn, marele bancher berlinez, care în setea lui de comisioane a uitat nenorocirele evreilor rusești, face la Petersburg dese, tot mai dese călătorii și își dă multă osteneală, făgăduind tot ce poate și mai mult decît poate da. Dar are Germania destule parole pentru a plăti și a susține toate fantaziile Țarismului?

Sînt bani mulți de cîțiva ani în Germania. Inșă poporul german e așa de activ, așa de întreprinzător, încît îi absoarbe pe toți, și afară de aceasta se deschide acum în Germania o eră de mare expansiune colonială. Dl. Dernburg noul director colonial, un adevărat om de afaceri, înjghebează în toate ținuturile stăpînite de Germani întreprinderi de tot soiul. Călătoria lui prin colonii va atrage acolo multe capitaluri. Din Anglia și din America Rușii nu pot nădăjdui să-și alimenteze finanțele. Prin urmare tot în Franța stă speranța cea mare.

Dacă lăsăm inșă la o parte aceste considerațiuni, este netăgăduit că articolele „din Nowoie Vremyia” traduc bine o stare de spirit care domnește astăzi în Europa. Pretutîndeni se simte că gruparea puterilor nu mai corespunde cu nevoile reale ale popoarelor. Chestiunea care domină astăzi situația internațională nu mai este rivalitatea dintre Germania și Franța și înlăturarea războiului sau a conflagrațiunei generale ce ar putea resulta de aci. De ce echilibrul european să fie deci bazat pe această premisă care a încetat să existe. Astăzi chestiunea care domină situația internațională este chestia socială, aspirațiunile democratice ale popoarelor, nevoile lor de pace în afară pentru a se putea reorganiza înăuntru. Această chestiune despică în două puterile europene, pe de o parte pune Franța, Anglia, Spania, Portugalia și Italia, iar pe de alta Germania cu Rusia și cu Austria. În această direcție se și îndreaptă, vrînd nevrînd, diplomația diferitelor state. Italia cu toate visitele d-lui de Aehrenthal se apropie tot mai mult de Franța, de care o leagă și o perfectă comunitate de idei și interese materiale din ce în ce mai identice. Serbările în onoarea lui Garibaldi la Paris au dat lumii prilejul să măsoare încă odată tăria acestor legături. Pe de altă parte alianța Franței și a Angliei cu Japonia, raporturile intime ale Franței și ale Angliei cu Spania leagă și mai strîns la oaltă guvernele din Londra și din Paris. Iar interesele comune în Balcani și grija naționalităților, din care multe sînt respîndite pe teritoriul lor a tutulora, crează între Rusia, Germania

și Austria nu numai interese identice dar o aceeași atmosferă de concepții politice și de sistem de guvernămînt.

Aceste două tendințe opuse întărite fiecare, una prin atitudinea antedemocratică și autoritaristă a lui Wilhelm II, cea laltă prin atitudinea împăciuitoare și modernă a lui Eduard VII, sapă pe nesimțite un șanț tot mai adînc între alianțele de azi. Și dacă e vorba ca din articolele „Nowoie Vremyiei” să aflăm că Rusia e hotărîlă să grăbească această evoluțiune pentru a reda cît mai grabnic Europei echilibrul ei adevărat, mărturisim că sîntem foarte veseli. Starea de azi fiind contrarie realității, întreține în Europa o atmosferă încărcată, o atmosferă de nesiguranță a zilei de mîne, o atmosferă de ipocrisie și de neactivitate pe care am fi fericiți s'o vedem împrăștiată cît mai curînd. Atunci cel puțin problemele vor apare în adevăratele lor proporții. Multe chestii cari nu împrumută însemnătatea lor actuală decît convenționalismului sau tradițiunilor, vor face loc altora care reclamă soluțiuni și zac azi uitate sub greutatea intereselor egoiste. Atunci numai problema naționalităților cari domină toată partea de răsărit a Europei, se va pune în toată întinderea ei spre fericirea celor asupriți și spre cîntea civilizațiunii noastre. Cei ce iubesc lumina n'au deci pentru-ce să teme de schimbarea alianțelor de azi. In orice cas ar fi curios ca semnalul acestor schimbări să fi fost dat tocmai de guvernul care în Europa a personificat întunerecul și care a dus o luptă alit de aprigă în potriua celor ce căutau să împrăstie din jurul lui cejele dese cu care îi plăcea să se înconjure.

I. G. Duca.

Miscellanea

INCĂ ODATĂ „IN LUMEA DREPTĂȚII” ȘI D. MAIORESCU.

Dacă paginile în care d. Maiorescu vorbește de nuvela „In Lumea Dreptății” ar fi rămas numai o simplă hîrtie oficială, n'am mai avea de adăogat nimic la cele ce am spus în numărul precedent.

Dar d. Maiorescu, publicîndu-și acele pagini în „Convorbiri Literare”, sîntem datori să mai adaogăm ceva.

D. Maiorescu afirmă, fără să dovedească. Dă sentințe, fără să le motiveze. Ca „raport” către Academie, merge: Academia se adresează unui om, pe care-l socoate competent, și-l întrebă: „Să dau premiul cutărui scriitor sau nu?!” Și raportorul, odată ce Academia i-a încredințat soarta scriitorului, poate răspunde printr'un simplu „da” sau „nu”.

Dar cînd transformî hîrtia oficială în *articol*, cînd te adresezi celor citeva sute de cetitori ai unei reviste,—atunci nu mai e de ajuns să spui: „bine”, ori „rău”, fără să *motivezi*.—„Bine” sau „rău”,—n'are nici un interes pentru cetitor: Pe acesta îl interesează *motivarea*, adică analiza operei, de care e vorba. Se poate ca cineva din public să fie mulțumit și cu *sentința*, cineva care e curios să știe dacă d-lui Maiorescu îi place sau nu cutare nuvelă, dar n'are puțința de a-l întîlni pe stradă și a-l întreba...

Dar pe cei mai mulți nu-i interesează d. Maiorescu (....cînd e vorba de Brătescu-Voinești), ci,—lucrul nu e așa de paradoxal!—ci Brătescu-Voinești, adică opera lui Brătescu-Voinești.

Concedăm mai mult. Se poate ca, unor idolatri, sentința nemotivată a d-lui Maiorescu să le țină loc de „critică literară”: Maestrul a zis!... Dar vor rămînea în totdeauna oameni—publicul cel mare, pentru care se scrie—care vor sta cam reci față de asemenea sentințe.

Și nouă unora, cărora, dealmintrelea, ne repugnă orice robie intelectuală, nu ne impun de loc sentințele lapidare, ori dela cine ar veni ele!

Un om din vre-o altă țară (unde lîngușirea bizantină nu există) nu numai că n'ar putea pricepe asemenea mod de a trata literatura, dar ar considera că i se aduce o ofensă personală, cînd i s'ar decreta, așa,

în două vorbe: „bine“, „rău“, „mediocru“ etc—fie el, acel care decretează, un Sainte-Beuve, un Taine sau un Brunetière,—necum un scriitor care n'are la activul său 50 de volumë, în care să fi dat toată măsura științii și competenței sale, prin analizarea întregii literaturi bogate a unei vechi civilizații...

Acest *exemplu*, care durează de 40 de ani, a adus mare rău, căci iată, acum, un eminent critic care, tot despre „In Lumea Dreptății“, își permite să vorbească ca despre o „o pată“ pe personalitatea lui Brătescu, fără să-și motiveze, nici el, sentința-i definitivă.

Și iată, încă, în cutare „cronică“ a cutării reviste bucureștene, craiovene, ori severinene, sentințe lapidare: „bine“, „rău“, sentințe date de oameni, cărora cea întâiu întrebare pe care-ți vine să le-o pui este: „Dar tu cine ești? Tu, care faci pe Maiorescul anului 1907“.

Și încă ceva...

D-lui Maiorescu și discipolului său, *advăratului* său discipol, le place *Pană Trăsnea Sfintul* și nu le place *In Lumea Dreptății*, pentru că, zice unul „unde începe tendența, încetează arta“; pentru că, zice celălalt, Brătescu n'a avut de spus nimic în nuvela aceasta.—Dacă acești domni în loc să afirme, ar fi *analizat* și *argumentat*, ai putea să vezi ce voesc să spună... Așa însă, nouă nu ne rămâne decît să facem ipoteze.

Ipoteza asupra căreia ne oprim e următoarea: *Pană Trăsnea* place acestor domni, pentru că în acea nuvelă se face procesul societății care distruge o clasă veche, reacționară,—pentru că nuvela, dacă e vorba să-i dăm un oare-care nume, e o nuvelă junimistă.—*In Lumea Dreptății* nu le place, pentru că nuvela aceasta nu mai e junimistă, e, oarecum, „subversivă“...

„Unde începe tendența, încetează arta“?—Ei așa! Dar mai „tendență“ decît în Satira III a lui Eminescu, se poate? Și ia întrebați pe d. Maiorescu și pe discipol: „Incetează arta“? Și ia să fi atacat Eminescu cu aceeași violență pe anti-liberali! Să fi văzut atunci cum „ar fi încetat arta“! Cum ar fi „început tendența“!

Dealtmintrelea, *Clăcașii*, *Rugăciune* nici n'au fost băgate în samă de d. Maiorescu în raportul său despre Goga: „Incetase arta“, „începuse tendența!“...

Și observați cită netoleranță?

Noi sîntem acuzați de sectarism în aprecierea literaturii, pentru că am spus că *imoralitatea* scriitorului ne *stînjinește* plăcerea estetică ce ne produce opera sa, căreia nu-i negăm talentul (cînd îl are), deși este imorală... Nimic mai mult!

Și acești domni care *neagă existența însăși a operei de artă*, de îndată ce ideile lor *politice* sînt jignite de conținutul operei, acești domni, ei, ne acuză pe noi de netoleranță!!

Imoralitatea, este o atitudine, pe care *toți* trebuie s'o respingă: deci noi nu sîntem netoleranți; cutare sau cutare atitudine în fața vieții

însă, nu poate fi respinsă de *toți*, deci a respinge o atitudine și a aplauda alta,—aceasta este netoleranță.

Dar vom reveni odată mai pe larg asupra acestor lucruri.

D. IORGA DESPRE D. PANU.

Iată cam ce este d. G. Panu, după d. Iorga :

Un bătrîn calomniator,
 Un dușman cu arme rușinoase și de ultima specie,
 Un trîndav care n'are nevoie să deschidă o singură carte,
 Un cameleon năimit care duce Țara la pieire,
 Un om care minte și injură, care întrupează idealul materialist al
 forțelor și pseudo-forțelor imorale, amorale, idealul de viciu și sfidare,
 Un suflet meschin,
 Un cerșitor pretențios și rău,
 Un om căruia nu-i poți zice măcar „rușine obrazului“, fiindcă știi
 bine că nu-i poate fi rușine de nimic,
 Un om ale cărui articole sînt elucubrații senile,
 Un om de o invidie neagră (invidios de d. Iorga), de o mercan-
 dilitate jidovească, cu o spoială de cultură,
 Un slugoiu politic al cui îi ține viața și viciile,
 Un om care șterge talerele și paltoanele,
 Un caraghioz,
 Un moșneguș cu fața și apucăturile patent orientale,
 Un orator cu idei comune, cu forma trivială,—o dondăneală de
 descîntătoare,
 Un om fără nici un fond de idei,
 Un om fără individualitate,
 Un biet bătrîn, care crede că suficiența și răutatea ajung pentru a
 înlocui toate talentele și toate pregătirile,
 Insfirșit : un analfabet.

D. IORGA DESPRE D. IORGA.

Un om care de douăzeci de ani de zile în capăt a lucrat, cu o stă-
 ruință pe care toți o cunosc, la opere istorice care sînt în mina tuturor,
 Un om care dă astăzi lucrări întinse în colecțiile cele mari de is-
 torie ale lumii,
 Cel mai harnic cetitor din ținuturile locuite de Romîni,
 Un om cu un fond de idei nouă, de sentimentalitate duioasă,
 Un om cu forma de distincție și individualitatea trebuitoare pen-
 tru a fi scriitor,
 Etc. etc. etc.

FOARTE EXPLICABIL.

Revista franceză „*Mercure de France*“ a publicat în ultimele șase
 numere ale sale, o *anchetă în chestiunea religioasă*, pe care cetitorii

o cunosc din rezumatele făcute de noi la rubrica „Revista revistelor”. Ceea ce voim să punem în evidență aici, este faptul îmbucurător că nici noi, Romîni, nu am fost uitați cu acest prilej și că revista a cerut și a publicat și păreriile unora dintre ai noștri. Evident că din moment ce ni s'a făcut această cinste, răspunsurile d-lor A. D. Xenopol și dr. Istrati nu puteau lipsi din această anchetă internațională, întreprinsă în rîndurile frunțașilor științei și ai cugetării contemporane....

De cît, o mică întrebare : oare ceilalți Romîni, cărora li s'a cerut părerea de cătră revista franceză, nu vor fi voiți să răspundă invitațiunii ? nu vor fi avut ce răspunde ? Sau poate nici nu s'a adresat revista franceză decît d-lor Xenopol și dr. Istrati dintre Romîni ? Și atunci aceștia rămîn, pentru străini, singurii bărbați din România de la care se poate cere o părere asupra chestiunii dacă „asistăm la o disoluție sau la o evoluție a ideii religioase și a sentimentului religios ?”

Și de ce nu ?

De ce să ne mirăm dacă am găsi așa ceva la o revistă franceză, care, dînd samă, din trei în trei luni, cetitorilor săi despre *mișcarea culturală a Romînilor*, consacră pagini întregi pentru „*Marin Gelea*” al d-lui N. Petrașcu, și nici nu pomeneste de apariția volumului „*In Lumea Dreptății*” al d-lui Brătescu-Voinești ; care nici până acum, în numărul de Iulie, nu spune o vorbă măcar de ultimul volum al d-lui Sadoveanu, „*La noi în Vișoara*”, dar găsește destul loc în paginile sale pentru o lucrare folositoare, de sigur, dar o simplă culegere meritorie („*Cartea pentru tineretul de la sate*” a d-lor Pamfile, Lupescu și Mrejeru) ; care însfirșit, ocupîndu-se de revoltele țărănești de la noi și de starea țărănimii noastre, citează studiile și articolele d-lui Tanoviceanu, I. Lahovari, A. D. Xenopol, fără a pomeni de lucrările lui *Agricola* în această chestiune, iar din reviste citează articolașul d-lui Mehedinți din „*Convorbiri Literare*”, ba citează chiar și articolele „incisive” ale d-lui... *Ovid Densusianu*,—dar habar nu are de „*Cronicile Interne*” publicate în această revistă de d. C. Stere, după cum habar nu are nicî de însemnatele lucrări ale d-lor *Radu Rosetti* și dr. *Gr. Maior* în chestiunea agrară ?....

Prea ne-au deprins străinii cu astfel de lucruri, pentru ca să ne mai putem mira !....

DEGEABA !

Sancho Pança face calambururi, Sancho Pança vrea să facă pe „degeneratul”, pe „decadentul”, pe „dezechilibratul...”

— Degeaba asuzi tu, Sancho Pança, că tu ești sănătos tun !...

ABILITAȚI.

Ministerul Instrucției a abonat bibliotecile școlilor secundare la mai multe reviste, dintre care, literare, sînt „*Luceafărul*”, „*Sămănătorul*” și „*Viața Romînească*”. (Dealtmîntrelea, multe din acele biblioteci erau deja, din propria lor inițiativă și din propriul lor buget, abonate la revista noastră).

Nimic mai firesc decît ca ziarele politice să ne atace pentru aceste abonamente, *pe care noi nu le-am cerut, la care noi nici nu ne-am gîndit...* dar la care avem *drept*, odată ce Ministerul abonează bibliotecile la reviste... Nimic mai firesc, zicem, pentru că ziarele politice sînt menite „să combată“ pe... adversar.

Dar iată că un ziar literar, cel în care... „a apărut“... „1907“ al d-lui Vlașuță,—ridicîndu-se în numele literaturii ofensate și făcîndu-se că nu știe că Ministerul a abonat bibliotecile la *o mulțime* de reviste,—ne declară de monitor oficial literar, etc...

Nici acest lucru n'ar fi atît de curios, dîndu-se apucăturile ziarului literar în chestiune...

Lucrul însă devine admirabil prin faptul că la Ministerul de Instrucție există,—Dumnezeule mare!—o petiție kilometrică, prin care acel ziar literar *solicitează*,—nu abonamente, ceea ce încă n'ar fi mare lucru, căci în comerț faci comerț, ci—horresco referens!—o subvenție, o mică subvențiune, o dulce subvențioară....

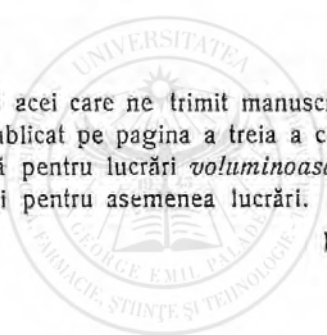
Ai! ai! ai!...

DELA REDACȚIE

Rugăm pe toți zeci care ne trimit manuscrite să cetească anunțul „*Pentru Autori*“, publicat pe pagina a treia a coperții revistei.

Bine înțeles că pentru lucrări *voluminoase*, putem intra în corespondență, dar numai pentru asemenea lucrări.

P. Nicanor & Co.

RECENZII

C. Rădulescu-Motru, *Din Psihologia Revoluționarului* (Studii Filozofice, Vol. II, Fascicola 1) București, 1907. Prețul 60 bani.

D. Rădulescu-Motru este unul din puținii oameni din țara aceasta, cărora ocupațiile profesionale și altele le mai lasă răgaz și pentru cercelarea dezinteresată,—cu alte cuvinte, care continuă, și după ce „au ajuns“, să cetească și să gândească. D-sa publică, din cind în cind, rezultatul lecturilor și gândirilor sale, sub forma unor „studii“, iar în timpul din urmă a scos chiar un fel de publicație cronică, un fel de revistă, mai degrabă un fel de arhivă.

În volumul II, fascicola 1. d. Rădulescu-Motru atinge o chestie foarte importantă: „*Din Psihologia Revoluționarului...*“

D-sa începe cu afirmarea *faptului* că „mai întoldeauna“ între ideile propagate de revoluționari și puterea lor este o contradicție: revoluționarul propagă un lucru și făptuește contrarul.—Istoria—populară—a preotului care spunea: „Faceți ce vă spun eu, și nu ceea ce fac eu“.—Ca exemplu dă pe J. J. Rousseau, sprijinindu-se pe recenta operă a lui Jules Lemaitre. „Cazul lui Jean Jacques Rousseau este tipic“ pentru psihologia revoluționarului, zice d. Rădulescu-Motru...

Acesta este punctul de plecare al autorului. *Faptul* acesta va căuta

să-l „explice“ autorul,—și explicația acestui fapt va forma conținutul articolului: „*Din Psihologia Revoluționarului...*“

Fără a ataca „cazul tipic“ al d-lui Rădulescu-Motru, fără a utiliza literatura stărnită în jurul și în urma cărții lui Jules Lemaitre, admitând că relativ la J. J. Rousseau *faptul* este exact, și neținând samă nici chiar de opinia lui Edouard Rod (care nouă ni se pare cea adevărată,—vom vorbi mai jos), ne inseriem bolărit în contra-opinii d-lui Rădulescu-Motru.

Că stot revoluționari—ca preotul de care vorbește anecdota populară—care nu-și conformează faptele cu ideile lor, asta e sigur! Contrarul ar fi curios, ar fi imposibil. Dar că „*mai întoldeauna*“ se întâmplă aceasta, că adică „*mai toți*“ revoluționarii se poartă astfel, aceasta ni se pare absolut fals.

Țara clasică a revoluționarului, cel puțin în vremurile noastre (care au avantajul că le putem cunoaște perfect) este Rusia, și înțeleg aici prin „*revoluționari*“, pe toți aceia care, într'un senz sau altul, se ridică împotriva lucrurilor stabilite, înțeleg și pe revoluționarii politici, dela cadeți până la anarhiști, și pe sectanții religioși... Ei bine, este știut din toate izvoarele (cetitorul de romane chiar, cunoaște lucrul din romanul lui Tolstoi, *Înviere*), că „*mai întoldeauna*“

revoluționarul își conformează viața cu ideile sale. E vorba de a renunța la avere, rang și clasă și „a se scobori în popor?” Revoluționarul o face! Se face țaran și duce viața de țaran! (Sofia Perovskaia și legiune) E vorba de a pune averea sa la dispoziția comunității politice din care face parte? Revoluționarul o face! (Kropotkin și legiune).—E vorba de „sacrificarea pentru idee?” Revoluționarul o face! Se duce la moarte! (Legiuni!)—Ii trece prin cap că i se impune castitate? Și-o impune (celiți istoria veacului XIX revoluționar din Rusia).—A, dar ei merg și mai departe chiar decît ridicolul: Ii trece revoluționarului prin cap că e păcat să utilizeze pe celelalte animale spre folosul său? El nu mai poartă nici ciubote, pentrucă-s făcute din pielea unui animal! Și nu mai insist, căci se cunosc lucruri extraordinare de ce înșamnă „idea forță...” Și mise pare, cînd mi-amintesc toate aceste lucruri, că e o nedreptate, nu-i vorbă naivă, afirmarea d-lui Motru că revoluționarii nu se disting prin vre-o calitate morală și că nu devin apostoli decît dacă apostolatul le e profitabil! Cetește, domnule Motru, istoria nihilismului ruse-c! Puu rămășug că vei retracta totul!

Au putea spune mai degrabă că revoluționarii *prea* caută ultimele concluzii ale ideilor lor, pe care, și pe acele, voesc să le traducă în fapte, căzînd chiar în ridicol, în orice caz cheltuind eforturi, zădarnice chiar pentru cauza lor!

Dar ei merg și mai departe. În însuși simul societății „actuale”, caută să afie o conduită ca în societatea „viitoare” visată... A trăi în comunism și a renunța la individualitatea lor, odată cu averea lor, mă 'ndoesc dacă este bine și dacă este util... Dar... asta e altă chestie. E vorba că-și potrivește faptele până dincolo de ideile lor!

Așa dar, fără a discuta mai mult

și a aduce și alle dovezi, *faptul* dela care pleacă d. Rădulescu-Motru, nu e exact. Problema, ce-și impune s'o rezolve, *nu există*. D-sa își inventează o problemă și apoi își dă o muncă înfinită s'o rezolve...

D-sa se întrebă: „Cum se explică acest paradox?” Dar nu e nici un paradox, domnule Rădulescu-Motru. Iar, relativ la acei „revoluționari” care, ca Rousseau, vorbesc una și fac alta, explicația e ușoară și faptul nu e așa de paradoxal: e etern și e foarte omenesc,—și foarte banal; ni se întimplă, faptul acesta, tuturor, mai mult sau mai puțin, în fiecare zi, dacă nu în fiecare ceas... Dar să nu anticipăm.

Dar... ah, este un dar! Dar d. Rădulescu-Motru bagă de samă, șase pagini mai departe de la categoria sa afirmație, că generalizarea sa este nedreaptă. D-sa zice: „Între dinșii (revoluționari) se regăsește acelaș procent de caractere bune, adică morale, și caractere rele, adică imorale, cași în restul omenirii”... Fără multă exegeză, aceasta înșamnă că acel „mai întotdeauna” dela început este exagerat. Căci cei „morali” n'ar fi *morali*, dacă ar spune una și ar face alta! Ori se poate caracteriza de *morală*, această neconformitate? Se poate caracteriza de *moral* un om care propagă lucruri în care nu crede,—propagîndu-le numai că să *parvie*? (Căci, vom vedea, aceasta este teoria d-lui Rădulescu-Motru).—Are aerul unei contradicții...

Peste alte zece pagini, d. Rădulescu-Motru vorbește despre „revoluționarii *idealști*”, care fac bine omenirii (Socrate, Plato, Luther, Calvin, *revoluționarii franceji*), care se deosebesc de ceilalți pentru că-s însuflați de un *ideal*! Mai întaiu, ce caută aici „*revoluția franceză*”, pornită din *idealism*, cînd, la pagina 2, d. Motru admite, cu Taine, că revoluționarii dela 1789 au

fost niște monștri.—(arăbind că lucrul se împacă cu „ideile” lor, deoarece nu poate fi legătură între „caracter” și „idei”)?.. Are aerul unei contrazi-ceri, nu-i așa?.. Apoi: dacă revolu-țiile care au schimbat fața lumii, au fost făcute de „revoluționari” *idealiști*, atunci mai rămâne adevărat faptul că „mai întotdeauna” revoluționarii sint niște șarlatani?.. De sigur că nu. Și atunci d. Motru nu mai are drept să spună că face psihologia „revolu-ționarului”, ci a unei anumite catego-rii de „revoluționari”. Și chiar așa este, căci, pe la sfârșitul articolului zice că a voit să vorbească numai de un soi de revoluționari... Încă odată, dacă este așa, d. Motru a făcut o fan-faronadă, fiind și-a intitulat articolul „Din Psihologia *Revoluționarului*” și o fanfaronadă fiind a început prin a-l caracteriza pe revoluționarul „în ge-nere” ca fiind „mai întotdeauna... etc”. (Comparați: „Această nepotrivire a a-juns astăzi ca o notă caracteristică în psihologia *revoluționarului în genere*” (pag. 5), și: „Această *categorie* de re-voluționari am avut-o și noi în vedere în partea dela început a studiului no-stru” (pag. 25)... Dar nu o „*categorie*” avea „în vedere” la început, ci cum vedeți pe „*revoluționarul în genere*”!!

Dar care sint, acuma, „*revoluțiile*” și „*revoluționarii*”, la care, prea lir-ziu, la sfârșitul articolului, se mărgi-nește d. Motru (după ce până acolo și-a clădit teoria despre „*revoluționarul în genere*”)?

După ultima frază din articol („Re-voluțiunea, ca să fie privită ca un bine în viața unei societăți, trebuie să fie totdeauna o renoațiune”) s'ar părea că numai revoluțiile și revolu-ționarii care *reîngesc*! Așa dar, revolu-țiile rusești, de până acuma, nu sint „bune”; aceea însă, ultima, care va fi tot de natura celorlalte, dar care va

reuși, aceea va fi „bună”?.. Slab criteriu!

Dar mai este o cale de a descoperi ce înțelege d. Motru prin revoluții „rele”. D-sa spune că istoria cunoaște multe de acestea, care se „confundă cu fapte de brigandagiu ordinar și cu seșițiuni criminale”. Da, da! Am în-țeles: Procesul ce face d. Motru, în acest articol, este procesul „rășcoa-lelor”!. Apoi să faceți doctrinar, după „metodele științei moderne” a trata „*psihologia revoluționarului în genere*”, cind ai în minte pe răzvrățitori (poate pe instigatorii ul-timelor rășcoale?), și încă la urmă s'o mărturisești?!

Că „*explicația*” d-lui Motru (vom vorbi imediat de ea) se potrivește sau nu instigatorului de rășcoale, de brigandagii și seșițiuni criminale, e altă chestie.

Dar ea nu se potrivește „*revoluțio-narului*”.

În partea de la început a articulu-lui, acolo unde d. Motru vorbește cu-rent de „*revoluționar în genere*”, d-sa spune că caracteristica lui e *impulsivitatea*: În „*doliberația*” revolu-ționarului nu sint elemente inhibitive; el nu ține samă de achizițiile socie-tății; cu alte cuvinte vrea să schimbe totul, distrugind totul, fără a ști ce vrea să pună în loc. Ca exemplu dă pe socialiști, care, cind îi întrebă: ce vor să pună în loc, nu știu ce să răs-pundă! O, aci iar e o confuziune: în-tre socialiști și anarhiști. Socialiștii luptă, *în realitate*, pentru un program de reforme, pe care le știu foarte bine; au ca ideal (ca ideal) o socie-tate în care mijloacele de muncă să fie proprietate colectivă! E clar... Că nu pot, că nu *vreau* să zugrăvească *amănunțit* „*societatea viitoare*”? Darar fi o pretenție ridicolă a o zugrăvi a-mănunțit! Ar fi o pretenție de gran-

domani și oameni lipsiți de orice spirit științific a zugrăvi amănunțit o societate la alcătuirea căreia, o spun socialiștii cu drept cuvânt, vor lucra acțiunea factori, dintre care unia cu neputința de prevăzut acuma! Dar, în definitiv, socialiștii luptă pentru un *program practic* amănunțit, bine studiat, într'o mică parte deja eucerit. Fără îndoială, d. Motru nu e familiarizat cu socialismul!

Dar să trecem, e altă ceva mai important. D. Motru opune „revoluționarului” pe „omul de ordine”, în mîntea căruia elementele impulsive sînt contrabalansate de elemente inhibitive. Foarte bine!—Pe acest „om de ordine” d-sa nu-l găsește în forma ideală, căci adesea elementele inhibitive sînt în proporție prea mare.—D. Motru suspină după un „om de ordine” ideal, în care cele două feluri de elemente să fie într'o justă și necesară proporție... Dar iată că peste o sumă de pagini, d. Motru descopere pe acest „om de ordine ideal”!... unde?.. Ah, tocmai între „revoluționari”, între revoluționarii idealiști, adică, după cele ce am văzut, nu între instigatori, ci între ceea ce se cheamă „revoluționari” (și cei de la 1789!).—Așa dar, *acuma* (pe la sfîrșitul articolului) „revoluționarul” devine, *el*, adevăratul „om de ordine”, cu o justă proporție de *impulsie* și *inhibiție*,—pe cînd, la începutul articolului, definiția *genului* „revoluționar” (adică *oricărui* revoluționar), era *impulsia* pură!

Să ne întoarcem la „paradoxul” d-lui Motru: nepotrivirea între ideile și faptele „revoluționarului”.—Am văzut că însuși d. Motru declară, pe la sfîrșit, că la început a vorbit de (cum zicem noi) „instigatori” de răscoale...

Despre *aceștia*, da, probabil, d. Motru are dreptate în parte, în explicația „paradoxului”. Anume: că ei—noi credem că unii diu ei—îmbrățișează *idei*, pentru a parveni.

Lucrul e cunoscut; nu e nevoie de „metodele științei moderne”; în limba curentă se cheamă „a pescui în apă tulbură”, „a exploata durerile mulțimii”, „a demagogiza”, etc. etc.: E nevoie de altă trudă cu „metodele științei moderne”?

Rămîne, totuși, un fapt mai interesant: Popa, care cu durere constată că *faptele* sale nu sînt bune de imitat; Rousseau, care una vorbește și alta face, etc. Așa dar sînt *oameni* care spuu una și fac alta; dintre acești *oameni*, unii sînt... popi, alții sînt revoluționari... alții sînt... preoteasa ori fata preotesei...

Trebuesc „metodele științei moderne” pentru a explica acest fapt? Cred că nu!

Sînt acești oameni șarlatani? Se poate! Ah, ce nu se poate? Se poate ca unii „revoluționari” să utilizeze *ideile* revoluționare pentru a parveni, pentru vanitate, mai știi eu?

Dar, „mai întotdeauna”, vom spune la rîndul nostru, explicația e alta, e cuprinsă în înțelesul adevărat al vechei vorbe: „*Videō meliora proboque, deteriora sequor*”, care explică jumătate din viața unor oameni,—și purtarea popei.

Văd care este binele, îl aprob, dar. fîntă slabă și păcătoasă, fac rău! Am pasiuni. Știu că sînt rele, știu că-mi fac rău mie (mie!), știu ce-ar *trebui* să fac, dar nu fac!

Poate că Rousseau nu era convins de teoriile sale... Se poate!—Dar poate că era convins, dar *nu putea* să le respecte în fapte... E altceva decît ce spune d. Motru, care crede că Rousseau nu era convins de ceea ce spunea, că spunea ceea ce spunea din invidie, ori ca vulpea care spune că strugurii sînt acri...

Și e interesant ce spune Edouard Rod. E însăși istoria unui suflet slab și robit de pasiuni: Rousseau, pe încetul, și-a conformat viața ideilor sale; adică, văzînd ce este bine („me-

liona") și aprobând binele („proboque“), a început să se sforțeze a nu mai urma pe calea răului („deterioru“) și... a reușit, pe cit a putut!

Lucrul e simplu: Imi fac un ideal de viață, pe care ori îl pot urma, ori nu-l pot urma *nicio dată*, ori de care, în faptă, mă apropiu pe neceț! — Rousseau putea să nu ajungă să poată spune „*meliora sequor*“, și tot n'ar fi un argument pentru „explicarea“ d-lui Motru.

Caută, celitorule, în viața și în sufletul tău, și vezi cîte *ticăloșii* (tu *singur* le numești așa! și roșești de ele!) cîte *ticăloșii* faci! Le vei *apăra*? Nu! Pentru ce? Pentru că idealul tău e altul! Le faci, *ticăloșiile*, pentru că ești slab! Ai sfătui pe altul să le facă? Nu! Tu l'ai sfătui *contrariul*, deși tu le faci... Și ai fi șarlatan?... Să răspundă d. Motru!

Să ai în minte ca model pe „instigatorul“ de răscoale și să voești să zugrăvești, după acest model, pe „*revoluționarul în genere*“; să alegi un revoluționar, pe Rousseau, la care crezi că ai descoperit o neconformitate între idei și fapte și s'o explici prin șarlatanie, ca la primul „instigator“—juganar lipovan; și admiti apoi că „mai la toți“ revoluționarii întilnești această neconformitate și s'o explici, apoi, prin șarlatanism și dorință de parvenire,—sunt acestea procedurile „*metodei științifice*“?

Să te contrazici apoi, declarînd că acei care au făcut marile revoluții (Nu aceștia sînt „*revoluționarii prin excelență*“, domnule Motru?) că acei care au făcut „*marile revoluții*“ nu sînt șarlantani, nu sînt impulsivi (ci, ei, „*oameni de ordine ideali*“); să declari apoi, cu naivitate, că formidabilele constatări și explicări despre „*revoluționarul în genere*“ le-ai făcut de amorul „*metodei științifice*“ a „*arhitectonicei unui sistem*“ și că ceea ce ai

spus la începutul „*studiului*“ despre *genul* revoluționar, observi singur că se potrivește la „*o categorie*“ numai („*instigator*“ „*brigandagiu*“, „*sediiții criminale*“...)—sînt acestea procedurile „*metodei științifice*“?

D. Rădulescu-Motru nu este un filozof independent. D-sa este... un anumit „*om de ordine*“; d-sa vorbește despre revoluționari, nu de pe un teren neutru, ci din cîmpul celălalt. Și poziția d-sale are toate dezavantajele acestei situații. D-sa nu constată: d-sa *pledează pentru ceva și contra ceva*... D-sa face *advocatură și*, (dacă nu „*explicațiile*“ sale, care pot fi *dibace*“) *contrazicerile* sale nu sînt de natură a ni-l arăta ca pe un strălucit avocat al cauzei sale...

Un profesor al meu, ilustru în felul său, vorbind nu știu de care filozof sceptic, spunea: „*Se'ndoeste până ce nu mai poate*“... D. Rădulescu-Motru nu se'ndoeste de loc. El „*nu poate să se'ndoiască*“... Și sînt așa de complicate chestiile sociale, căci, deja, oamnei sînt alit de complicați!

G. I.

Post-scriptum.—Răsfoind din nou broșura d-lui Motru, am dat peste cîteva însemnări făcute pe margine, care mi-au scăpat din vedere cînd am scris recenzia. Transcriu cîteva.

D. Motru declară: „*din naștere nu este nimeni revoluționar*“. Și aiurea mai clar: „*sufletul individual nu este prin natura sa revoluționar sau de ordine*“, cu alte cuvinte mediul face pe cineva revoluționar. — Eu cred că și sufletul și mediul. *Anume* suflet, în *anume* mediu, devine revoluționar. Și încă ceva: D. Motru nu știe ce importanță are *clasa* din care face parte cineva: Pentru ce proletariatul german, „*mai tot*“ este revoluționar, iar din clasele superioare numai foarte puțini indivizi? E clar că cu un suflet mai puțin revoluționar devii „*revoluți-*

onar" cînd ești proletar, decît cînd ești din clasele de sus; în cazul din urmă trebuie să ai un suflet *foarte* revoluționar... Dar nu tocmai despre aceasta voese să vorbesc.

D. Motru, așa dar, zicea: „din naștere nu este nimeni revoluționar“, și adăoga că problema revoluționarului nu e chestie de „psihologie individuală“ ci de „psihologie socială“.—Dar, d. Motru făcuse deja (!) pe o pagină precedentă psihologia r-revoluționarului: „impulsiv“, spre deosebire de a omului de ordine: „inhibitiv“... Apoi atunci revoluționarul *se naște*, domnule Motru! Că „impulsivul“ în un anumit mediu *nu* va ajunge revoluționar, e altă vorbă! Chiar Beethoven pulea, undeva, să n'ajungă muzicant!... Și d. Motru se contrazice pe aceeași pagină, cînd spune: 1) „sufletul individual nu este prin natura sa revoluționar sau de ordine“ (Încă odată: amintit-vă categoriile: „impulsiv“ și „inhibitiv“!) și 2) „Fiecare individ impulsiv, cu voința de a domina asupra semenilor săi, este sufletește pregătit să devină revoluționar“... Trebuie de optat: Se naște ori nu se naște cineva cu un suflet revoluționar?

Încă ceva. Dacă d. Motru crede în „impulsivitatea“ revoluționarului, atunci cum împacă d-sa această „impulsivitate“ cu *dibăcia* necesară unui om de a exploata anumite idei în folosul său egoist? Căci, cum știți, *din dibăcie* revoluționarul face pe... revoluționarul.—Un „impulsiv“ (care nu poate „cumpani“ motivele) alt de cu dibăcie diplomat?!

Și încă ceva. Deosebirea între „omul de ordine“ și „revoluționar“ e „inhibiția“ și „impulsia“, cum am văzut. Oare Stolipin e un reacționar negru, pentru că e mai „inhibitiv“ decît, să zicem, Rodicev sau altul? Oare un junker german e reacționar pentru că e mai „inhibitiv“ decît un proletar german?—*Interesul de clasă* nu expli-

că el deosebire între junker și proletar?—Oare d. N. Filipescu e mai „inhibitiv“ decît d. C. Dobrogeanu-Gherea?

Și oare „oportunismul“ decare e invinuit un Jaurès (și cu el sute de mii de socialiști) e „impulsivitate“?—Celebra „cale legală“ (așa că Anton Bacalbașa zicea că d. Nădejde nu vrea să se plimbe pe „Calea Victoriei“, ci numai pe... „calea legală“) este „impulsivitate“?

Și cînd d. Motru spune că revoluțiile mari (făcute în contra „oamenilor de ordine“—nu-i așa?) aduc o întărire a ordinii (decî *în contra* „oamenilor de ordine“), atunci... atunci?

Dar afirmarea că revoluția franceză (libertate, *egalitate*, frație) a fost din „revoluțiile cu ideal“, bune, și, alături, afirmarea că revoluțiile „fără ideal“ se cunosc de pe aceea că sint conduse de ideea „egalității“?

D. Motru a atins, cu o inimă prea ușoară, probleme foarte grave și complicate... Un domn „cronicar“ spunea, în trei cuvinte lapidare, că această operă va fi citită cu mult folos, etc... Probabil că nici n'o celise, ori, de-o celise... e același lucru.

* * *

Sofia Nădejde. Părinți și copii.
Edit. „Biroului Universal“, Al. Nițjanu.

În acest roman ultim al cunoscutei scriitoare Sofia Nădejde nu vom găsi problema filosofică-socială din romanul cu acelaș nume al lui Ivan Turghenief, căci generația copiilor nu e întru nimic deosebită ca nivel cultural de cea a părinților și nu ni se prezintă în acel contrast izbitor sufleteș în care ni se prezintă la Turghenief. Nu e nici problema heredității așa cum e pusă de Zola în istoria familiei Rougon-Maquart. Ci, ca și în celelalte două romane: Patemi și Robia Banului, fabulația romanului, povestea acestei familii e un prilej căutat și ales de scriitoare pentru a pune în e-

vidență cu durere plăgile morale de care suferă societatea noastră, problemele îngrijitoare ce se pun, din cauza acestei stări de lucruri, sufletelor conștiente, pentru viitorul neamului nostru.

În primul rînd ne dovedește scriitoarea ce suflet tare și cumpănit trebuie să aibă funcționarul nostru pentru ca să se poată păstra corect și cinstit în mijlocul greutăților și ispitelor de tot felul, cu modesta lui retribuție, într-o societate care e nu numai tolerantă, ci complice a tuturor încercărilor.

Altă problemă interesantă care preocupă pe d-na Nădejde, în toate scrierile sale, e lipsa de îngrijire luminală cu care sînt căutate femeile la naștere, făcîndu-se altele victime, decît odată cu moartea mamei, în copiii rămași în urmă.

Apoi e problema educației copiilor și mai ales a fetelor din clasa funcționarilor. Ce faci cu băiatul? În care școală-l dai, în ce categorie socială îl holăraști să trăiască? Cum poți înlătura plaga funcționarismului? Trimițînd copiii la meșteșug ori plasîndu-i în comerț? Dar cum? Comerțul și meșteșugul sînt în minile străinilor bine pregătiți pentru el din lată în fiu și copiii de Romîni nu pot ține piept în concurență și apoi nici nu sînt primiți.

Ce-i de făcut?..

Dar cu fetele? Să le lași fără carte ca să nu faci din ele niște declassate ca cele despre care vorbește coana Tina, sau să le dai creștere de salon, cum a făcut Serafim cu Magda, pe socoteala că fiind frumoase, cu nițică spoială de pension pot găsi mai lesne mijlocul de traiu, măritișul cu un „hăiat bun“? Dar faci astfel fericirea lor ori le pregătești pentru fericirea căsniciei și creșterea copiilor? Ce e de făcut?..

Și problemele sociale se succed unele după altele: neurastenia lui Georgică,

copilul prea silitor și ambițios, iadul din căsnicia Magdei și a lui Iacobescu, tipuri produse de educația și instrucția noastră modernă, necinstea și sinuciderea lui Ilie, ofițerul cu fire slabă ce nu se poate împotrivi ispitelor și cărui i-a lipsit și controlul serios la regiment spre a-l ținea în frîu. Pretulindeni reese foarte lămurit dezordinea socială în care trăim, uscăciunea sufletească, lipsa de ideal și inconștiența cu care ne lăsam tiriți de azi pe mine fără a lua nici o măsură de îndreptare, fără a face o efortare serioasă și trainică pentru a ne ridica și a apuca altă cale.

E în această ultimă scriere a d-nei Nădejde acelaș interes pasionat pentru chestiile sociale, acelaș dor de a căuta pricina reală a relelor de care suferim ca în toate operele sale, aceeași preocupare adîncă în cercetarea problemelor, dar soluțiile nu se mai desemnează nicăiri, ca altă dată, cu încredere și entuziasm. Auloarea ezilă acum plină de indoială, descurajarea plutește și apasă dureroasă pretulindeni. Frumoașele avînturi de odinioară par niște flori vestejite de o năprasnică vijelie sufletească. Urmărești și aci ca și în celelalte romane, cu interes, discuția atitor probleme puse de o minte ageră ce le-a frămîntat multă vreme, le-a cercetat și le-a analizat cu de amănuntul, dar nu mai simți bine făcătoarea încredere în viață și într'un viitor mai bun, de odinioară, lumina sufletului senin doritor de bine și de fericire pentru toți. De altminteri, aceleași calități ca și în celelalte scrieri: aceeași cunoștință a vieții, aceeași bogată înțelepciune împrăștiată cu dărnicie în proverbele și zicătorile sămănate pretulindeni, aceeași dorință de a ne sili să reflectăm asupra noastră înșine și asupra celor din jurul nostru, acelaș interes cu care urmărim pînă la sfîrșit romanul destul de voluminos al d-nei Nădejde.

Bine înțeles, cu neajunsurile ce iz-

vorăse din inșeși aceste calități. Realitatea vieții, chipurile morale și materiale ale eroilor, se șterg, se estompează ușor ca niște umbre, ca niște semne ale cugetării acesteia active și pline de viociune. Problemele sufletești sînt prea numeroase, se pun repede unele după altele, se discută de autor prin gura personajilor, dar nu se rasfrîng în conflicte reale, în suflète vii. În dialoguri toți vorbesc pe un ton, cu aceleași mlădiei de voce ca într'o piesă în care personajile sînt jucate de acelaș actor. Și cum am vrea să știm ce se petrece în sufletul Zoei, fetița mai mare sacrificată fericirii celorlalți, sau în sufletul lui Georgică copilul închis în el însuși, în care incolțește revolta și dorința de a face mai bine de eit cei din jurul său !. Așa însă cum e alcătuit romanul, lucrul era cu nepuțință, timpul e prea întins și prea multe sînt chestiunile ce se ridică în sufletul scriitoarei și deci al cititorului. Preocupările morale precumpănesc asupra psihologiei individului și asupra preocupărilor de artă; limba bogată și corectă despretănește pretutindeni zugrăvirea realului prin imagini, concretizarea materialităților vieții și urmărește cu credință firul ideilor bogate ce caută a-și face loc la lumină în opera d-nei Nădejde.

I. S.

* * *

A. D. Xenopol, *Evoluția în Istorie*, 7 pp.; *Neconștiutul în Istorie*, 23 pp. Extrase din Analele Academiei Romîne, București, 1907.

De cînd d. Xenopol nu mai face istorie își dă părerea asupra unor chestiuni de filosofie a Istoriei. În primul din aceste memorii academice autorul ocupîndu-se cu evoluția în Istorie, grupează năzuințele vieții omenști pe temelul cărora se poate mișca evoluția, în două grupe: „a) Grupa a-

ceiora care aduc îndeplinirea nevoilor existenței în privința cunoștinții adevarurilor practice și teoretice, care mulțămesc trebuința de a ști și care desfătează prin frumos; b) silința pusă pentru a face ca aceste bunuri să fie împărțite, în chipul cel mai drept, între cei ce le produc”.—

Puterea evoluției face astfel să propășiască omenirea armonios pe toate căile. D. Xenopol atînge problema distribuirii bogățiilor și părerea domniei sale este că împărțirea trebuie să fie proporțională (aici ne aduce la cunoștința că sînt oameni harnici, inteligenți, leneși, etc.).

Față de sğuduitoarele frămîntări ale societății moderne pentru realizarea dreptului, d. Xenopol crede că „civilizația nu este în pericol”.

În al doilea memoriu, după ce autorul cercetează înniruirea neconștiutului asupra vieții individuale și sociale, trece apoi și la rolul neconștiutului în Istorie. D. Xenopol caută să arăte care din puterile care condiționează dezvoltarea istorică sînt izvoare ale neconștiutului. După d. Xenopol înniruirea rasei, a climatei, a caracterului național sînt neconștiute; așezarea geografică poate fi supusă intrucitva înniruirii conștiinții. Examinează mai pe larg puterea evoluției și înnimplarea în Istorie. Puterea evoluției nu devine conștiută decît „post factum” și ei nu i se poate opune decît o împotrîvire efemeră; de aici însă d. Xenopol nu socoate că trebuie să admitem ca principiu de purtare „fatalismul Răsăritenilor” ci, „neștiind cum vor merge lucrurile, omul trebuie totdeauna să lucreze așa cum crede el și spre propășire”.

Din „lupta declarată” a d-lui Xenopol împotriva neologismelor sînt de menționat următoarele: „fără ca reflexia să ia o parte lucrătoare”, „înlînsa încăpătură a evoluției”, „asămăluim”, „asămăluite”, „învălmășarea”.

*

Nicolae Dobrescu, *Contribuții la Istoria Bisericii Romine în secolul XV-lea*. (Publicat întâi în „Convorbiri Literare“), 42 pp. București, Carol Göbl, 1907, Prețul 1 leu.

În acest capitol de istorie bisericască d. Dobrescu se ocupă cu *Mitropolia Moldovei* de pe vremea lui Alexandru cel Bun, a urmașilor săi, a lui Ștefan cel Mare și până la 1571, data morții Mitropolitului Gheorghe, succesorul lui Teoctist I. În partea introductivă (până la pg. 10) autorul dă sub o formă mai concentrată cele ce spusesse altă dată (v. Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintai mănăstiri din țară, Tipografia Cartilor Bisericești, Buc. 1906, p. 101 și urm.) asupra aplanării conflictului bisericesc ivit între Patriarhia de Constantinopol și Moldova, la sfârșitul secolului al XIV-lea, recunoașterea de către Patriarhie a Mitropolitului Iosif și începutul de organizare bisericască cu reședința mitropolitană la Suceava, pe timpul lui Alexandru cel Bun. Dintre urmașii Mitropolitului Iosif, necunoscuți cronicilor și actelor interne, Macarie întâmpină dificultăți la recunoașterea ca Mitropolit de către Patriarhie, iar Grigore și Damian, datorită legăturilor bisericesti cu Constantinopolul, care în fața primejdiei turcești căuta mîntuirea în unirea cu biserica Romei, și sub înniruirea relațiilor dintre Moldova și Polonia catolică,—au primit unirea cu biserica Romei (Sinodul de la Florența), pe care, cu drept cuvînt, autorul o socoate ca o acțiune personală a celui ce o făcea, care „nu poate angaja țara întreagă“. Teoctist I primește sfințirea de la Ohrida, e Mitropolitul de sprîjin al lui Ștefan cel Mare, pe vremea lui s'a început la mănăstirea Putna scrierea în slavonește a cronicii Țării Moldovei.—D. N. Dobrescu este specialist în Istoria Bisericii Romine, are și cate-

dra acestei specialități la facultatea de teologie, și de aceea cred că nu va lăsa acest capitol izolat ci, în curînd va fi urmat de altele, căci deși producția istorică este mare, lucrări în definitivă siguranță științifică sînt puține.

T. D.

* * *

M. P. Ciucă, *Despre acțiunea ipotermizării asupra unor infecțiuni experimentale*.—Teză de doctorat. Facultatea de Medicină. București, 1907.

Fiziologia generală ne spune că ființele viețuitoare sînt sensibile la variațiuni de temperatură. Fiecare organism își are anumite limite de temperatură, între care el poate exista ca ființă vie. De îndată ce a aceste limite sînt trecute, substanța vie este distrusă. Dar chiar și în scara termometrică cuprinsă între limitele compatibile cu viața, se pot deosebi regiuni în care organismul se comportă în mod diferit. Așa, pentru organismul omului, temperatura cea mai potrivită, la care toate organele funcționează în modul cel mai perfect, este 37°. Acest grad de temperatură se numește *optimum*. Dacă căldura corpului se ridică de pildă la 40°, organismul se găsește într'o stare anormală. Nutrițiunea și funcționarea elementelor anatomice nu se mai îndeplinesc în mod normal și organismul întreg suferă. Tot așa se 'ntîmplă și în cazul cînd temperatura corpului scade la 30° sau 28°. Organismul nu moare, dar mersul normal al funcționării lui este deranjat. Dacă temperatura întrece și aceste limite (vorbim de animale cu sînge cald), animalul poate muri.

Temperatura cea mai joasă compatibilă cu viața se numește *minimum*, iar cea mai înaltă, *maximum*. Anbele variază cu specia considerată. Toate ființele viețuitoare, fie unicelulare, fie pluricelulare sînt supuse acestei legi.

Se știe pe de altă parte că'n organismul nostru, precum și al tuturor animalelor, există niște celule, numite leucocite (globule albe din sânge) care sînt apărătorii organismului contra microbilor. Aceste leucocite, ca orice celulă vie, au și ele un grad anumit de temperatură, la care își pot îndeplini cu toată vigoarea funcțiunea lor de luptători. Pentru cele din corpul omului, temperatura optimă e de 37°. Dacă această temperatură scade sub 37° sau se urcă peste acest grad, leucocitele sufăr, soldații se'bolnăvesc și nu mai pot ținea piept dușmanului. Așa se explică îmbolnăvirea prin răceală.

„Dar se mai știe că sînt unele aceste animale refractare la anumite boale. Așa, de pildă, găina nu se poate îmbolnăvi de boula numită *cărbune*, șoarecele și broasca nu se'bolnăvesc de tetanos etc.

În limbajul științific se zice că aceste animale sînt *imune* față de boalele enunțate. Ele au o imunitate naturală. În timpul din urmă savanții au căutat să afle cauza ce dă acestor animale proprietatea imunității.

Discuțiunile au fost numeroase, dar așa zisa teorie *celulară* a imunității se pare că a lăsat cu totul în umbră pe adversara sa, teoria *humorală*. Lucrarea d-lui Ciucă, făcută în laboratorul profesorului I. Cantacuzino, este o confirmare a teoriei celulare. D-sa găsește că șoarecii pot să se'bolnăvească de tetanos dacă organismul lor întreg este răcit timp de o oră (nu se spune temperatura ce o avea organismul în momentul răcirii) la gheață. De asemenea a văzut că cobaiul, animal ce în stare normală nu primește înferțiunea cu streptococul uman, poate fi infectat cu acest microb dacă organismul său este răcit la 29°. Examenul istologic a arătat d-lui Ciucă o alterație a leucocitelor acestor animale în cazul răcirii.

Aceste fapte vin în sprijinul teoriei celulare a imunității, care pretinde că imunitatea naturală e datorită unei puteri de distrucțiune, foarte energice, ce o au leucocitele animalului imun față de microbii specifici ai boalei la care el este refractar. Cînd animalele sînt răcite, leucocitele sufăr și ele și nu mai pot distruge microbii intrați în organism.

D. C.

Dumitru N. Comșa, *Citeva mijloace economice pentru îmbunătățirea soartei țaranului*. București 1907, Tipografia ziarului „Curierul judiciar”, 44 pag.—Prețul 1 leu.

Autorul își dă bine samă de complexitatea „problemei” țărănești, dar se ocupă numai de una din laturile ei, propunînd soluțiuni pentru îndestularea nevoilor economice ale țărănimii. D-sa dovedește că una din trebuințele arzătoare, cele mai legitime, ale ruralilor, este dobîndirea de pămînt și, fiindcă nu-l mulțumește nici una din instituțiunile propuse până acum pentru atingerea aceluși scop, expune un sistem propriu, anume: crearea unei bănci agrare sau case rurale, independente de Stat, cu un capital de 30 milioane, la a cărui formare să contribuie însă și Statul cu o treime. Până aici nimic deosebit. Partea originală a acestei construcțiuni stă însă în aceia că banca va trebui să cultive fiecare din moșiile sale ea singură, cu ajutorul țaranilor de pe moște, îndrumați aceștia de administratori anume pregăliți, de inspectori luminați și de un consiliu agricol funcționînd pe lingă bancă. — Țaranul în-volt să lucreze pe moșie, va deveni un asociat al băncii, care, lăstîndu-i în fiecare an producțiunea necesară existenței, va vinde restul și va trece la partida muncitorului partea din prețul recoltei ce i s-ar cuveni pentru zilele lucrute. Acest mod de exploatare

și comptabilitate va urma până când muncitorul își va amortiza lotul de pământ dat spre cultivare, ueltele etc., rămânând atunci proprietar individual al lor și părtaș numai la proprietatea mașinilor mari.—Autorul socotește că sistemul acesta, pe lângă avantajul de a face o selecțiune între acei care au să devie proprietari, mai are și folosul de a deprinde pe muncitori cu o cultură înaintată, cu spiritul de asociație, etc., și de aceea d-sa nu se lasă intimidat de criticile acelor care îi taxează sistemul cind drept reacționar, cind drept socialist. — Mai departe, d. Comșa face diverse propuneri pentru înlesnirea obștiilor țărănești de a lua moșii în arendă, pentru ieftinirea creditului țărănesc, pentru procurarea de semințe alese și mașini perfecționale, pentru o desfacere avantajoasă a produselor micilor cultivatori, pentru modificarea legii tocmelilor agricole, care vor deveni obligatorii, etc. etc.

Merită mai ales o deosebită atenție unele acele mijloace de îmbunătățire, pe care i le sugerează autorului experiența profesiei sale de avocat. Amintim aici numai măsurile acele menite să restabilească posesiunea acelor care au fost improprietăriți la 1864 ori mai în urmă. Cine nu știe, într'adevăr, în ce nesiguranță se află astăzi acea posesiune! Movilele de holare aproape nu se mai cunosc, iar din această cauză încălcările și procesele ce urmează nu mai pot lua sfârșit, dezesperind administrația și instanțele judecătorești.—Lucrarea d-lui Comșa merită cu drept cuvânt să

fie distinsă din numărul de publicațiuni similare ce inundează de cîntă timp România.

*

Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, România 1866—1906. București, 1907, Atelierile grafice Socec & Co.—XIV+464 pagini.

Iarăși o lucrare, oficială, menită să constate și să sărbătorească progresele țării în ultimele patru decenii. „Progresele rezezi realizate în cei 40 ani de domnie a M. S. Regelui Carol I—zice d. I. N. Lahovary în Introducerea sa, dataată din Ianuar 1907—ne îndreptățește să afirmăm că poporul român poate să privească viitorul cu încredere și că-i este rezervată o soartă strălucită...” Aceasta urma să se dovedească în cele patru capitole: Țara, Poporul, Organizația și Administrația, Economia Națională. Și de aceea, poate, pe cînd ultimul capitol cuprinde cea mai mare parte a lucrării (224 pg.), sănătatea publică, de pildă, este tratată numai în mod cu totul sumar, ca un paragraf al Administrației, trecîndu-se cu inimă ușoară asupra realităților mizerabile. Incolo, lucrarea se razemă pe datele statistice oficiale și pe cercetările cele mai nouă ale specialiștilor noștri, consultați de d. profesor I. Popa-Burcă, caruia i s'a incredințat întocmirea operei.—O hartă a țării și numeroase ilustrațiuni, reușite, între care predomină instalațiunile monumentale ale serviciilor publice din București, sporesc interesul acestor publicațiuni.

G. K.

Revista Revistelor

Luceafărul (15 Iunie, 1 Iulie).—

O poezie de d. Octavian Goga, „Străinul”, intruparea unei adiuci melancolii; o schiță de d. Sadoveanu, „Tinerețea”, în care autorul a concentrat o viață și a pus și o problemă; versuri de d-nii Sorciu, Seca, Dinu Ramură, d-ra Cunțan, traduceri în versuri; proză de d-nii Ciocirlan, Secula; continuarea interesantelor note ale d-lui Murnu asupra „Monumentelor antice din Roma”; „Cronică”, în care direcția spune sincer ce gândește, dovedind unele rezerve pe care le face asupra traducerii Salomeei de către d. Z. Birsan, colaborator al revistei. Acest lucru elementar (de a spune adevărul), nu vi se pare o revoluțiune în publicistica noastră în care lingușirea mutuală din simțul cărdășilor „literare” ar fi o primejdie, dacă n'ar fi fără nici o... consecvență?

Junimea Literară, (Suceava, Iunie și Iulie 1907). E un număr festiv închinat memoriei lui Simion Florea Marian și de aceea e alcătuit în vederea acestui scop: toate bucățile sînt dedicate regretatului dispărut, ori în legătură cu viața și activitatea lui. În fruntea revistei e o poezie a d-lui G. Rotică în care e glorificat decedatul; urmează apoi un mic studiu—„Scînteietă”—al lui S. Fl. Marian; apoi articolele ocazionale ale d-lor A. D. Xenopol, dr. Istrati, Urban-Iarnick, S. Pușcariu, Al. Marienescu, T. Burada, d-na Elena Voronea, Gherasim Buliga,

D. Dan, M. Lupescu, C. Morariu, I. I. Nistor, M. Lungeanu, mai toate amintiri despre S. Fl. Marian,—cum și un omagiu de firească pietate, un amănunțit și doios articol asupra vieții și activității veneratului defunct, datorit d-lui Liviu Fl. Marian. Pe lângă acestea mai găsim, trimise tot pentru acest număr festiv, desigur după cererea organizatorilor, un articol asupra *originii doinei*, datorit d-lui Gr. Crețu, care, după cît se pare, nu cunoaște studiul d-lui Pascu asupra doinei („V. R.” an I No. 2), și o poveste a d-lui A. Gorovei.—Cîteva fotografii, foarte bine redade, ne arată pe S. Fl. Marian ca elev, ca student, ca om matur și pe patul de moarte.

E în total un frumos omagiu de recunoștință pe care revista din Suceava îl aduce fostului ei colaborator.

Convorbiri (1 Iulie).—Cel mai mare critic român din veacul al XIX-lea și al XX-lea, nu pricepe articolele pe care le „critică”, dar nu le pricepe de loc. Călitorul, pe care-l interesează această însușire „maîtresse” a celebrului critic, să compare articolul d-lui C. Botez *Faust în romînește* cu „critica” imensului critic și va vedea lucrul în toată hazlia lui golicieune. Cetește de cincisprezece ori, criticule, și apoi scrie! Ia cetește încă de vre-o cîteva ori articolul d-lui Botez, și să vedem dacă nu vei reclifica cele ce ai spus despre „greșelile” d-lui Botez: de a confunda

versurile jambice cu cele trohaice, de a număra rău silabele, etc... Cetește, și mărturisește sincer, cu mina pe conștiință, căci te va judeca și Dumnezeu și posteritatea!

Pentru „In Lumea Dreptății”, o „pată pe personalitatea” lui Brătescu-Voinoșli și „Dragoslav mai mare decît Creangă”—te va osîndi Cel de sus, fără nici o îndoială. Noi depunem o lacrimă anticipativă.

Revista generală a învățămîntului (Iulie). D. E. A. Pangrați, directorul revistei, conchide, din cunoșcerea „Anchetă într'un seminar”, că școala nu și-a făcut datoria, căci sentimentele elevilor—viitori preoți—s'au dovedit a fi rămase în afară de educația imobilizatoare, care incumbă școlii. Dar mi se pare că nu se ține îndeajuns samă de momentul în care s'a făcut acea anchetă, de surescitarea (care era în momentul crizei), de surescitarea spiritelor a acelor fi de țărani, ai căror părinți fusoseră aduși la ordine, chiar cînd nu se răsculaseră, cu lunurile. Oricum, că s'a dat pe față un *sentimentalism*, care nu trebuie să fie, aceasta e sigur!

Școala (Cernăuți, Iulie).—D. Rotariu-Rotica scrie un mic articol, în care și arată părerea de rău că Românii bucovineni n'au știut și n'au putut să reziste străinismului, lăsînd să se peară din ce în ce mai mult caracterul romînesc al Bucovinei, pînă și în schimonosirea numelor (Kimpolung, etc).—Se reproduce, cu o notiță introductivă, schița d-lui Brătescu-Voinoșli „Nieușor”, apărută în „Viața Romînească...” Alte studii și notițe interesante.

Anuarul al XIII al Institutului pedagogic-teologic (Sibiu, 1907). În primele pagini ale acestui anuar, în care direcțiunea unei școli face o dare de samă de mersul moral și material al institutului, găsim un interesant articol al d-lui Timoteiu Po-

povici, **Prine'piul național în muzică**. Plecînd de la ideea foarte justă că adevărata muzică națională, ca și adevărata poezie națională, trebuie căutată în producțiunile populare, autorul face o critică întemeiată asupra *direcției* în care e îndrumată cultivarea muzicii la noi și susține cu drept cuvînt că *un popor numai prin ridicarea și perfecțiunea muzicii sale naționale poate ajunge la înțelegerea muzicii clasice*. Autorul critică publicațiunile muzicale obicuinute ale Romînilor (mai ales din regat) „romanțele ușoare și sirbele țigănești” care „nu pot avea decît o importanță comercială” cum și bucățile „de caracter străin, cosmopolit”; laudă acele compozițiuni care au de inspirație muzica națională și sînt făcute în spiritul național (cum sînt compozițiunile lui Dîma, Mozicescu, Kiriac, Vidu, Mureșan, etc.); și după ce pune în evidență însemnata melodiilor populare, arată cum trebuie culese acestea și care anume merita acest nume.

Buletinul Societății Geografice Romîne, publicat prin îngrijirea d-lui George I. Lahovari.—(Anul al XXVIII-lea, No. 1, pag. 160), București, Socec 1907.—Pentru mulți desigur va fi o mirare cînd vor vedea un referat asupra Buletinului unei societăți, care deși recunoscută prin lege de 10 ani (de la 20 Februarie 1897) ca „instituție de utilitate publică”, totuși utilitatea ei nu poate fi apreciată de un public mai mare, ci probabil că se mărginește numai la intimii Societății. În aceste 160 pag. însă sînt cuprinse două studii de valoare. Unul este al d-lui prof. universitar *Sabba Ștefănescu* despre *Stratele geologice din regiunea Bucureștilor*. Malurile văii pe care e așezat Bucureștii e constituit din *strate cuaternare* care repausează pe un *strat terțiar* ce formează fundul. D. S. Șt. analizează constituția acestor strate, întemeiat pe rezulta-

tele sondagiilor de la Ciurel, Mărculești și Cotroceni, analizează stratele terțiare din regiunea Bucureștilor și conchide că până la 253 m., adincime la care au fost străpuise, sînt strate devanline.

Sub aceste strate d. S. Șt. așează strate pontice, apoi sarmatice și cretacee; de aici însă autorul nu mai poate nici bănui succesiunea normală a stradelor.

Al doilea studiu e datorit d-lui *Alex. Ștefulescu*, Din trecutul Gorjului. — D. Ștefulescu e un specialist local — singurul serios de acest fel până acum la noi — care a reușit ca să facă cunoscute mai toate amănunțimile istorice ale județului Gorj. În acest studiu geografic-istoric autorul înșiră în ordine alfabetică satele dispărute, satele care și-au schimbat numele, apoi arată care a fost configurația Gorjului de pe la 1400. Ultimul capitol este o descriere a culelor care se află în acest județ. Un bun serviciu aduce d. Ștefulescu, publicînd aceste liste alfabetic, alături cercetărilor geografice și istorice.

Economia Națională. (No. 6 Iunie 1907). Un număr de vacanță. D. *I. Bistrănu*, agronom al Casei Centrale a „Bancilor populare și Cooperativei sătești”, se ocupă în fugă de spre Obștele (sic) de arendări de moșii. D-se constată că acestea au avut o dezvoltare mare, grație învățătorilor și preoților; dar este „de regretat numai că o bună parte, mai cu seamă la obștele de arendări mari, au nesocotit chemarea lor și au căutat să acopereze drepturile obștei, dorind a deveni ei înșiși arendași cu învoeli draconice...” Ca consecință, autorul socotește că legea din 1905 relativă la constituirea societăților cooperative, nu este suficientă; că este de rigoare un intervenționism mai pronunțat al Statului, care, pe deoparte ar trebui să înlesnească obștilor creditul de

care au nevoie, iar pe de alta, să le organizeze așa ca să fie conduse, fiecare, „de cîte o persoană cu cunoștinți speciale, străină de localitate, și fără a avea legături de rudenie în comună”. — Incolo, d. C. Vulpescu își continuă Monografia economică a comunei Armășești, d. N. O Popovici-Lupa face o dare de samă a celui Al VIII-lea congres de agricultură, ținut la Viena în Maiu a. e., iar d. V. S. Moga semnează lunara sa revistă agricolă, economică și comercială.

Săptămîna (Iunie). D. Panu își încheie studiul său asupra „Tocmelilor agricole față de principii”, arătînd datorită Statului, pentru că e Stat, de a interveni în favoarea clasei țărănești. — În „Tipuri”, d. Panu schițează pe al demagogului; reproducem cîteva rînduri, în care se cuprinde o interesantă observație: „Un demagog fuge ca dracul de tîmie de un auditor cult și inteligent; el înțelege că blagomaniile lui nu numai că nu fac impresie, dar produc risul. De aceea, cînd un asemenea tip e silit să vorbească într'un mediu inteligent, se simte jenat, se incurcă, face concesii, pe care nu le-ar face, ferească Dumnezeu, în fața unui auditor naiv, și iesă din asemenea întruniri, să mi se ierte expresia, ca un cine cu coada între vine. — Ca să-și răzbune de această capitis diminutio, îndată aleargă la auditorul lui obicinuit, și cînd numai se uită în sală și vede din ce fel de persoane e compus, atunci imediat îi vine curajul și deblaterează ceasuri întregi fără să se oprească o secundă”.

La Nouvelle Revue. (Iulie 1907).

Asupra cauzelor care au deslăntuit în sudul Franței furtuna ce și acum încă bîntuie, Gaston Fleury ne dă un scurt dar interesant studiu, în articolul său Lupta pentru vie. Încurajați mereu de guverne, cultivatorii de vie din sudul Franței au tot plantat în

tr'una, făcînd pentru aceasta cele mai mari sacrificii, în vederea unor cîştiguri fabuloase, care li se făgăduiau. Şi iată că acum, cu toată munca şi cu toate sacrificiile făcute, nefericiţii cultivatori de vii se găsesc reduşi la mizeria cea mai neagră: vinurile stau în pivniţe, iar proprietarii sînt ameninţaţi să moară de foame. Şi cu toate acestea nu-i *supraproducţia* cauza, căci consumaţia efectivă a vinului întrece cu mult producţiunea reală a lui. E drept că şi faptul că cultivarea viilor era altă de încurajată, a făcut ca şi alte regiuni, afară de sud, să se acopere cu planta lui Bacchus, aşa că li s'au creat meridionalilor concurenţi numeroşi; dar asta nu-i pricina adevărată a mizeriei lor, căci, cum am spus, consumaţia întrece producţiunea reală. Cauzele sînt altele. Mai întăiu, prin tratate comerciale care n'au ţinut seamă de interesela acestei părţi din populaţia Franţei, s'au fuchis vinurilor franceze unele din pieţele ţărilor straine; în al doilea loc vine faptul că alcoolul de vin nu poate lupta cu alcoolul industrial, care e şi mult mai eflic, aşa că unul din debuşeurile în care cultivatorii de vin îşi puseseră cele mai mari speranţe, dispare pur şi simplu; se mai poate adăuga şi faptul că medicina, în numele higienii, a adus o oarecare lovitură vinului; dar pricina cea mai însemnată e fraudă, falsificarea. În adevăr, prin falsificare, se produce în unii ani de două ori mai mult „vin“ de cît producţia totală a vinului natural; îndulcirea şi „hotezarea“ vinului sînt duşmanii cei mai mari ai viticulturilor. De aceea şi singurul remediu al crizei de azi din sudul Franţei nu poate fi decît: stîrpirea cu ori ce preţ a falsificării; numai urmărindu-se cu toate rigorile legilor (pedepse infamante şi amenzi mari, ruinătoare) falsificatorii vinurilor, se va putea îmbunătăţi soarta acelor pe care

mizeria extremă i-a silit să se ridice contra ordinii de stat în Franţa.

Din numerele de pe Iulie mai remarcăm: un studiu, neterminat încă, al lui P. Quentin-Bauchart, Organizarea muncii; continuarea şi terminarea interesantelor informaţiuni asupra lui A. de Musset, date de A. Brette; o descriere critică a *portului Bordeaux* şi o propunere de îmbunătăţire a lui, de cătră M. L. Dewarin; şi sfîrşitul studiului istoric al lui Gilbert Steger: *Regnul emigraţilor în 1814*.

Mercur de France (Iulie 1907).

În primul număr din această lună se termină ancheta în chestiunea religioasă, prin publicarea celor din urmă 15 răspunsuri. De astă dată un singur publicist îşi exprimă credinţa că: în viitor religiunea va dispărea; e sociologul *Yves Guyot*, care crede că „dissoluţia ideei religioase e în raport cu progresul metodei obiective“. Toţi ceilalţi, între care sînt personalităţi ca *Bergson*, *S. Sighela*, *Maurice Barrès*, *Péladan*, *H. G. Wells* cred într'o disoluţie a formelor religioase şi într'o veşnică existenţă a sentimentului religios, luat în înţelesul de „necunoaşterea cauzelor finale ale universului“. Cam tîrziu (d. dr. Istrati a răspuns chiar în primul număr!) apare în sfîrşit şi răspunsul, pe care cu mirare îl vedeam întîrziind, al d-lui A. D. Xenopol, savantul nostru academician. Revista franceză termină ancheta fără să tragă vre-o concluzie, ceiace e de altfel cu nepuţin în mulţimea şi felurimea răspunsurilor date. Vom face totuşi următoarea constatare: s'au publicat în total 141 de răspunsuri; ele se pot grupa în general în trei categorii şi se impart astfel: 123 sînt în sensul că sentimentul religios nu va dispărea niciodată din sufletul omului, 4 nu dau nici o deslegare chestiunii propuse, iar 14 admit o dispariţie în viitor a sentimentului religios faţă cu progre-

sul și generalizarea științei în omenire. Chiar dacă lăsăm la o parte, dintre cele 123 de răspunsuri din prima categorie, pe acele date de interesată ori fanatici (în genere clerici), totuși rămâne că marea majoritate a celor întrebați cred în veșnicia sentimentului religios. Acesta e rezultatul anchetei întreprinse de revista franceză.

Mai remarcăm din numerele pe Iulie: un studiu al lui Ed. Pilon asupra poetului Francis Jammes; descrierea a trei evasiuni (a Elisabetei Kovalsky din închisoarea de la Irkutsk de două ori și o dată din cea de la Verkhneudinsk) de către E. Vladimirov; un „studiu asupra mentalității lirice contemporane, Idealul simbolist“ de T. de Visan; cum și o interesantă descriere a unor Moravuri din Oceanul Indian de Marius-Ary Leblond.

Revue des idées (No. 39, 1907). —

La multiplication cellulaire, causes et conséquences au point de vue de la hiérarchie des tissus, par Louis Legendre.

Autorul dă o nouă teorie asupra diviziunii celulare, inspirată în parte de lucrările remarcabile ale fiziologistului american, Loeb. Până acum, teoria cea mai în favoare era cea a lui Spencer, care găsea rațiunea diviziunii celulare în nevoia ce o are celula de a-și mări suprafața de absorbție față de volumul său. După această teorie, celula nu poate crește la infinit, fiindcă cu cât ea crește, cu atât suprafața prin care își primește alimentele devine mai mică față de volum. Trebuințele nutritive ale celei sunt proporționale cu volumul ei, iar putința de absorbție e proporțională cu suprafața. Dar fiind că suprafața individului celular crește ca pătratul dimensiunilor sale, pe cînd volumul crește ca cubul acestor dimensiuni, urmează forțat o disproporție accentuată între suprafața și volum, și atunci celula se divide pentru a pune suprafața într'un raport mai

favorabil cu volumul; cu alte cuvinte pentru a pune în concordanță nevoia de alimente cu puțința de a le absorbi în cantitate suficientă.

Legendre crede că cauza diviziunii celulare nu trebuie căutată în aceste considerațiuni geometrice, ci în mediul în care trăește celula. Cea ce determină pe o celulă să se dividă sînt variațiunile fizice și chimice ale mediului în care se află (ex. partenogeneza artificială) sau variațiunile de aceeași natură ce s'ar putea produce în substanța celulară însăși (ex. intrarea spermatozoidului în ovul). Bazat pe aceste considerațiuni fundamentale, autorul explică o mulțime de cazuri de diviziune celulară ce se petrec în organismul adult; până și proliferațiunilor canceroase li s'a găsit o lămurire.

Singurele celule ce nu se divid în organismul adult sînt celulele nervoase. Autorul crede că această inerție se datorează faptului că celula nervoasă e prea protejată contra injuriilor externe de părțile osoase ce'aconează axul cerebrospinal; apoi faptului că irigația sanguină e puțin abundentă, nutrițiunea se face la distanță, vasele capilare nevenind în contact cu celulele. Chiar pulsațiunile inimii sînt foarte micșurate pentru că arterele se ramifică în unghiul drept, iar lichidul cefalorachidian are rolul de a împiedeca expansiunea în masă a centrilor. — Așa dar ori de câte ori o celulă e expusă la variațiuni fizico-chimice ale mediului, ea răspunde prin diviziune. Dacă e apărată de aceste variațiuni, ea nu se divide.

Se'nțelego că acest mod de a vedea se potrivește cu o serie de fapte. Vorba e să știm dacă nu cumva se găsesc fapte care să infirme teoria. Așa de pildă, după teorie, ar trebui ca într'un sistem nervos central, neprotejat într'o culie osoasă ori cartilagineasă (multe moluște și vermi) să existe di-

viziunea celulelor nervoase. Nu cunosc lucrări care să fi pus în evidență asemenea fenomen. Dar dacă teoria lui Legrand va da ocaziune să se cerceteze în acest sens, ea va fi servit totuși la ceva.

La Revue Latine. (Iulie).—E. Faguet face o recenzie a recentei cărți a lui Th. Ribot asupra pasiunilor, în care, pe lângă o expunere pe scurt a conținutului cărții și a ideilor mai principale din ea, subtilul critic găsește ocazia să-și expună o mulțime de considerații personale și chiar să completeze pe Ribot, a cărui competență și sagacitate o recunoaște pe deplin. Autorul arată că Ribot și-a pus în gând să trateze mai cu samă următoarele chestiuni: să definească cu precizie ce e o pasiune, să arate deosebirea radicală dintre pasiuni și emoții, să arate cum nasc pasiunile, cum se dezvoltă, cum se sting, și să facă o listă de pasiuni ceva mai complectă de cit cele pe care le-au făcut psihologii de până acum, care le reduceau la cinci-șase. Ribot, zice Faguet, și-a îndeplinit bine planul său, cu câteva rezerve. A deosebit pasiunea de emoție: emoția e o rupere bruscă a echilibrului brut și normal; o pasiune, din contra, este durabilă întărită prin obișnuință, gludită, trecută prin intelect pentru a reveni, astfel întărită, iarăși în sensibilitate; o pasiune e o emoție prelungită și intelectuală. Emoția poate să nu mai revie; pasiunea se caracterizează prin aceea că revine mereu; poți să ai o emoție de ambiție ori de sgarcenie fără să fi de loc un ambițios ori un sgarcit. În privința *intelectualismului* pasiunii, Faguet face rezerve, admițând că adesea sau poate celo mai dese ori pasiunile sînt intelectualizate, de pildă un amor care-și dă tot felul de rațiuni, totuși Faguet observă că de multe ori pasionatul nu-și cunoaște pasiunea, n'o bănuiește, ba chiar

poate crede că are pasiunea contrară— așa de pildă un sgarcit, dacă i se împlină de citeva ori să facă niște acte de dărnicie, poate spune în chip natural „grozav de mină spartă's eu!..”— Asupra începutului pasiunilor Ribot este foarte complect și clasificarea lui îi pare lui Faguet excelentă. Pasiunile mari se nasc odată cu viața, sînt fiziologice; pasiunile mici sînt uneori datorite unor cauze externe. „Mediul” naște pasiuni. Imitația de asemenea, dar aceasta revine tot la mediu, însă nu numai decit, căci cineva poate imita numai pe-o persoană. Faguet crede că trebuie atribuite mai mult imitației decit eredității asemănările pasionale între fi și părinți. Și suggestia dă naștere la pasiuni. Pasiunile inspirate de lecturi intră aici. Dar pasiunile acestea artificiale sînt și ele naturale, căci nimeni n'ar suferi influința cuiva, dacă n'ar avea în sine ceva pe care acea influință să se altoască.—Sînt indivizi care au în adevăr pasiuni cu totul artificiale: aceștia sînt oamenii fără individualitate; unor astfel de pasiuni autorul le zice pasionete (des passionnettes).— Despre dezvoltarea pasiunilor Ribot n'a spus aproape nimic, și Faguet regretă aceasta. Ele se dezvoltă, zice Faguet, în toate chipurile: prin ele inele-oare cum ea un organism: fac vegetație. Ele capătă puterea unei habitudini și capătă puteri în habitudine. Pasiunea devine un gest al întregii ființe și gestul are influință regresivă asupra însuși fondului personalității: un crain bătrîn urmărește pe femei pentru că ele-i plac, dar ele îi plac pentru că el le urmărește mașinal. Aceasta este dezvoltarea cea mai obișnuită a pasiunilor, dezvoltarea lor clasică; mai numai pe aceasta a avut-o în vedere Balzac. Inclinația devenind pasiune, pasiunea devenind manie, mania devenind demență, — acesta-i mersul ordinar al caracterelor sale. Mai complicat și mai puțin rec-

tilin și în Shakespeare și chiar în clasicii francezi.—Pasiunile se dezvoltă de asemenea (după cum am văzut și că se nasc) prin imitație: „cei ce se asemănă se adună”, dar și cei care se adună se asană; femeile ușoare se adună între ele; dar prin aceasta ele devin și mai ușuratece decît înainte.—Pasiunile puternice se dezvoltă și prin piedecetele înfîluite: de pildă amorul cînd e puternic. — Pasiunile se dezvoltă încă și prin intelectualizare: mintea justificînd pasiunea, o dezvoltă. — Cum se sfîrșesc pasiunile? Ribot arată că prin moarte, nebunie, substituție, transformarea uneia în alta, prin epuizare. Moartea și nebunia nu se pot considera ca sfîrșituri, spune Faguet, căci pasionatul merge la moartea pe care o știe bine că e consecința pasiunii sale, ceea ce nu-l face să renunțe la pasiunea sa; iar pasiunea nu e nici o dată mai puternică decît tocmai în momentul cînd se isprăvește în acest chip. Așa dar adevăratele sfîrșituri ale pasiunilor rămîn: epuizarea, transformarea, substituția.—Pasiunea se isprăvește prin epuizare chiar din cauza forței sale, sau, mai degrabă, din cauza cheltuirii forțelor generale pricinuită de violența sa. Pasiunea fiind un drenaj al energiei generale în folosul său, din chiar cauza violenței sale energia generală se sleaște și cu aceasta deci și izvorul său: ea își uzază propriu-i cărbune. Pasiunile care nu cer activitate, cum este avariția, nu mor de epuizare.—Pasiunile se isprăvesc, cum am văzut, și prin substituție și transformare: substituție, cînd o pasiune e înlocuită de alta cu care are un fond comun. De pildă cînd amorul e înlocuit prin amorul divin în forma lui de devotament către omenirea nenorocită, e substituție, de oarece primul e egoist și cel de-al doilea altruist; iar cînd amorul se schimbă în amor divin ex-

tatic (pasiunea de a se întreține cu Dumnezeu dela persoană la persoană), atunci e transformare pentrucă amîndouă pasiunile sînt egoiste și au aceeași natură: fondul lor comun este „egoismul în doi”, care e chiar definiția amorului. Schimbarea unei pasiuni în contrarul său este transformare și nu substituție, căci lucrurile contrare nu sînt prea îndepărtate unul de altul; așa de exemplu pasiunea religioasă a cuiiva, pentrucă Dumnezeu îl încarcă cu bunătați, se poate transforma în pasiune antireligioasă cînd Dumnezeu îi retrage acest beneficiu.—În sfîrșit, substituția adevărată; mai întăiu „fiecare vristă avînd plăcerile sale” are pasiunile sale; începi prin amor și sfîrșești prin ambiție, cum zice Pascal,—pentru a sfîrși adesea prin avariție. Pasiunile ca avariția, care nu reclamă activitate, sînt foarte potrivite pentru bătrîneță. Adesea substituția se datorește faptului că o pasiune care era latentă, fiind favorizată de împrejurări, eclatează și înăbușă pe altele. Evoluțiile de caracter în teatru sau roman se datoresc adesea substituțiilor unor pasiuni altora; numai că autorul e dator să ne facă să pricepem ușor logica secretă.—O pasiune poate ea muri brusc, printr'o lovitură ca de trăsnet? Ribot aproape nu atinge chestia. Faguet crede că da, dacă deja un îndelungat proces psihic inconștient a pregătit această lovitură de trăsnet: plăcerile în amor dau naștere adesea acestui proces inconștient și amorul poate înceta brusc printr'o împlinire ultimă și decizivă, ea, de pildă, o dovadă nevinșată de necredință.—În sfîrșit Faguet mulțumește lui Ribot pentrucă a făcut o lungă listă de pasiuni, dînd locul în lista sa la o mulțime de pasiuni mici și neînsemnate în aparență, dar care joacă un rol însemnat în viața noastră.—Am rezumat pe larg acest articol al marelui critic pentrucă el luminează

și completează admirabilul studiu al lui Ribot, pe care l-am rezumat într'un număr anterior al revistei aceștia.

Revue générale des Sciences (No. 12, 3 Iunie 1907). *Les causes et le mécanisme de l'altération de l'air confiné* par *M. H. Henriet*. E vorba mai ales de vicierea aerului prin respirație. Se cunoaște de multă vreme că aerul închis în care stă un animal, își schimbă compoziția sa gazoasă. Oxigenul se împuținează, iar bioxidul de carbon crește, din cauză că organismul consumă oxigenul și aruncă afară bioxidul de carbon ne trebuitor. Astfel aerul din spațiul închis devine, după un timp, impropriu pentru întreținerea vieții. S'a văzut apoi că chiar dacă acestui aer viciat i s'ar da din nou, pe cale artificială, oxigenul în cantitatea convenită și i s'ar lua bioxidul de carbon în plus, el tot rămâne greoi, neplăcut, produce somnolență, slăbirea atenției, amețeli și chiar greață. Urmează dar că aerul închis nu se viciază numai prin descreșterea oxigenului și acumularea bioxidului de carbon, ci trebuie să mai fie în el și alte substanțe produse de organismul care respiră. D'Arsonval și Brown-Séguard, credeau că animalele dau afară prin plămii niște alcaloizi toxici, pe lângă bioxidul de carbon. Alți fiziologiști au combătut această afirmare. Henriet a descoperit anul trecut că aerul dat afară din plămii, conține săruri amoniacale volatile și alto săruri fixe. Ele sînt date afară din organism odată cu vaporii de apă și se pot pune în evidență făcînd ca vaporii de apă expirați să se condenseze. Apa de condensare conține în soluție aceste săruri și prin acest fapt devine chiar un mediu de cultură pentru microbi. Sărurile acestea, cu deosebire cele volatile, dau mirosul displăcut al aerului viciat.

Știînd că substanțele acestea se împreună cu vaporii de apă, Henriet dă

citova indicațiuni igienice pentru ca să facem să se micșureze cantitatea lor în aerul locuințelor noastre. Ar fi bine să favorizăm condensarea vaporilor de apă dați afară prin plămii. Pentru asta trebuie ca temperatura camerei să fie cât mai scăzută (15°—11°), temperaturile joase înlesnind condensarea. Dar cel mai bun mijloc rămîne tot ventilația continuă, care ia vaporii de apă cu substanțe volatile cu tot, și îi înlocuiește cu aer proaspăt.

Annales des Sciences Naturelles (*Botanique. Série IX, 1907*), conține o lucrare a eminentului nostru botanist *E. C. Teodorescu* intitulată: *Matériaux pour la flore algologique de la Roumanie*. Această lucrare, la care autorul a învucit aproape 10 ani de zile, este unica lucrare în acest gen făcută la noi. Foarte apreciat în străinătate, memoriul acesta conține determinările și în parte descrierea a 151 genuri și vr'o 430 specii de alge, altele de cit Diatomee și multe Schizoficee, pe care autorul le va publica mai tirziu. Ele au fost culese aproape din toate unghiurile țării și trebuie să spunem aici că Teodorescu a putut face această însemnată lucrare numai cu binevoitorul concurs al botaniștilor de la Muzeul imperial din Viena, care i-au pus la dispoziție biblioteca, neapărat trebuitoare, pe care n'a putut-o avea, sau mai exact n'a putut-o obține, la noi.

Nuova Antologia (16 Iulie 1907). *Giuseppe Chiarini* într'un articol intitulat *Flicea lui Ugo Foscolo* și eei din urmă ani al poetului la Londra, descrie sfîrșitul vieții marelui și nenorocitului poet italian. În 1804, Foscolo, ducîndu-se în Franța cu oștirea pe care Napoleon o adunase pentru a amenința Anglia, fu însărcinat cu o comandă la depozite în Valenciennes. Acolo, fiind prizonieră între alte familii engleze și familia Emerytt, poe-

tul se îndrăgosti de domnișoara Fanny și pe urma acestei dragoste se născu o fetiță. Peste un an, Foscolo trebui să se ducă la Calais, mai tirziu la Boulogne-sur-mer și în 1806, Napoleon renunțând la ideea de a ataca Anglia, poetul se reîntoarșe în Italia. În acest interval însă iubirea între îndrăgostiți se răcește și proiectata căsătorie nu mai are loc. Cînd în 1816 poetul veni ca exilat în Anglia, găsi pe foasta lui iubita maritată, iar pe fiica sa în grija bunicii ei. Mariad însă această bunică și lăsînd fiicii lui Foscolo o avere de vreo 3000 livre sterlinge, Foscolo își ia la sine pe fiica sa Floriana și se îngrijește să-i plaseze bine averea. Această întreprindere fu pentru el—care era foarte neclibzuit în afaceri—origina ruinii sale. El plasă banii în niște terenuri și în trei mîci vile în împrejurimile Londrei; dar îi veni în mîine să-și construească și pentru sine o casă în care să-și petreacă restul zilelor. Această vilă a sa—numită Diganma, îi consumă toți banii, îl făcu să ipotecheze și proprietățile Florianei, și la urmă creditorii i-o luară, iar el fu nevoit să se mute, împreună cu fiica sa, într'un apartament mobilat, trăind în cea mai mare mizerie. Acuma începe perioada cea mai nenorocită din viața sa: urmăcit de creditorii, poetul e nevoit să-și schimbe des domiciliul, ba chiar și numele și e nevoit chiar să-și vîndă și cărțile sale spre a nu muri de foame; gîndul că el e pricină ruinei Florianei îi amărăște și mai mult viața. Din pricina lipsurilor, Foscolo se îmbolnăvește greu de friguri și, nu mult după aceea, apare teribila boală care trebuia să-l omoare: idropisia. Operat de două ori, la 10 Sept. 1827 el moare. Singura mîci țere în tot timpul dureros al boalei sale, i-a fost îngrijirea fiicii sale Floriana. Ce a devenit Floriana după moartea tatălui său nu se știe bine; se știe nu-

mai atita că mai trăi cîțiva ani, stînd în casa canonicului Riego și că murînd, i-a lasat acestoia manuscrisele tatălui seu.

Revista d'Italia (Iulie 1907).

Paolo Segato publică un studiu asupra marelui poet german Eduard Mörke, din care extragem următoarele date biografice și critice. Mörke s'a născut la 8 Sept. 1801 în Ludwigsburg; tatăl său era medic. După ce termină școala de latină, intră în seminarul evangelic din Urach, prin stăruințele unui cumnat al tatălui său, căci Mörke rămăsese acum orfan de tată. După ce-și termină studiile seminariale—fără nici o strălucire—la 1822 trecu la universitatea teologică din Tübingen. Aici are loc prima sa iubire care a lăsat urme neșterse în sufletul său; iubirea pentru Maria Meyer, o aventurieră a cărei origine nu se cunoaște, care deși de bună familie și bine educată, rățacea din oraș în oraș ca servitoare. După patru ani. Mörke își termină studiile și trecînd examenul de vicar, fu numit ca cooperator la Oberhohingen. După cîtăva vreme fu permutat la Köngen, dar părăindu-i-se prea grele sarcinile slujbei sale, el se hotărăște să-și caute altă carieră. Își cere congediu și încheie un contract cu un editor din Tübingen ca pentru 50 fiorini lunar să dea un număr oarecare de nuvele și articole estetice la o revistă literară, condusă de Spindler. Curînd însă se plictisi și de cariera de jurnalist și se refutoarse iarăși la vicariatul său și dela 1829 până la 1834 fu vicar în multe localități. În acest interval are loc o a doua iubire care se sfîrșește tot rău. La 1834 însfirșit este înaintat paroh și se stabilește definitiv la Cleversulzbach. La 1843 slăbit de boală și de nenorociri familiare—ii muriseră două surori și mama pe care o adora—el cere scoaterea sa la pensie și după o ședere mai scurtă în Hall-

se stabilește în Mergentheim. Aici face cunoștință cu familia colonelului în retragere von Spelh și îndrăgostindu-se de fiica acestuia, Margareta, se însoară în anul 1851. Căsnicia lui n-a fost de loc fericită, căci caracterul său nu se potrivea de loc cu al soției sale; la urmă trăiau chiar în separație. În anul 1875 Iunie 4, el moare, lăsând două fete din care una nu-i supraviețuiește de cât un an, iar a doua trăește și astăzi.

Poeziile sale sînt aproape în totalitate lirice (are o singură operă dramatică „die Regenbrüder“, libret de operă). Fiind un temperament foarte excitabil și sugestionabil, el nu poate fi clasat nici într-o școală literară, căci face parte din toate: fiind e senin ca cel mai pur clasic, fiind e romantic ca cea mai îndrăgălată fantazie și sentimentalism aprins, fiind reprezentativă realitatea cu cea mai mare obiectivitate. Poezia sa nu are nici cea mai mică tendință politică și poate asta explică de ce în timpul vieții sale, deși cunoscut de mulți, totuși poeziile sale nu au făcut prea mult zgomot. În proză, în afară de scrisorile sale, foarte numeroase și foarte interesante, a mai scris un roman „Pictorul Nolten“ și mai multe nuvele din care cea mai însemnată este „Călătoria lui Mozart la Praga“.

Deutsche Revue (Iulie 1907)

Prof. dr. Pelman într-un articol intitulat *Nebunia Cesarilor* se ocupă de tulburările mintale caracteristice capetelor încoronate, servindu-se ca exemple de împărații romani Gajus Caligula și Nero, precum și de regele Bavariei Ludwig II, Cei doi dintâi fiind cunoscuți în de obște, vom rezuma numai cele spuse asupra celui din urmă. Ludwig II al Bavariei, făcea parte din familia Wittelsbach, familie în care gustul pentru artă era ereditat. De mic a fost crescut foarte sever, mai ales în ce privește banii de cheltueală:

avea numai o marcă pe săptămână. La vîrsta de 19 ani ajunge rege și de atunci apare la el dorința de singurătate care îl face să nu se intereseze de loc de afacerile statului. Între puținii care erau admiși în societatea sa, acel care a avut o influență mai mare, și nu bună, a fost R. Wagner. După plecarea acestuia, regele deveni și mai retras și mai singuratic; de pe atunci începură a circula diferite spuse pe socoteala lui; între altele se spunea că pe coperișul unui castel își făcuse un lac, pe care se plimba într-o luntre trasă de o lebădă, ca Lohengrin. Apoi începe seria construcțiilor arhitectonice care dovedesc înaltul său gust artistic dar și risipă fără margini. În minunatele sale castele regele stă închis fără să vadă pe nimeni; masa, încărcată cu bucate, se ridică prin ajutorul unui mecanism, din a dîncime, așa ca să nu flo de față nici un servitor; actorii joacă numai pentru el, căci nimănui nu i se permite de a asista la reprezentație; servitorii, de care avea nevoie, trebuiau să se prezinte mascați. Ideile sale nebune, pe care nu le putea executa, el le încredințează hirtiei și jurnalul său zilnic se umple de condamnări la moarte și de descrieri de chinuri și torturi rafinate. Pentru a preîntîmpina lipsa de bani, el imaginează să-și formeze bande care să prăde băncile mari din Europa sau să-și vindă regatul spre a cumpăra o insulă pe care să-și întemeieze o domnie absolută. În fine în 1886, Iunie, un consult a patru medici declară pe rege ca nebun și se hotărâște internarea lui; o comisiune pleacă la 9 Iunie la Hohenschwangau, unde se găsea regele, ca să-l ia cu sine. Din neglijență însă, se uitase a se trimite ordin gardei din castel să se supună comisiunii; garda refuză a se executa arestarea regelui și regele dă ordin ca „trădătorii să fie jupuiați do piele și lăsați să moară de foame“.

Acest ordin nebun a fost salvarea comisiei, căci dacă ar fi poruncit numai simpla lor împuşcare, garda ar fi executat fără îndoială ordinul. Depeşi sosite din München scăpară comisiunea din primejdie, şi două zile mai târziu regele fu transportat la Berg, unde a douăzi după sosire îşi găsi moartea în valurile lacului Starnberg.

Sozialistische Monats-Hefte.

(Iulie 1907). *Roman Strelzov*, Mişcarea sindicală rusească. Inceputuri de organizație sindicală au existat în Rusia şi înainte de era constituțională, fie sub formă legală—ca societăți de ajutorare—fie secrete, ca organizații de luptă ale muncitorimii mai luminate. Cele dintâi organizații legale apar între muncitorii tipografi deja de pe la începutul veac. XIX; alte bresle se organizează mai târziu, pe la 1860. Un rol însemnat îl joacă asociațiile de lucrători, formate prin 1901—1904 de către poliție. Promotorul acestor asociații a fost un funcționar al poliției, anume Subatow, cărnăia îi venise ideea de a cișliga muncitorimea de partea guvernului și de a o îndepărta dela lupta pentru reformele politice. Centre ale acestor asociații polițienești au fost Moscova, Petersburg, Miesk și Odessa. Patronii, care la început priveau cu simpatie această mișcare, se simțiră cu timpul amenințați și cerură intervenția guvernului; Plehwe luă măsuri aspre și rezultatul final fu că toate aceste asociații deveniră dușmane de moarte ale regimului polițienesc și focarul ideilor revoluționare. Același lucru se întâmplă și cu acele asociații înființate de preotul Gapou, cu învoirea poliției. După faimoasa *Duminică roșie* din 1/27 Ianuar și după revoltele din Moscova, înființarea asociațiilor de muncitori fu supusă așa numitelor *regule temporale* din 4/17 Mart 1906, care de și permit în principiu sindicatele, to-

luși le îngăduiesc mult activitatea. Atitudinea socialdemocrației față de aceste sindicate este diferită: *Bolșevskii* nu le acordă mare importanță, nu se îngrijese de crearea lor și se silesc a le da un caracter politic, subordonându-le partidului politic socialist; *Menșevskii*, din potrivă, luptă pentru neutralitatea politică a sindicatelor și se interesează mult pentru organizarea lor. Curentul care predomină acum în sindicate este acest din urmă. Ca număr există acum în Rusia 359 organizații muncitorești, care în total, numără vreo 239,000 de membri. Centralizarea acestor asociații nu s'a îndeplinit până acuma, dar se speră că aceasta se va întâmpla în urma congresului care va avea loc în August, anul acesta.

Contemporary Review. (Iulie, 1907, London).—Lupta politică dintre Camera Comunelor și Camera Lorzilor—azi cel mai însemnat fapt din politica internă a Angliei—a dat naștere deja unei bogate literaturi. De la opunerea Camerei Lorzilor de a trece Bilul Educației și până azi, s'au scris oțitea articole și publicații asupra raporturilor și drepturilor acestor două Camere, încît singure ar putea să formeze o mare bibliotecă. În acest No. d. *H. W. Massingham*—Liberalismul și Lorzii—discută această chestie din punct de vedere al progresului ideilor liberale în Anglia și al perspectivei istorice a Partidului Liberal. Autorul arată dificultatea mare în care se află partidul liberal în strădăniunile lui de a introduce reforme democratice. În timpul din urmă Liberalii au stat prea puțin la guvern; țara s'a deprins mai mult cu Conservatorii, adică cu acei oameni care se opun la ori ce schimbare constituțională serioasă. Multe lucruri s'au schimbat în Anglia în cei treizeci de ani din urmă, dar constituția engleză nu s'a schimbat, sau, dacă s'a schim-

bal puțin, ea s'a schimbat în direcția conservatoare. Astfel, pe cînd țara se democratizează, din ce în ce mai mult, pe cînd mișcarea socialistă revoluționară influențează tot mai mult, cugețarea politică în Anglia. Camera Lorzilor se îndărăpnițește continuu de a ținea mersul lucrurilor pe loc. Partidul Conservator, care, cu nicei întreruperi, a guvernat Anglia dela 1886 până acum un an, n'a deviat de loc din direcția tradițională, și a fost în stare ca, prin Camera Lorzilor, să facă să lincezească actualul guveru liberal, care, deahea, a intrat în al doilea an de existență. Actuala situație a Partidului Liberal e extrem de delicată: în fața corpului electoral—care i-a încredințat conducerea Statului—el se buenră de o mai mare popularitate decît Partidul Conservator; venit la putere el se arată neputincios de a îndeplini reformele democratice în numele cărora a luat puterea. Dacă guvernul liberal actual nu va fi în stare să învingă, să dea Angliei reformele așteptate dela el, Partidul Liberal va perde dreptul istoric la viață. Opoziția conservatoare exploatează această slăbiciune temporară a guvernului liberal, izvorită din situație și o arată ca *inerentă* guvernelor liberale. Numai însă nu poate nega superioritatea actuala Administrației față cu cea precedentă, alit din punct de vedere al talentului ei și al conștiințiozității. Sarcina actualului guveru față de liberalism, în genere, e să trezească judecata politică a poporului—care, de sigur, nu e în stare să priceapă singur de unde izvorăște slăbiciunea guvernului—să'l facă să înțeleagă că niciun guveru moderu sprijinit pe democrație, nu poate dura alături de o Cameră nereformată de veacuri, neavînd niciun drept moral ori intelectual pentru a-și îndeplăti autoritatea ce o exercează, și ameunțînd, prin abuz de putere, să primejduască în-

săși Monarhia. După Constituția engleză sint două Puteri în Stat: Corona și Poporul. Corona nu poate fi aliată cu Camera Lorzilor, aceasta ar însemna a lua partea Conservatorilor împotriva Democrației liberale. Puterea Coronei, în aceste timpuri de democrație nu se poate sprijini decit pe Camera Comunelor, singurul Corp reprezentativ. Alitudinea actuală a Camerei Lorzilor amenință balanța constituțională, ea amenință—prin lupta de distrugere ce o duce împotriva Partidului liberal numai—a sili Monarhia să se sprijine numai pe Partidul Conservator. A doua putere de Stat—Poporul—de asemenea nu poate aproba actuala stitudine a Camerei Lorzilor, care e o adevărală tentativă de a aduce Partidul Conservator la guveru. Dacă Lorzii, vor izbuti, după cum socot ei, să aducă un guveru conservator, Partidul Liberal va intra în obscuritate pentru mulți ani, dacă nu pentru totdeauna chiar: *Clasele mijlocii* vor perde încrederea că Partidul Liberal le poate aduce la îndeplinire idealurile, și, sau se vor conserva, sau vor spori rîndurile socialistilor. De aceea actualul guveru liberal are suprema datorie față de țară și față de Democrație să silească Camera Lorzilor la o subordonare definitivă față de Corpul reprezentativ al Camerei Comunelor. Numai în acest chip se poate păstra balanța constituțională a celor două parlide. O schimbare a Camerei Lorzilor, Partidul Liberal nu o poate spera, din cauză că această Cameră se recrutează din o clasă care a perdut, aproape cu totul, vechiul contact cu ideile progresive și în special cu noile idei asupra proprietății. Guvernul actual trebuie numai să țin-tească la predominarea Camerei Comunelor. Obiecția că, tocmai în aceste momente, cînd socialismul a luat porții îngrijitoare, nu e oportum ca guvernul să stabilească sistemul de a

guverna cu o singură Cameră, e mai mult retorică decît serioasă. Tendința tuturilor guvernelor moderne este de a centraliza puterea legislativă, de fapt, în o singură Cameră.

North American Review (Iunie, 1907, New-York). *D. J. S. Rowe*—Primejdia izolării naționale—arată importanța politică pentru Statele-Unite a unor bune raporturi cu republicile din sudul Americii. Ridicarea Statelor-Unite la situația de mare putere în lume a distrus principiile tradiționale de echilibru politic. În Europa, guvernele cred că ridicarea Statelor-Unite constituie o primejdie pentru vechiul continent. Presa europeană are interesul să saune neîncredere în republicile latine din sudul Americii față de marele stat Anglo-Saxon dela Nord, pentru a-l izola. Amestecul Statelor-Unite în politica internațională a aruncat în nedumerire chiar pe poporul acestei mari țări, deprins prin tradiție să se dezintereneze de afacerile altor țări și să trăească în o complectă izolare națională. Pe de o parte poporul Statelor-Unite încă nu poate înțelege nevoea de a cultiva bunele relații cu republicile sud-americane acum, în faza politicii internaționale în care a intrat Statul; pe de altă parte, neînchegarea unor astfel de relații va pricinui slăbirea Statelor-Unite față de Puterile Europei. Astăzi relațiile Statelor-Unite cu republicile latine din America de Sud au o nouă însemnătate: noile relații internaționale determinate de rezultatele războaielor spaniolo-american și ruso-japonez cer ca politica internațională a Statelor-Unite să se sprijine pe republicile la-

line din Sud. Marea greutate ce întâmpină guvernul Statelor-Unite față cu noua situație politică e nepregătirea opiniei publice, care persistă în ideile tradiționale. În școlile secundare și universități viitorul cetățean nu capătă cunoștința limbilor străine, nici a instituțiilor străine. Presa care e reflectul opiniei publice—nu se ocupă de afacerile altor țări. În general mersul lucrurilor din America de Sud nu interesează nici presa nici pe cetățeanul din Statele-Unite. Această iguoranță este dăunătoare pentru Statele-Unite și jiguitoare pentru republicile latine. Ea trebuie să dispară și să facă loc unei prietenii sincere care va aduce sprijinul mutuai între cele două Americi. E o idee greșită că republicile latine din Sud sînt inapoiate și că tulburările și anarhia le sînt caracteristice. E o îngîmfare absurdă a crede că numai instituțiile de origine anglo-saxonă pot garanta o dezvoltare pașnică a popoarelor. Statele-Unite nu pot găsi un dehușeu mai favorabil pentru produsul industriei lor decît în America de Sud, și, acest lucru are importanță vitală pentru cel mai puternic stat din lume—azi.

Review of Reviews.—(Iunie 1907, Londra). *D. Stead*—A doua conferință dela Haga—arată rolul ce are această, a doua, conferință pentru Pace. Autorul crede că drumul e deja deschis de fătaia conferință. Trebuie numai să se dea o sancțiune mai efectivă hotărîrilor primei conferințe: o mai vizibilă realitate Curții de Arbitraju, care se devie un fel de Parlament al lumii cu sesiuni fixe și activitate cu plan.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

FILOSOFIE

Paul Combes, *Le Problème du bonheur*. Aubanel frères, Avignon.

O serie de constatări datorite observației proprii, pe care autorul ni le prezintă, și din care deduce oarecare aplicațiuni potrivite în anumite împrejurări ale vieții și în anumite dispozițiuni ale sufletului.

Gérard de Lacaze-Duthiers, *La Découverte de la vie*. Librairie Paul Ollendorf.

„A descoperi viața” însemnă pentru autor a-i găsi o semnificație estetică; de aceea lucrarea e menită mai ales să pue în evidență rolul înalt al artei și al frumosului în viață.

Dr. I. Waynbaum, *La Physiologie humaine*, F. Alcan 5. fr.

O lucrare în care autorul caută să ne arate expresiunea diferitelor stări afective după variațiile aspectului fiziologiei omului. Dr. Waynbaum susține că există o strânsă corelație între cele două circulații, intra și extracraniană, așa că oricărei mișcări a feței îi corespunde o modificare a stării sanguine a encefalului.

Ed. Rochrich, *L'Attention spontanée et volontaire*, F. Alcan, 2 50.

Pe lângă o trecere în revistă a diferitelor lucrări apărute în chestiune, autorul își expune și oarecare vederi personale și își dă silința să scoată și

citeva reguli practice aplicabile la educațiune și la arte.

E. Demert, *Die Weltanschauung des modernen Naturforschers*. Stuttgart, Verlag von Max Kiehlmann 1907.

Se expun concepțiile marilor naturaliști ai timpurilor moderne, asupra problemelor generale. Astfel autorul se ocupă cu Haeckel, Wallace, Verworn, Romanes, Ostwald, Driesch, Reineke.

ISTORIE

François Rousscau, *Règne de Charles III d'Espagne (1759—1788)*, 2 vol. Plon.

Povestirea detaliată și bine documentată a domniei regelui Carol III, cum și a raporturilor Spaniei cu celelalte țări în timpul domniei aceștia, și mai ales cu Franța.

Henri d'Alméras, *Pauline Bonaparte*. Albin Michel, Paris.

O expunere bine alcătuită a vieții de desfrâu și de scandaluri a frumoasei princeso Pauline Bonaparte. Interesantă e descrierea societății franceze pe vremea eroinei, descriere făcută pe baza unor informațiuni destul de bogate.

Jean Hervez, *Les Femmes et la Galanterie au XVII-e siècle* H. Daragon.

Folosindu-se de documentele timpului, dar fara discernămint, autorul dă la iveală viața galantă a Marelui Rege,

cum și diferite curiozități din viața societății franceze în al XVII-lea secol.

Augustin Regnault, *La France sous le second Empire*. A. Messein.

O lucrare mică, fără note, în care fiul unui republican de la 1848 își exprimă vederile sale asupra istoriei celui de al doilea imperiu.

W. S. Blunt, *Secret History of the English Occupation of Egypt*. Unwin, 15 s. net. London, 1907.

O foarte interesantă povestire a peripețiilor istorice care au avut loc în timpul bombardării Alexandriei. Multe fapte și povestiri au fost extrase din jurnalul zilnic al autorului, martor ocular al acelor evenimente. Autorul își propune a face o complectă expunere a întregii drame istorice.

Generat v. Ligaitz, *Deutschlands Interessen in Ostasien und die gelbe Gefahr*. Berlin, Vossische Buchhandlung, 1907.

Autorul arată mai întâi relațiile tuturor statelor europene cu Asia răsăriteană, apoi interesele Germaniei și primejdia galhenă, — un studiu totodată și comercial și militar-politic.

Mario Menghini, *La spedizione garibaldina di Sicilia e di Napoli nei proclami, nelle corrispondenze, nei diarii e nelle illustrazioni del tempo*. Torino, Società Tip. Editrice Nazionale, 1907.

Autorul a adunat și a aranjat în șir cronologic toate corespondențele publicate de însuși părtașii expedițiunii garibaldiene, în ziarele timpului, precum și scrisori și proclamații, care fac pe cititor să asiste parcă din nou la desfășurarea memorabilelor evenimente.

Cesare Giuseppe Abba, *Garibaldi*. Casa editrice Dottor Francesco Vallardi. Milano 1907.

Un volum, scris cu ocazia centenarului, în care se povestesc episoadele cele mai caracteristice din viața eroiului, conținând încă în 60 de tabele

reproducerea a multor opere plastice și picturale dedicate lui Garibaldi.

Giuseppe Garibaldi, *Memorie*. Edizione diplomatica dall'autografo definitivo a cura di Ernesto Nathan. Torino-Roma. Società Tip. Editrice Nazionale.

Întâia ediție a memoriilor lui Garibaldi a fost publicată sub îngrijirea lui Adriano Lemmi, care și-a permis să schimbe textul, corectînd forma. Nathan, căpătînd manuscrisul autograf, publică o nouă ediție care redă exact și fără nici o schimbare originalul.

SOCIOLOGIE. STUDII SOCIALE

Henri Lichtenberger, *L'Allemagne moderne, son évolution*. Flammarion.

Autorul caută să ne prezinte, în spirit de strictă imparțialitate, rezultatele unei anchete făcute asupra evoluției și rolului Germaniei pe terenul economic, politic, intelectual și artistic, în secolul trecut.

Jean du Saguenay, *La Terre pour rim*. Blond, Paris.

Un studiu din fugă asupra condițiilor de viață din Canada de vest, unde, după spusa autorului, viața ar fi foarte ușoară.

Bernard Pares, *Russia and Reform*. Constable, 10 sh.

Un cunoscător al limbii și literaturii rusești, își dă silința să arunce oarecare lumină în haosul care domnește în sbuciumatul imperiu nordic, și ne dă un studiu în care, cu toată lipsa de ordine și de siguranță, se găsește multe fapte și observații interesante.

Iwan Müller, *Ireland To-day and To-morrow*. Chapman, 3 s. 6 d. net. London, 1907.

O carte care corespunde titlului. E scrisă din punct de vedere unionist. Lucrarea deși nu-i complectă, totuși e o contribuție folositoare.

Upton Sinclair. *The Industrial Republic.* Hennemann. 6 s. London, 1907.

O carte foarte solid argumentată și foarte bogat documentată. Autorul prevede că America va înceta de a mai fi organizată pe baze capitaliste și că în locul vechii organizări va naște o Republică Industrială, condusă de jocul natural al legilor economice.

ȘTIINȚĂ.

Robert d'Adhémar, *Les Variations des Théories de la Science.* Blond, 1.20.

După ce arată diferitele teorii relative la constituția materiei, cum și tendințele contrare ale celor două școli de fizicieni (logicieni creatori de teorii și cercetători distrugători de teorii), autorul se ocupă apoi cu valoarea științei și cu raporturile ei cu religiunea.

CRITICA. STUDII LITERARE

Frédéric Lachèvre, *Les Satires de Boileau commentées par lui-même.*

Publicarea unui manuscris în care unul din admiratorii lui Boileau, Pierre Le Verrier, a adunat comentariile pe care maestrul le făcea, în convorbirile sale, asupra propriilor sale opere literare.

Prince Kropotkin, *Ideals and Realities in Russian Literature.* Duckworth, 7 sh.

Un studiu bine documentat asupra influenței pe care literatură o are în Rusia—mai mult de cât oriunde altă—asupra răspândirii ideilor de emancipare.

A. Sauti, Il „Canzoniere“ di Dante. Lib. Edit. Loescher. Roma 1907.

Opera întreagă e calculată pe 3 vol.; acesta e al doilea. Autorul se ocupă cu poeziile scrise între anii 1291 și

1309. Despre „donna gentile“, autorul dovedește că e înăși soția lui Dante, Gemma Donati. Despre „Pargoletta“, nu se poate spune cine a fost, dar toată povestea iubirii ei cu Dante se poate reconstitui.

Dr. Imjos Brájjer, *Ungarische Dichtungen.* Leipzig E. Kampe.

E o antologie în care traducătorul prezintă publicului german mai ales pe acei poeți unguri care încă n-au fost traduși.

Cele mai multe poezii sînt lirice și de ale poeților moderni.

LITERATURA

André Mary, *Les Profondeurs de la Forêt,* Sansot, 3.50.

Un roman din care transpiră o adîncă înțelegere și dragoste pentru natură.

J. H. Rosny, *Contre le Sort.* Louis Michaud, 3.50.

Celebrul cîntăreț al vremilor preistorice ne dă aici un roman modern, în care ne arată luptele și căderile unei femei cu toate năzuințele bune ale sufletului ei.

Margarete Boehme, *Didas Ibens Geschichte.* F. Fontane, Berlin, 4 m.

Povestirea vieții unei femei din lumea curtezanelor, făcută sub formă de confesiuni.

H. P. Willcocks, *The Wingless Victory,* John Lane, 6 sh.

Romanul unei părechi conjugale care închegindu-se din interes și indiferență, ajunge în cele din urmă la iubire.

CALATORII.

G. François, *L'Afrique occidentale française.* Larose, Paris.

O descriere mai ales din punctul de vedere economic a părții de apus a Africei.

Compilator

TABLĂ DE MATERII

	Pag.
<i>M. Sadoveanu</i> . Insemnările lui Neculai Manea	5
<i>George Ranelli</i> . Grădina mea (fabulă)	25
<i>Dr. A. Slatineanu</i> . Un naturalist filosof	28
<i>Gh. din Moldova</i> . Poveste, „Recenzii“, Conștiința (versuri)	39
<i>C. Hogaș</i> . În munții Neamțului (spre Nichit)	41
<i>D. Munteanu-Rîmnic</i> . Note și schițe din Dobrogea	59
<i>S. Fl. Marian</i> . Ursitoarele (din mitologia română)	63
<i>Gi. Țiața</i> Românească în Bucovina (Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1900)	77
<i>S. Secula</i> . Scrisori din Ardeal (O aniversare, etc.)	83
<i>Leandru</i> . Scrisori din Ardeal (Afacerea Vaida, etc.)	88
<i>Gh. Ranelli</i> . Cronici Bucureștene	91
<i>Isabela Sadoveanu-Evan</i> . Cronica Literară (Bovarysmul)	96
<i>Dr. D. Călugăreanu</i> . Cronica Științifică (Înrudirea omului cu maimuța, etc.)	101
<i>Dr. S. Irimescu</i> . Cronica Medicală (Rezultatele obținute în spitalul de tuberculoși)	105
<i>I. G. Duca</i> . Cronica Externă (Alianța Franco-Rusească)	108
<i>P. Nicanor & Co</i> , Miscellanea	113
<i>Recenzii</i> : <i>C. Rădulescu</i> — <i>Motru</i> : „Din Psihologia Revoluționarului“.— <i>G. I.</i> ; <i>Sofia Nădejde</i> : „Părinți și copii“.— <i>I. S.</i> ; <i>A. D. Xenopol</i> : „Evoluția în Istorie“, „Neconștiutul în Istorie“; <i>Nicolae Dobrescu</i> : „Contribuția la Istoria Bisericii Române în secolul XV-lea“.— <i>T. D.</i> ; <i>M. P. Ciucă</i> : „Despre acțiunea ipotermizării asupra unor infecțiuni experimentale“.— <i>D. C.</i> ; <i>Dumitru N. Comșa</i> : „Cîteva mijloace economice pentru îmbunătățirea soartei țaranului“; <i>Ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor</i> : „România, 1866—1906“.— <i>G. K.</i>	118
<i>Revista Revistelor</i> : <i>Luceafărul</i> , <i>Junimea Literară</i> , <i>Convorbiri</i> , <i>Revista Generală a Invățămîntului</i> , <i>Școala</i> , <i>Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic</i> , <i>Buletinul societății Geografice Române</i> , <i>Săptămîna</i> , <i>Economia Națională</i> , <i>La Nouvelle Revue</i> , <i>Mercure de France</i> , <i>La Revue des Idées</i> , <i>Revue Latine</i> , <i>Revue Générale des Sciences</i> , <i>Annales des Sciences</i> , <i>Annales des Sciences Naturelles</i> , <i>Nuova Autologie</i> , <i>Rivista d'Italia</i> , <i>Deutsche Revue</i> , <i>Sozialistische Monatshefte</i> , <i>Contemporary Review</i> , <i>North American Review</i> , <i>Review of Reviews</i>	129
<i>Mișcarea intelectuală în străinătate</i>	142